

UNIVERZITET UNION
BEOGRADSKA BANKARSKA AKADEMIJA
FAKULTET ZA BANKARSTVO, OSIGURANJE I FINANSIJE

Sanja Jevremović

**Komparativna analiza performansi sektora osiguranja
u Evropskoj uniji i zemljama zapadnog Balkana**

Doktorska disertacija

Beograd. 2020. godina

UNIVERZITET UNION
BEOGRADSKA BANKARSKA AKADEMIJA
FAKULTET ZA BANKARSTVO, OSIGURANJE I FINANSIJE

Sanja Jevremović

**Komparativna analiza performansi sektora osiguranja
u Evropskoj uniji i zemljama zapadnog Balkana**

Doktorska disertacija

Beograd. 2020. godina

Članovi komisije:

dr Ivana Simeunović, predsednik komisije

profesor Beogradske bankarske akademije –
fakulteta za bankarstvo, osiguranje i finansije
Univerziteta Union Beograd

prof. dr Srđan Redžepagić, mentor

profesor Beogradske bankarske akademije –
fakulteta za bankarstvo, osiguranje i finansije
Univerziteta Union Beograd

prof. dr Nebojša Žarković, član komisije

profesor Fakulteta civilnog vazduhoplovstva,
Univerziteta „Megatrend“ Beograd

Datum odbrane doktorske disertacije: _____, u
Beogradu

UNIVERZITET UNION U BEOGRADU

BEOGRADSKA BANKARSKA AKADEMIJA

FAKULTET ZA BANKARSTVO, OSIGURANJE I FINANSIJE

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da je doktorska disertacija pod naslovom

**„KOMPARATIVNA ANALIZA PERFORMANSI SEKTORA OSIGURANJA U
EVROPSKOJ UNIJI I ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA“**

rezultat mog samostalnog istraživačkog rada i da su korišćene bibliografske reference istinito i jasno navedene, kao i da su sumorno prezentovane u okviru Literature.

U Beogradu, 2020. godine.

Potpis autora

Sanja Jevremović

SKRAĆENICE

ANOVA - Jednofaktorska analiza varijanse

AZZK - Agencija za zaštitu konkurencije Crne Gore

BDP/GDP(*Gross domestic product*) – Bruto domaći proizvod

CARMEL - Racio za za upravljanje rizicima u osiguravajućim kompanijama

C:*Capital adequacy* = Adekvatnost kapitala; **A**:*Asset quality* = Kvalitet imovine;

R:*Reinsurance and actuarial issues* = Reosiguranje i aktuarske pozicije;

M:*Management soundness* = Kvalitet upravljačke strukture; **E**:*Earnings and profitability* = Zarada i profitabilnost; **L**:*Liquidity* = Likvidnost

GER - *Gross Enrolment Ratio* ili *Gross Enrolment Index* (GEI)

HHI - Herfindal-Hiršmanov indeks

ICRV - *International Convention for the Recovery of Stolen Vehicles*

NAIC(*National Association Of Insurance Commissioners*) - Nacionalna asocijacija poverenika osiguranja

OECD(*Organisation for Economic Co-operation and Development*) - Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj

SE(*Societas Europea*) – Društvo Europea

ROE(*Return on equity*) – Prinos na kapital

ROA(*Return on Assets*) – Prinos na ukupno angažovana sredstva

ROI(*Return on investment*) – Prinos na investicije (povraćaj ulaganja)

WTO(*World Trade Organisation*) – Svetska trgovinska organizacija

POPIS TABELA

Tabela 1. Učešće pojedinih akera u ukupnom finansijskom sektoru Srbije (u%)	62
Tabela 2. Premije i učešće životnih i neživotnih osiguranja u ukupnoj premiji.....	65
Tabela 3. Pet najvećih društava za osiguranje u Srbiji (u milionima dinara, u %).....	71
Tabela 4. Pregled društava za osiguranje koja su poslovala u Crnoj Gori tokom 2018. godine	74
Tabela 5. Broj društava za osiguranje na tržištu Crne Gore u 2018. godini.....	74
Tabela 6. Ključni pokazatelji poslovanja sektora osiguranja u Crnoj Gori.....	77
Tabela 7. HHI za period 2016-2018. god. u Crnoj Gori.....	79
Tabela 8. Društva koja prodaju životna osiguranja u Crnoj Gori, ostvarene premije i tržišni udeli	80
Tabela 9. Društva koja prodaju neživotna osiguranja u Crnoj Gori, ostvarene premije i tržišni udeli	81
Tabela 10. Sektor osiguranja u Republici Severnoj Makedoniji	89
Tabela 11. Bruto polisirana premija u Republici Makedoniji u 000 EUR	91
Tabela 12. Koncentracija tržišta vodećih pet društava u Republici Makedoniji na osnovu GWP (životna i neživotna).....	97
Tabela 13. Ukupna premija životnog i neživotnog osiguranja u FBiH periodu 2013-2016. god. (u KM).....	103
Tabela 14. Ukupna premija životnog i neživotnog osiguranja u RS periodu 2013-2016. god. (u KM).....	103
Tabela 15. Rangiranje društava za osiguranje prema iznosu ukupne premije u 2016. godini.....	104
Tabela 16. Tržišno učešće pet najvećih društava na tržištu životnog osiguranja u BiH (u %) i Herfindal-Hiršmanov indeks (HHI)	105
Tabela 17. Redosled država EU 27 prema stepenu razvijenosti osiguranja	120
Tabela 18. Broj društava za osiguranje na tržištu Slovenije.....	122
Tabela 19. Premija osiguranja celog tržišta u 000 EUR.....	123
Tabela 20. Prvih pet društava, rangiranih po premiji osiguranja u 2016. godini	124
Tabela 21. Udeo premije BDP u periodu 2012-2016. godine	131
Tabela 22. Broj društava za osiguranje prema vlasništvu i strukturi provođenja poslova osiguranja (na dan 31.12.)	133

Tabela 23. Visina prosečnih premija per capita za 2018.po analiziranim zemljama ..	136
Tabela 24. Šema aglomeracije za klaster analizu zemalja za premiju per capita neživotnog osiguranja.....	141
Tabela 25. Klasteri analiziranih zemalja na osnovu prosečne vrednosti premije per capita za neživotno osiguranje u 2018. godini	142
Tabela 26. Šema aglomeracije za klaster analizu zemalja za premiju per capita životnog osiguranja	144
Tabela 27. Klasteri analiziranih zemalja na osnovu prosečne vrednosti premije per capita za životno osiguranje u 2018. godini	145
Tabela 28. Deskriptivna statistika za prosečne vrednosti promenljivih premija per capita neživotno i životno osiguranje	147
Tabela 29. Test homogenosti varijanse	148
Tabela 30. ANOVA	148

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Komparacija pokazatelja razvoja sektora osiguranja u u 2016. godini	62
Grafikon 2. Učešće vrsta osiguranja u ukupnoj premiji.....	65
Grafikon 3. Struktura društava za osiguranje Srbije prema vlasništvu u 2017. godini.	68
Grafikon 4. Bilansna suma društava za osiguranje Srbije prema vlasništvu u 2017. godini	68
Grafikon 5. Ukupna premija prema vrstama osiguranja u 2016. i 2017. godini u Srbiji	69
Grafikon 6. Učešće bruto fakturisane premije u BDP-u	78
Grafikon 7. Učešće vrsta osiguranja u ukupnoj ostvarenoj premiji osiguranja u Crnoj Gori.....	83
Grafikon 8. Struktura bruto premije – neživotna i životna osiguranja u Crnoj Gori	83
Grafikon 9. Učešće premija po klasama osiguranja.....	91
Grafikon 10. Koncentracije na tržištu osiguranja na osnovu GWP (2016) - neživotno osiguranje	92
Grafikon 11. Koncentracije na tržištu osiguranja na osnovu GWP (2016) - životno osiguranje	92
Grafikon 12. Struktura ukupne premije osiguranja u Republici Makedoniji po godinama	94
Grafikon 13. Udeo pojedinih osiguravača u ukupnoj premiji u 2016. godini.....	95
Grafikon 14. Koncentracija tržišta vodećih pet društava na osnovu GWP	97
Grafikon 15. Premija životnog i neživotnog osiguranja u BiH (2014-2017. god.).....	99
Grafikon 16. HHI u BiH u periodu 2014-2017. god.	100
Grafikon 17. Tržišni udeo pet najvećih društava na tržištu životnog osiguranja u BiH (u %)	105
Grafikon 18. Tržišni udeo pet najvećih društava na tržištu životnog osiguranja u BiH u HHI	106
Grafikon 19. Raspodela premija osiguranja	115
Grafikon 20. Bruto premije u Evropi u 2017. godini	116
Grafikon 21. Isplaćena potraživanja i naknade u 2017. godini	117

Grafikon 22. Premije životnog osiguranja po glavi stanovnika, po zemljama (u evrima)	117
Grafikon 23. Premije P&C po glavi stanovnika po zemljama izražene u evrima (2016- 2017).....	118
Grafikon 24. Učešće pojedinih vrsta osiguranja u ukupnoj premiji.....	123
Grafikon 25. Udeo premije BDP u periodu 2012-2016. godine	130
Grafikon 26. Struktura ukupne premije osiguranja u 2016.....	132
Grafikon 27. Odnos prosečnih vrednosti premija per capita za životno i neživotno osiguranje po analiziranim zemljama	137
Grafikon 28. Uporedni prikaz rasporeda premija per capita za neživotno (crveni krugovi) i životno osiguranje (zeleni krugovi) po zemljama	140
Grafikon 29. Dendogram klastera zemalja za prosečnu premiju per capita neživotnog osiguranja	143
Grafikon 30. Dendogram klastera zemalja za prosečnu premiju per capita životnog osiguranja	146
Grafikon 31. Prosečne vrednosti analiziranih promenljivih za tri klastera	147

KOMPARATIVNA ANALIZA PERFORMANSI SEKTORA OSIGURANJA U EVROPSKOJ UNIJI I ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

REZIME

Osiguranje danas predstavlja visoko razvijenu društvenu delatnost i ekonomsku ustanovu koja nadoknađuje štete nastale usled dejstva rušilačkih prirodnih sila i mnogih drugih događaja. Radi se o komercijalizovanoj delatnosti koja je zasnovana na naučnoj i stručnoj osnovi. Razvijenost tržišta osiguranja je indikator stepena razvijenosti određene zemlje.

Predmet doktorske disertacije je analiza performansi sektora osiguranja. Osnovna polazna pretpostavka, do koje se došlo analizom relevantnih podataka, je da je ovaj sektor u Srbiji i dalje nerazvijen i po stepenu razvijenosti, nalazi se znatno ispod proseka zemalja članica Evropske unije. Ovakva situacija na tržištu osiguranja, delimično je uslovljena niskim životnim standardom, ali i nedostatkom kulture osiguranja, odnosno nepoznavanjem prednosti osiguranja.

U tom smislu, radi utvrđivanja pozicije i nivoa razvijenosti tržišta osiguranja u Srbiji i ostalim zemljama Zapadnog Balkana sa razvijenošću sektora osiguranja država članica EU, biće urađena komparativna analiza strukture osiguranja u EU i zemalja Zapadnog Balkana.

Kako bi ukazali na stepen razvoja osiguranja i njegovo učešće u ukupnom finansijskom sektoru, istraživanje će se bazirati na analizi uporednih podataka bilansnih suma i kapitala kao i ostalih relevantnih indikatora. Za razliku od razvijenih zemalja u kojima su institucionalni investitori značajni učesnici, u zemljama sa nedovoljno razvijenim finansijskim sistemom oni su u početnoj fazi razvoja.

Cilj istraživanja je utvrditi razlike u performansama sektora osiguranja u Srbiji u odnosu na zemlje okruženja i EU. Analiza stanja tržišta osiguranja zemalja Zapadnog Balkana, kao i komparativna analiza poslovanja sektora osiguranja u Srbiji i zemljama Zapadnog Balkana sa poslovanjem osiguravajućeg sektora zemalja EU ima za cilj da pokaže trenutno stanje, trend razvoja sektora osiguranja u Srbiji i okolnim zemljama,

kao i da ukaže na moguće ekonomske mere koje bi učinile sektor osiguranja zemalja Zapadnog Balkana konkurentnim na međunarodnom tržištu kapitala.

Ključne reči: osiguranje, sektorosiguranja, Evropska unija, Zapadni Balkan

Naučna oblast: Ekonomija

Uža naučna oblast: Ekonomija i finansije

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PERFORMANCE OF THE INSURANCE SECTOR IN THE EUROPEAN UNION AND THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

A B S T R A C T

Insurance today is a highly developed social activity and economic institution that compensates for the damage caused by the destruction of natural forces and many other events. It is a commercialized business that is based on a scientific and professional basis. The development of the insurance market is an indicator of the degree of development of a respective country.

The subject of the doctoral dissertation is the analysis of the performance of the insurance sector. The basic starting point, which was reached by the analysis of relevant data, is that this sector in Serbia is still underdeveloped and, by its level of development, it is well below the average of the EU member states. This situation in the insurance market is partly conditioned by the low standard of living, but also by the lack of an insurance culture, that is, ignorance of the benefits of insurance.

In this regard, in order to determine the position and level of development of the insurance market in Serbia and other Western Balkan countries with the development of the insurance sector of EU Member States, a comparative analysis of the insurance structure in the EU and the Western Balkan countries will be made.

In order to indicate the degree of development of insurance and its participation in the overall financial sector, the research will be based on the analysis of comparative data of balance sheets and capital as well as other relevant indicators. Unlike developed countries where institutional investors are significant participants, in countries with underdeveloped financial systems they are in the initial stages of development.

The aim of the research is to determine the differences in the performance of the insurance sector in Serbia compared to the countries of the region and the EU. The analysis of the situation of the insurance market of the Western Balkan countries, as well as a comparative analysis of the business of the insurance sector in Serbia and the Western Balkans with the business of the insurance sector of EU countries, aims to

show the current situation, the trend of development of the insurance sector in Serbia and surrounding countries, as well as to point to possible economic measures that would make the Western Balkan insurance sector competitive in the international capital market.

Keywords: insurance, insurance sector, European Union, Western Balkans

Scientific field: Economics

Narrow scientific field: Economics and finance

Sadržaj:

UVOD.....	1
I PRVI DEO	3
1. Predmet i opis istraživanja.....	3
2. Teorijski okvir i pregled literature.....	3
3. Ciljevi istraživanja.....	10
4. Istraživačka pitanja i hipoteze	10
5. Primenjena metodologija.....	11
6. Ograničenja u istraživanju.....	13
7. Struktura rada	14
II DRUGI DEO – TEORIJSKE OSNOVE OSIGURANJA	16
1. Pojam i značaj osiguranja.....	16
2. Istorijski razvoj osiguranja	19
3. Mehanizam osiguranja i njegova tehnička osnova.....	22
4. Funkcije osiguranja	25
5. Podela osiguranja.....	28
6. Značaj analize tržišta životnih i neživotnih osiguranja	35
7. Faktori koji determinišu razvoj tržišta osiguranja	40
III TREĆI DEO - TRŽIŠTE OSIGURANJA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA	53
1. Pojam zapadnog Balkana.....	53
2. Razvijenost sektora osiguranja u zemljama Zapadnog Balkana	53
3. Tržište osiguranja u Srbiji.....	59
3.1. Opšti pokazatelji	60

3.2. Učesnici na tržištu osiguranja u Srbiji.....	67
3.3. Struktura portfelja osiguranja	69
3.4. Bilansna suma i bilansna struktura društava za osiguranje i reosiguranje	72
4. Tržište osiguranja u Crnoj Gori	73
4.1. Društva za osiguranje i visina akcijskog kapitala.....	73
4.2. Zastupnici i posrednici u osiguranju.....	75
4.3. Pokazatelji tržišta osiguranja	75
4.4. Struktura bruto fakturisane premije prema grupama osiguranja: životna i neživotna osiguranja	82
4.5. Bruto fakturisana premija osiguranja po vrstama osiguranja	84
4.5.1. Životna osiguranja	85
4.5.2. Osiguranje motornih vozila	85
5. Tržište osiguranja u Severnoj Makedoniji.....	86
6. Tržište osiguranja u Bosni i Hercegovini	98
IV ČETVRTI DEO - TRŽIŠTE OSIGURANJA ZEMALJA EU.....	112
1. Razvoj globalnog tržišta osiguranja	112
2. Tržište osiguranja u Evropskoj uniji.....	115
3. Tržište osiguranja u Sloveniji.....	120
4. Tržište osiguranja u Hrvatskoj.....	126
V PETI DEO - REZULTATI ISTRAŽIVANJA	135
1. Razlika u performansama sektora osiguranja zemalja zapadnog Balkana u odnosu na zemlje EU: Klaster analiza	135
ZAKLJUČAK.....	149
LITERATURA	151

UVOD

Posebno u proteklih pola veka, dinamičan razvoj svetske privrede, pored ostalog, doveo je i do intenzivnog razvoja osiguranja kao privredne delatnosti i do ubrzanog razvojadruštava za osiguranje kao privrednih subjekata. U današnje vreme, osiguranje je postalo značajna ekonomska aktivnost i neizbežan deo života ljudi. Aktivnost osiguranja se tokom vremena stalno povećavala, što se, između ostalog, može pripisati i tehnološkom razvoju. Osiguranje predstavlja ekonomsku kategoriju koja nastaje usled potrebe da imovina, dobra, životi i zdravlje ljudi budu osigurani. Sve navedeno se nalazi u stalnoj opasnosti da bude oštećeno ili uništeno.

Osiguranje se može definisati kao uslužna delatnost koja štiti čoveka i njegovu imovinu od posledica dešavanja brojnih opasnosti.¹ Reč je o instituciji koja za cilj ima obeštećenje lica koja su žrtve štetnih događaja nastalih pod dejstvom različitih prirodnih sila ili nesrećnih slučajeva. Uvođenjem osiguravajuće delatnosti omogućeno je pružanje ekonomske zaštite pojedincima koji su pretrpeli štetu. Formiranjem zajednice potencijalno ugroženih pojedinaca koji plaćaju premije obrazuje se imovina kojom raspolaže osiguravač i čija je obaveza da u slučaju nastanka štete isplati naknadu ugovorenu osiguranjem.

Udruživanjem premija i rizika različitih vlasnika polisa i diversifikacijom rizika na različite tipove rizika i lokacije, osiguravači izglađuju i šire finansijske efekte osiguranog događaja. Takođe, osiguravači mogu preko reosiguranja i hartija od vrednosti dalje transferisati rizik.

Vrste i oblici osiguranja danas su izuzetno razgranati i pokrivaju gotovo sva područja čovekovog delovanja. Osiguranje ne podrazumeva samo zaštitu života i imovine, već i zaštitu zdravlja, interesa, odgovornosti za obavljanje određenih delatnosti itd. Zahvaljujući osiguravajućoj delatnosti čovek nije bespomoćno prepušten događajima kao što su poplava, požar, grad i mnoge druge opasnosti koje mogu uništiti njegovu imovinu, oštetiti njegovo zdravlje, ili odneti ljudske živote.

¹<https://sites.google.com/site/finansijebankarstvo/testimonials-1/personsnamesavedmybacon>, pristupljeno 20.5.2019.

Zaštita i sigurnost koju pruža osiguranje danas nema alternativu. Zbog osnovne specifičnosti ove delatnosti koja podrazumeva prikupljanje novčanih sredstava unapred, osiguranje je postalo jedna od bitnih determinanti ukupnog društvenog razvoja. Osiguravajuće društvo je ekonomski operator koji prikuplja finansijska sredstva preko premija. Ova sredstva se akumuliraju iz godine u godinu. Iako akumulirana finansijska sredstva primarno služe za isplatu budućih šteta, deo ovih sredstava koristi se za investiranje, deponovanje kod banaka, kupovinu hartija od vrednosti, itd., i na taj način određuje opšti privredni razvoj jedne zemlje. Osiguravajući fondovi su postali sastavni deo bankarskog sistema i sastavni element moderne ekonomije. Osiguravajuća društva kao institucionalni investitori zauzimaju sve veće učešće u procesima transfera štednje i gotovo da prestižu banke kao vodeće depozitne finansijske institucije.

Sektor osiguranja doprinosi ekonomskom rastu privrede i nacionalnom prosperitetu na razne načine. Na makro nivou sektor osiguranja pomaže u jačanju efikasnosti i elastičnosti ekonomije omogućavanjem prenosa rizika. Na mikro nivou, donosi koristi u svim oblastima svakodnevnog života. Osiguranje pomaže pojedincima da minimiziraju finansijski uticaj neočekivanih i neželjenih budućih događaja i pomaže im da organizuju svoje poslovanje i svoj život sa većom sigurnošću.

Cilj ovog rada bio je da oceni nivo razvijenosti tržišta osiguranja u Srbiji i ostalim zemljama zapadnog Balkana i da ih uporedi sa sektorom osiguranja razvijenih zemalja - država članica EU. U tu svrhu, urađena je klaster analiza bazirana na prosečnim iznosima premija per capita u USD u zemljama zapadnog Balkana i Evropske unije za životno i neživotno osiguranje.

I PRVI DEO

1. Predmet i opis istraživanja

Predmet rada predstavlja analiza performansi sektora osiguranja. Finansijska merila performansi na kojima se zasniva tradicionalni pristup merenja uspešnosti poslovanja su izražena u novcu i potiču iz informacionog sistema finansijskog računovodstva osiguravača.² Osnovna polazna pretpostavka, koja je formulisanana osnovu posmatranja relevantnih statističkih podataka, je da je ovaj sektor u Srbiji i dalje nerazvijen i po stepenu razvijenosti, nalazi se znatno ispod proseka zemalja članica Evropske unije. Ovakva situacija na tržištu osiguranja, delimično je uslovljena niskim životnim standardom, ali i nedostatkom kulture osiguranja, odnosno nepoznavanjem prednosti osiguranja.

U tom smislu, radi utvrđivanja pozicije i nivoa razvijenosti tržišta osiguranja u Srbiji i ostalim zemljama zapadnog Balkana sa razvijenošću sektora osiguranja država članica EU, urađena je komparativna analiza strukture osiguranja u EU i zemalja zapadnog Balkana.

Kako bismoukazali na stepen razvoja osiguranja i njegovo učešće u ukupnom finansijskom sektoru, istraživanje je bazirano na analizi uporednih podataka premija, bilansnih suma i kapitala kao i ostalih relevantnih indikatora. Za razliku od razvijenih zemalja u kojima su institucionalni investitori značajni učesnici, u zemljama sa nedovoljno razvijenim finansijskim sistemom oni su u početnoj fazi razvoja.

2. Teorijski okvir i pregled literature

Osiguranje danas predstavlja visoko razvijenu društvenu delatnost i ekonomsku ustanovu koja nadoknađuje štete nastale usled dejstva rušilačkih prirodnih sila i mnogih drugih događaja. Istorija osiguranja je stara nekoliko milenijuma i prošla je više faza. Osiguranje obezbeđuje osiguranicima, pravnim i fizičkim licima ekonomsku zaštitu od štetnih dejstava i poremećaja do kojih dolazi nastankom osiguranog slučaja ili

²Jakšić, M., Todorović, V. Investiciona aktivnost i finansijska stabilnost sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana, *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2018, 1, 45-55

ostvarenjem osiguranog rizika. Pojmovi poput štete, rizika, opasnosti, neposredno su povezani sa pojmom osiguranja koji u sebi nosi ideju sigurnosti.

Osiguranje predstavlja oblik upravljanja rizikom, usmeren ka smanjenju finansijskih gubitaka. Suština osiguranja je u prenosu rizika sa osiguranika na osiguravajuće društvo, uz plaćanje premije osiguranja.

Osnovna ideja funkcionisanja sistema osiguranja je u povezivanju velikog broja sličnih faktora rizika u jedan osiguravajući fond, uz pretpostavku da će se relativno mali broj nepovoljnih događaja ostvariti tokom godine. Trošak malog broja događaja može lako biti podnet od strane velikog broja osiguranika.

Sa ekonomskog aspekta, osiguranje predstavlja ekonomsku instituciju čiji je cilj naknada štete nastale u ljudskom društvu usled dejstva rušilačkih prirodnih sila (poplava, požara, zemljotresa itd.) ili nesrećnih slučajeva. Ono, u stvari, pruža ekonomsku zaštitu osiguranicima (pravnim i fizičkim licima) od štetnih dejstava i ekonomskih poremećaja, od kojih dolazi kad se ostvari rizik, odnosno kada nastane osigurani slučaj.

Svoju primarnu funkciju ekonomske zaštite (naknada štete i isplata svota osiguranja) osiguravač ispunjava iz sredstava koje uplaćuju i udružuju osiguranici unapred za period trajanja osiguranja, tj. u trenutku sklapanja ugovora o osiguranju.

Prikupljena udružena sredstva osiguranja služe za izvršenje obaveza iz ugovora o osiguranju kada nastupi osigurani slučaj i kada se utvrdi postojanje i visina obaveze osiguravača. To su namenska sredstva koja stoje kraće ili duže vreme rezervisana za svoju funkciju. Već samom koncentracijom sredstava i njihovim kraćim ili daljim zadržavanjem izvan redovne cirkulacije postižu se određeni efekti smanjivanja novca u opticaju.

Sa tehničkog aspekta, osiguranje je matematičko–statistička kategorija koja se ispoljava kroz amortizovanje rizika, odnosno njegovo raspoređivanje na mnoštvo osiguranika i nivelisanje na znatno nižem nivou.

Danas osiguranje predstavlja komercijalizovanu delatnost koja je zasnovana na naučnoj i stručnoj osnovi. Razvijenost tržišta osiguranja je indikator stepena razvijenosti određene zemlje. Najrazvijenija tržišta osiguranja se nalaze u najrazvijenijim zemljama

(SAD, Velika Britanija, Japan, Švajcarska, Nemačka, Francuska, Italija). Stepen razvijenosti osiguranja u jednoj državi procenjuje se na osnovu indikatora koji se dobija kao odnos između naplaćene premije osiguranja *per capita* i nacionalnog dohotka *per capita*.

Ekonomski jake i industrijski razvijene zemlje s visoko razvijenim poslovima osiguranja i reosiguranja ulažu znatna sredstva u domen osiguranja. Poznato je, naime, da osiguranje zauzima značajno mesto u finansijsko–kreditnom sistemu savremenog kapitalističkog sveta.

Zbog značaja sredstava iz osiguranja, kapitalističke i visokorazvijene industrijske zemlje ulažu mnogo napora da što više ovih sredstava usmere u svoju zemlju. U međunarodnoj nerobnoj razmeni, značajna je uloga kapitala iz poslova osiguranja, jer spoljni priliv ovih sredstava povećava aktivu platnog bilansa zemlje.

Osiguranje odnosno reosiguranje zauzimaju značajno mesto u međunarodnim robno–novčanim odnosima. Stoga industrijski jake zemlje uvek nastoje da prodaju svoju robu s vlastitim osiguranjem, a da stranu robu kupe bez osiguranja i zaključite vlastito osiguranje robe u uvozu. Na taj način su zemlje u razvoju bez nacionalnih osiguravajućih društava, odnosno s nedovoljno razvijenim vlastitim osiguranjem i reosiguranjem, u stalnoj i punoj zavisnosti od osiguravajućih i drugih finansijskih monopola koncentrisanih u kapitalističkim industrijski visokorazvijenim zemljama.

Savremeno tržište osiguranja ima svoju razgranatu institucionalnu mrežu koju čine:³

- osiguravajuća društva (akcionarska društva, društva za uzajamno osiguranje, sopstvena osiguravajuća društva),
- brokeri osiguranja (posrednici)
- agencije za pružanje drugih usluga
- direkcije za nadzor nad poslovanjem osiguravajućih organizacija
- profesionalna udruženja (udruženje osiguravajućih organizacija, udruženje aktuara, pulovi za osiguranje i reosiguranje)

³ Ostojić, B., Lutovac, N., Matić, M., Savremeno tržište osiguranja, Pravo – teorija, praksa, br. 1-3, Novi Sad 2016, 47-62.

- pored njih, važno mesto pripada i osiguranicima (fizička i pravna lica)

Jedno od najpoznatijih svetskih tržišta osiguranja je londonski Loyd's. Ovo ime u svetu osiguranja znači sigurnost, objektivnost i stručnost.

Osiguranje kao delatnost se našlo pred brojnim novim izazovima krajem XX i početkom XXI veka. Veliki broj odštetnih zahteva nastaje kao posledica zagađenja okoline i drugih savremenih faktora. S obzirom da ovi zahtevi utiču, odnosno determinišu rad osiguranja, mogu se izdvojiti brojni faktori sa značajnim posledicama na poslovanje osiguravajućih društava u svetu.

Prema Holger Kern-u sledećih deset tačaka se izvajaju kao najvažnije:⁴

- nove informatičke tehnologije,
- globalizacija, odnosno internacionalizacija poslovanja,
- liberalizacija,
- izmene u vrednovanju zaposlenih i njihovog rada,
- snaženje tržišne utakmice i usredsređenosti,
- izmenjeni sastav stanovništva, zahtevi tržišta i osiguranika koji iz togaproističu,
- unapređenja proizvoda i usluga osiguranja,
- razvoj kadrova,
- razvoj ustrojstva preduzeća.

Osiguravajuća društva su pre svega institucionalni investitori i kao takvi, važni učesnici na finansijskom tržištu, pre svega na tržištu kapitala. Ukoliko se posmatra delatnost osiguranja u većini evropskih zemalja u periodu nakon 2005. godine nastupio je trend povećanja učešća osiguravajućih kompanija u finansijskom sektoru u odnosu na druge finansijske institucije. Ipak, Srbija i zemlje u regionu se i dalje, prema kriterijumu ostvarene premije osiguranja (pre svega životnih, ali i neživotnih), nalaze znatno ispod proseka Evropske unije. Što se strukture osiguranja tiče, za razliku od zemalja Evropske unije čije proporcije životnog prema neživotnom osiguranju iznose 2:1, struktura osiguranja u Srbiji i zemljama u okruženju je dijametralno suprotna.

⁴Kern H., (1999) Bancassurance – Modell der Zukunft? Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, str.6

U Srbiji je 2015. godine stupio na snagu Zakon o osiguranju, koji se ocenjuje kao korak napred ka boljem regulisanju delatnosti osiguranja. Potpunom primenom novog zakonskog okvira poslovanja osiguravajućih društva obezbeđuje se veća sigurnost društava za osiguranje, ugovarači, osiguranici i treća lica dobijaju dodatne garancije da će njihova prava biti ažurno i u potpunosti ispunjena, odnosno stvaraju se uslovi za jačanje funkcije osiguravača u svojstvu institucionalnih investitora.

U nastavku je prikazan kratak pregled prethodnih empirijskih istraživanja na temu savremenih trendova u osiguranju i njegovog uticaja na ostale privredne aktivnosti.

Peter Haiss i Kjell Sümegi (2008) su u svom radu „*The relationship between insurance and economic growth in Europe: a theoretical and empirical analysis*“ ispitivali uticaj porasta životnog osiguranja na rast GDP. Pomenuti autorisu izvršili analizu panel podataka za 29 evropskih zemalja, u periodu od 1992. do 2005. godine. Analizom su otkrili pozitivan uticaj porasta životnog osiguranja na rast BDP-a u zemljama EU-15 i Švajcarskoj, Norveškoj i Islandu. Kod novih članica EU iz centralne i istočne Evrope, ustanovili su veći uticaj osiguranja od odgovornosti. Pored toga, njihova otkrića naglašavaju uticaj realne kamatne stope i nivoa ekonomskog razvoja na vezu između osiguranja i privrednog rasta.⁵

Za početne procene obično se koriste prihodi premije (životnog i neživotnog osiguranja) i ukupne neto investicije osiguranja kao pokazatelji potražnje za uslugama osiguranja. Nakon proučavanja Eller et al. (2006), Fink et al. (2005) i Webb et al. (2002), usvajamo endogeni model rasta sa modifikovanom Kob-Daglas proizvodnom funkcijom pod pretpostavkom konstantnih prinosa i savršene konkurencije. On se može izraziti sledećom formulom:⁶

$$Y = e^{\gamma_{A0} + \gamma_{A1}INS} K^{\alpha} H^{\beta} L^{1-\alpha-\beta}, \quad (1)$$

gde Y predstavlja izlaz (realni BDP), $e^{\gamma_{A0} + \gamma_{A1}INS}$ označava tehnološki napredak podeljen na konstantnu vrednost i deo indukovano uslugama osiguranja, K - fizički

⁵ Haiss P., Sümegi K. The relationship between insurance and economic growth in Europe: a theoretical and empirical analysis, *Empirica*, 2008, vol. 35, issue 4, 405-431

⁶ Rabuzin, I. 2014. Lukasov model ekonomskog rasta i varijaciona formulacija, Novi Sad: PMF

kapital, H - ljudski kapital, a L upotrebljenu radnu snagu. Nakon transformacije jednačine 1, uzimajući logaritme sa obe strane i diferencirajući, možemo da procenimo udeo α , β dva faktora i uticaj tehnologije i osiguranja (γ_{A0} , γ_{A1}):

$$\Delta \ln(y_{it}) = \gamma_{A0} + \gamma_{A1} \Delta \ln S_{it} + \alpha \Delta \ln(k_{it}) + \beta \Delta \ln(h_{it}) \quad (2)$$

Sve zemlje odabrane za sprovođenje istraživanja, koje su iz iste oblasti (Evropa), podležu zajedničkim, konvergirajućim propisima i snažno su međusobno povezane, kao članice EU, države u pristupanju (Turska) ili preko Evropskog ekonomskog prostora i sličnih ugovora (Švajcarska, Norveška, Island). Pošto su osiguravajuća društva relativno važniji institucionalni investitori u Evropi nego u SAD gde dominiraju penzioni i investicioni fondovi, takođe ima smisla da se koncentrišemo na evropsko okruženje. Kao polazna tačka se uzima godina nastanka jedinstvenog evropskog tržišta (1992). Za zemlje Centralne i Istočne Evrope, ne postoje podaci iz perioda pre. Sa obuhvaćenim periodom od 13 godina i dosta homogenom podelom grupa država pretpostavimo da su prekidi određenih zemalja fiksne konstante tokom vremena. Sprovedeni testovi za redundantne fiksne efekte i specifične zemlje test-modele pokazali su da nema dokaza o netačnim pretpostavkama. Takođe su sprovedeni isti testovi za dve grupe zemalja da bi se uvažile razlike u tržišnim strukturama. Grupa označena kao EU-15 se sastoji od EU-15, Norveške, Švajcarske i Islanda. Grupa označena sa CEE++ sadrži nove (2004, 2007) zemlje članice EU iz centralne i istočne Evrope, kao i Hrvatsku i Tursku kao kandidate države u pristupanju.

Mario Forni i Lucrezia Reichlin (1999) su istraživali rizik i potencijal osiguranja u Evropi. U radu su predložili meru rizika i meru potencijalnog rizika koji se može osigurati. Pri tome su dali procenu ovih mera u evropskim zemljama i uporedili ih sa rezultatima iz SAD. Rezultati pokazuju da rizik potencijalnog prihoda koji se može osigurati u Evropi iznosi oko 45%. Većina zemalja ima koristi od prosečnog poreza na dohodak od 10%, ali se ovi dobiti razlikuju od zemlje do zemlje.⁷

Kada se radi o pokrivenosti zdravstvenog osiguranja u centralnoj i istočnoj Evropi, primetni su određenipozitivni trendovi, ali i izazovi.

⁷Forni, M. Reichlin, L. 2001. "Federal policies and local economies: Europe and the US," European Economic Review, Elsevier, vol. 45(1), pp. 109-134,

Grupa autora Hugh R. Waters, Jessica Hobart, Christopher B. Forrest, Karen Kinder Siemens, Patricia M. Pittman, Ananthram Murthy, Glenn Bruce Vanderver, Gerard F. Anderson and Laura L. Morlock (2008) su u radu „*Health Insurance Coverage In Central And Eastern Europe: Trends And Challenges*“⁸ istraživali sisteme zdravstvenog osiguranja u centralnoj i istočnoj Evropi i došli do zaključka da su sistemi evoluirali na različite načine iz centralizovanih zdravstvenih sistema nasleđenih iz sovjetskog doba, ali su ostali zajednički trendovi i izazovi u regionu. Troškovi zdravstva su niski u odnosu na potrošnju članica Evropske unije, ali starenje stanovništva, medicinska tehnologija, ekonomski rast i povećana očekivanja će generisati velike pritiske na potrošnju. Ustanovili su da je socijalno zdravstveno osiguranje dominantan model u regionu, ali je pokrivenost nejednaka. Ključna pitanja reforme uključuju identifikovanje načina da se ohrabre dodatna ulaganja u zdravstveni sektor i definisanje formalnih paketa beneficija, participacije i uloge privatnog osiguranja.

Darko Tipurić, Mirjana Pejić Bah i Tomislava Pavić (2008)⁹ su u radu „*Koncentracija industrije osiguranja u odabranim zemljama u tranziciji centralne i istočne Evrope, 1998-2006*“ došli do zaključka da su do početka 1990-tih tržišta osiguranja zemalja u tranziciji centralne i istočne Evrope bila veoma koncentrisana, što znači da su jedna ili svega nekoliko državnih kompanija osiguranja delovale na tržištu, sa tržišnim udelom vodeće kompanije većim od 90%. Početkom 1990-tih privatni investitori su ušli u većinu privrednih grana, uključujući i tržište osiguranja. Ulazak novih firmi je doveo do smanjenja koncentracije, odnosno povećanja konkurencije. Ovaj članak je analizirao dinamiku koncentracije industrije osiguranja i traži da se utvrdi uticaj vodeće osiguravajuće kompanije na razvoj tržišta osiguranja. Osim toga, u članku se ispituje uticaj kupovne moći stanovništva, meren bruto domaćim proizvodom po glavi, na razvoj tržišta osiguranja i razmatra se potencijalni scenario razvoja tržišta osiguranja u budućnosti.

⁸<https://www.healthaffairs.org/doi/full/10.1377/hlthaff.27.2.478>

⁹Tipurić D., Pejić Bach M., Pavić T. Concentration of the insurance industry in selected transition countries of Central and Eastern Europe, 1998-2006, *Post-Communist Economies*, 2008, vol. 20, Issue 1, 97-118.

3. Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja je utvrđivanje razlika u performansama sektora osiguranja u Srbiji u odnosu na zemlje okruženja i EU. Analiza stanja tržišta osiguranja zemalja zapadnog Balkana, kao i komparativnom analizom poslovanja sektora osiguranja u Srbiji i zemljama zapadnog Balkana sa poslovanjem osiguravajućeg sektora zemalja EU ima za cilj da da pokaže trenutno stanje, trend razvoja sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana kao i da ukaže na ekonomske mere koje bi pomogle da sektor osiguranja ovih zemalja bude konkurentniji na međunarodnom tržištu kapitala.

4. Istraživačka pitanja i hipoteze

Na osnovu navedenog predmeta i cilja disertacije, mogu se definisati i hipoteze koje će biti testirane u okviru istraživanja koje će se sprovesti za potrebe doktorske disertacije. Osnovne istraživačke hipoteze se oslanjaju na dva segmenta analize i glase:

H1: Analizirane zemlje se razlikuju po performansama životnog i neživotnog osiguranja i shodno tome pripadaju različitim klasterima.

H2: Klasteri životnog odnosno neživotnog osiguranja nemaju istu strukturu i Balkanse zemlje ne gravitiraju ka istim zemljama Evropske unije kada su ove dve vrste osiguranja u pitanju.

Pri analizi, biće uključene sledeće performanse: ukupna premija životnog osiguranja, ukupna premija neživotnih osiguranja (osiguranje imovine, osiguranje od posledica nesrećnog slučaja i dobrovoljno zdravstveno osiguranje), premija po stanovniku, učešće sektora osiguranja u GDP-u, ROA (*Return on Assets* – prinos na ukupno angažovana sredstva, dobija se tako što se neto dobit podeli sa ukupnom aktivom), ROE (*Return on equity* – prinos na kapital, dobija se tako što se neto dobit podeli sa trajnim kapitalom), profitne stope, rast aktive, analiza prihoda od premija, troškova osiguravanjaj naplaćenih premija.

Istraživanja u oblasti upravljanja performansama osiguravajućih kompanija, učešća i značaja sektora osiguranja u GDP-u nacionalnih ekonomija, kao i finansijskih rezultata kog ovih kompanija su česta u literaturi, kako domaćoj, tako i stranoj, zbog aktuelnosti teme i permanentne potrebe razvoja sektora osiguranja. Međutim,

sveobuhvatna evaluacija rezultata sektora osiguranja i njegova komparativna analiza u odnosu na sektor osiguranja zemalja zapadnog Balkana i EU, predstavlja iskorak u smislu sagledavanja svih relevantnih aspekata ključnih za dalji razvoj sektora osiguranja u Republici Srbiji, a ne samo pojedinačne analize koje tretiraju neke njegove određene segmente.

Shodno tome, istraživačka pitanja se odnose na analizu sličnosti i razlika tržišta osiguranja razvijenih zapadnih zemalja sa srpskim i tržištima zemalja u okruženju. Neka od pitanja na koja se nastoji dati odgovor su: šta uslovljava različitu strukturu osiguranja u pomenutim grupama zemalja? Koji su ograničavajući faktori koji deluju na našim prostorima? Koje mere je potrebno sprovesti da bi se situacija poboljšala? Želja da se odgovori na ova i slična pitanja je odredila i predmet istraživanja u ovoj doktorskoj disertaciji i predstavlja osnovu za formulisanje gore navedenih hipoteza.

5. Primenjena metodologija

Statistička analiza sektora osiguranja u Srbiji odnosi se na period 2012-2017. god., a podaci za izračunavanje odnosno prikupljanje vrednosti odgovarajućih pokazatelja za formiranje baze podataka dobijeni su iz izveštaja Narodne banke Srbije.¹⁰ U statističkoj analizi primenjene su sledeće procedure i tehnike:

- a) Deskriptivna statistika
- b) Korelaciona analiza
- c) Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA)
- d) Višestruka regresija

a) Deskriptivna statistika

Deskriptivna statistika za pomenute varijable prikazuje nekoliko značajnih parametara:

- Minimum i maksimum vrednosti za datu varijablu na primeru posmatranih osiguravajućih društava

¹⁰ Svi podaci su izraženi u hiljadama (000) dinara.

- Sumarne vrednosti za datu varijablu kao zbir pojedinačnih vrednosti varijabli po osiguravajućim društvima
- Standardna devijacija i varijansa
- Meru simetrije (*skewness*) kao i nivo spljoštenosti podataka u odnosu na normalnu distribuciju (*kurtosis*). Može se reći da date vrednosti varijabli za asimetričnost označene crvenim kružićem prikazuju relativnu umerenu asimetričnost u distribuciji podataka kao i vrednosti u drugoj koloni koje prikazuju spljoštenost podataka u odnosu na njihovu normalnu distribuciju.

b) Korelaciona analiza

Pearsonov koeficijent korelacije meri linearnu vezu između dve metričke promenljive. Ukoliko među varijablama ne postoji linearna veza to znači da ovaj koeficijent korelacije nije dobar pokazatelj za merenje jačine njihove veze. Za interpretaciju Pearsonovog koeficijenta korelacije najčešće se koriste smernice dobijene iz statističke literature koje uglavnom upućuju na sledeću interpretaciju jačine veze između pomenutih varijabli:

- Ukoliko je koeficijent korelacije između 0,10 i 0,29 onda je jačina korelacije niska.
- Ukoliko je koeficijent korelacije između 0,30 i 0,49 korelacija je srednja.
- Ukoliko je koeficijent korelacije između 0,50 i 1 korelacija je visoka.

Trebalo bi napomenuti da ove vrednosti korelacije važi i za pozitivnu i za negativnu korelaciju. U pomenutom primeru korelacije između promenljivih koje se tiču osiguravajućih društava u Republici Srbiji korelacija je statistički značajna na nivou 0,05. S obzirom na mali uzorak $n < 30$, nije neuobičajeno i da se umerene vrednosti korelacije između pojedinih varijabli pojavljuju kao da nisu statistički značajne.

c) Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA)

Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA) je statistička metoda kojom se ispituje efekat jedne ili više nezavisnih promenljivih na jednu zavisnu promenljivu. Nezavisno promenljive se nazivaju faktori uticaja i oni sadrže više nivoa (grupa), a njihov efekat se odražava na nivo zavisno promenljive. Kada se ispituje uticaj jedne

nezavisne promenljive (jednog faktora), koji ima tri ili više grupa, na zavisno promenljivu, onda se radi o jednofaktorskoj analizi varijanse.

d) Višestruka linearna regresija

U cilju detaljnog determinisanja jačine veze između elemenata koji čine strukturu pokazatelja Prinos na investicije (ROI), primenjena je višestruka linearna regresija koja u ovom slučaju sadrži nezavisne promenljive u vidu ukupne premije, realizovanih šteta, troškova sprovođenja osiguranja, investicionih troškova, neto dobiti i kapitala, dok je zavisna promenljiva naravno ROI pokazatelj. Naime, višestruka linearna regresija ima za cilj da pokaže vrednost učešća nezavisnih promenljivih u formiranju strukture zavisne promenljive, odnosno doprinos svake od nezavisnih varijabli pojedinačno u formiranju strukture zavisne varijable.

Prilikom sprovođenja procedure regresione analize neophodno je najpre u statističkom softverskom paketu utvrditi validnost i opravdanost modela kao i sam nivo varijabiliteta pomenutih pokazatelja koji u analizu ulaze kao nezavisne odnosno zavisne varijable. U ovoj višestrukoj linearnoj regresiji na primeru gore navedenih osiguravajućih društava primenjen je takozvani ENTER metod koji podrazumeva inkluziju svih nezavisnih varijabli u regresioni model istovremeno, bez davanja prioriteta jednoj od njih kao i bez ikakvih dodatnih ograničenja ili restrikcija u samom modelu.

6. Ograničenja u istraživanju

Ograničenje ovog istraživanja odnosi se na relativnost podataka sa jedne i relativnost komparativnog pristupa sa druge strane. Relativnost komparativnog pristupa proizilazi iz nemogućnosti da se i kvalitativno odrede ekonomski parametri u različitim zemljama, a što je posebno značajno iz ugla potrošača i korisnika osiguranja, kao i obračunavanja premija u celini. Vrednost novčanih sredstava nije apsolutna, već relativna, i sa tim povezano vrednosti koje su obračunavane se moraju interpretirati sa ovom vrstom ograničenja koja se odnosi na to da u različitim zemljama iste stope osiguranja pokazuju donekle i različite stope. Vrednosti izražene u nekoj od svetskih

valuta (američki dolari) ne prikazuju i stvarnu vrednost ovih sredstava, kao i potencijalni značaj za ekonomiju određene zemlje.

Visina mesečnih primanja kao i kvalitet života obračunat uz korišćenje različitih ekonomskih parametara pokazuje da iste premije osiguranja u dve ili više zemalja mogu kvantitativno da se poredе, što je prikazano u ovom radu, ali kvalitativno je ovo teško upoređivati. Vrednost novca kao relativne kategorije na tržištu, posebno i velikim vremenskim razmacima, upućuje i na relativnost komparativnih analiza.

Pored ovih razlika ne treba zanemariti i da poređenja koja su napravljena između EU i zemalja koje su vanEU u vezi premija i *per capita* su uslovna, jer kvalitativno ali i kvantitativno se radi o zemljama sa različitim brojem stanovnika, neuporedivo različitim ekonomskim sistemima, različitim stepenom tehnološke i industrijske razvijenosti, pa se komparacije trebaju tretirati uslovno i sa potencijalnim ograničenjima.

Treba naglasiti da se radi o mnogobrojnim parametrima koji nisu vidljivi, već u totalu prikazani, uz korišćenje dolara kao vrednosti obračunavanja. Ekonomska razvijenost zemalja koje su se poredile u ovom istraživanju je bitno drugačija, radi se o razvijenim ili nerazvijenim ili slabije razvijenim zemljama, pa su i statistički parametri ovih razlika samo validni globalno, jer ne prikazuju pojedinačne uticaje na ukupne premije.

Ukoliko smo statistički utvrdili da postoji statistički značajna razlika između zemalja Evropske unije i zemalja van Evropske unije u premiji prema bruto društvenom proizvodu za neki vremenski okvir, ovo je statistički validno, ali kvalitativni podaci u ovome nisu vidljivi a mogu biti značajni, posebno sa stanovišta potrošača i osiguranika, pa i ekonomske perspektive neke zemlje u globalu. Primenjene statističke metode možemo smatrati validnim, uz napomenu da se radi o kvalitativnim parametrima, dok naredne studije treba da ispituju kvalitativne okvire prikazanih podataka.

7. Struktura rada

U uvodnom, prvom, delu su sadržane uvodne napomene o metodološkom okviru za izradu doktorske disertacije, odnosno opis i predmet istraživanja, istraživačka pitanja

i ciljevi istraživanja, hipoteze, metodološki okvir koji je korišćen u radu, metodološka ograničenja u istraživanju i pregled strukture doktorske disertacije.

Drugi deo obrađuje teorijske osnove osiguranja –definiciju pojma osiguranja, osnovna obeležja, istorijski razvoj, mehanizam osiguranja i njegovu tehničku osnovu, kao i funkcije i podele osiguranja.

Treći deo se bavi komparativnom analizom poslovanja sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana - u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Crnoj Gori) i Evropskoj uniji (gledano kroz ukupnu premiju životnog osiguranja, ukupnupremiju neživotnih osiguranja, premije po stanovniku, učešća sektora osiguranja u GDP-u, ROA, ROE, profitne stope, rast aktive, analizu prihoda od premija i sl.).

Četvrti deo disertacije prikazuje tržište osiguranja u izabranim zemljama Evropske unije, posmatrano kroz iste parametre kao i kod zemalja zapadnog Balkana.

U petom delu supredstavljeni rezultati statističke analize relevantnih podataka, a koji se tiču razlika u performansama sektora osiguranja zemalja zapadnog Balkana u odnosu na zemlje Evropske unije, kao i razlika u performansama sektora osiguranja u Republici Srbiji u poređenju sa zemljama Evropske unije.

Nakon svega navedenog, izvedeni su odgovarajući zaključci.

II DRUGI DEO – TEORIJSKE OSNOVE OSIGURANJA

1. Pojam i značaj osiguranja

Reč „osiguranje“ u najširem smislu označava sigurnost, poverenje u nešto, zaštitu, obezbeđenje. Drugim rečima, smisao reči upućuje na svrhu osiguranja koja se sastoji u pružanju neke sigurnosti. Osnovni cilj osiguranja je zaštita osiguranika i drugih oštećenih lica.¹¹

Osiguranje je multidisciplinarna nauka, istovremeno ekonomska, pravna i tehnička. Za ekonomiste, osiguranje predstavlja instituciju koja ima za cilj uklanjanje ekonomskih posledica prouzrokovanih nastankom osiguranog slučaja. Zbog toga se ekonomisti bave fondovima osiguranja, odnosno načinima njihovog obrazovanja, čuvanja i uvećavanja. Aktuari osiguranje posmatraju kao matematičko – statističku kategoriju i bave se procenjivanjem težine rizika, izjednačavanjem rizika, kalkulacijama premija i slično. U okviru finansijskog prava se naročito razmatra zaštita fondova osiguranja, pitanje uticaja poreskih zakona na delatnost osiguranja, uticaj ostvarenih kamata iz plasmana sredstava i dr.

Zavisno od aspekta sa koga se posmatra sistem osiguranja, moguće ga je definisati na različite načine.

Sa ekonomskog aspekta osiguranje je posao na osnovu koga se osiguravač obavezuje da za određeni iznos naplaćene premije osiguranja osiguraniku isplati naknadu štete ukoliko nastupi osigurani slučaj, drugim rečima - da ga obešteti.

Sa pravnog aspekta osiguranje se bavi pravima i obavezama ugovornih strana – osiguravača i osiguranika - prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju, u toku tajanja osiguranja i kod ostvarivanja odštetnih zahteva tj. kod likvidacije štete.

Sa tehničkog aspekta, osiguranje je matematičko-statistička kategorija koja se ispoljava kroz atomiziranje rizika, odnosno njegovo raspoređivanje na mnoštvo osiguranika.

¹¹<http://www.xn--80afh3aoes3s.xn--90a3ac/pojam-i-znacaj-osiguranja>, pristupljeno: 30.05.2019.

Osiguranje kao oblast od posebnog društvenog značaja danas zauzima naročito značajno mesto u savremenom društvu. Osiguranje podrazumeva specifičnu ekonomiku, posebno imajući u vidu složenost mehanizama koji se primenjuju u ovoj oblasti. Osiguranje kao veoma važna društvena oblast, koja u sebi sadrži mehanizme ekonomsko-pravne prirode predstavljalo je i danas predstavlja izazov mnogim domaćim i stranim istraživačima, koji su doprineli upoznavanju i korišćenju sistema osiguranja, s njegovog ekonomsko-finansijskog, pravnog i tehničkog tj. aktuarskog aspekta.

Osiguranje je jedan od osnovnih oblika zaštite pojedinaca i preduzeća od rizika, a ako se ima u vidu činjenica da su sve brojnije opasnosti koje ugrožavaju imovinu i život ljudi, jasno je zašto je to tako. Reosiguranje kao osiguranje osiguravajućih društava, omogućava osiguravajućim društvima pokriće za velike i kompleksne rizike i čini osiguranje sigurnijim i jeftinijim što se konačno odražava na osiguranike koji dobijaju zaštitu pod povoljnijim uslovima.

Rizici sa kojima se suočava savremeno društvo, odnosno koji ugrožavaju imovinu i živote ljudi su brojni. S druge strane, brojni pristupi stoje na raspolaganju pojedincima i preduzećima u pogledu upravljanja rizicima odnosno u pogledu zaštite od rizika kojima su izloženi. U slučaju kada rizici ne mogu biti izbegnuti tj. eliminisani, oni moraju biti finansirani bilo kroz zadržavanje rizika ili kroz njegov transfer. Transfer rizika obično je povezan sa osiguranjem odnosno za osiguravajuća društva sa reosiguranjem, čime se teret plaćanja mogućih budućih šteta prenosi na osiguravača odnosno reosiguravača. Odluka o tome u kojoj će se meri rizik zadržati zavisi od uslova na tržištu osiguranja odnosno reosiguranja, a oni su uslovljeni cikličnim karakterom delatnosti osiguranja i reosiguranja.¹²

Osiguranje predstavlja instituciju čija je uloga da nadoknađuje štete nastale u društvu - u privredi ili kod ljudi, a koje nastaju usled dejstva rušilačkih prirodnih sila ili nesrećnih slučajeva. Ono, zapravo, pruža ekonomsku zaštitu osiguranicima (pravnim i fizičkim licima) od štetnih dejstava i ekonomskih poremećaja do kojih dolazi kad nastane osigurani slučaj, odnosno kad se ostvari rizik u nekoj od faza društvene reprodukcije ili u svakodnevnom životu ljudi. Pojmovi opasnost, rizik, šteta, odšteta, usko su povezani s pojmom osiguranja, a sam naziv „osiguranje“ stvara predstavu o

¹²Njegomir, V. Ciklični karakter industrije osiguranja i reosiguranja, Industrija, 2006, 4, str. 48.

sigurnosti. Međutim, kod osiguranja se u savremenim uslovima ne radi samo o sigurnosti, već i o stabilnosti privrednog procesa pa i o stabilnosti društva uopšte.

Osiguranje, u suštini, znači udruživanje svih onih koji su izloženi istoj opasnosti, s ciljem da zajednički podnesu štetu koja će zadesiti samo neke od njih. Osnova osiguranja, stoga leži u načelu uzajamnosti i solidarnosti. Preko osiguranja se izjednačavaju tj. izravnavaju rizici na prihvatljivom (lako podnošljivom) mnogo nižem nivou, drugim rečima, atomiziraju se. Atomiziranje rizika - njegovo raspoređivanje na mnoštvo osiguranika, tj. usitnjavanje krupnih šteta na bezbroj malih i njihovo nivelisanje na bitno nižem nivou - predstavlja tehničku suštinu osiguranja.

Osiguranje se može posmatrati sa tri aspekta: ekonomski, tehnički (statističko-matematički, tj. aktuarski) i pravni.

- a) Ekonomski aspekt izražen je u cilju koji se postiže u osiguranju što se sagledava kroz funkcije osiguranja.
- b) Tehnički aspekt uređuje funkcionisanje osiguranja kao specifičnog mehanizma za izjednačavanje rizika,
- c) pravni aspekt predstavlja uređivanje brojnih pravnih odnosa koji nužno nastaju u osiguranju udruživanjem sredstava za obeštećenje osiguranika koje zadesi šteta. Tu spadaju uređivanje prava i obaveza osiguranika i osiguravača, zaključenje ugovora o osiguranju, ostvarivanje odštetnih prava, tj. likvidacija štete.

Postoji mnogo definicija osiguranja koje se razlikuju prema tome da potiču od ekonomista, pravnika ili matematičara (aktuara), a takođe, zavisno i od karaktera društveno-političkog sistema o čijem se osiguranju radi. Zbog toga je za svaku definiciju karakteristično da je relativna i nijedna nije opšteprihvaćena. Ipak, za razumevanje osiguranja važno je razumeti njegovu suštinu u određenim uslovima (sredini) s ekonomskog, tehničkog (aktuarskog) ili pravnog gledišta.

Osiguravajuće kompanije kao institucionalni investitori su važni učesnici na finansijskom tržištu, pre svega na tržištu kapitala. Značaj aktivnosti osiguravajućih kompanija ogleda se u obezbeđivanju finansijske stabilnosti.

2. Istorijski razvoj osiguranja

Od postanka sveta, pa do današnjih dana, čovekov život i imovina ugroženi su raznim rizicima, prouzrokovanim bilo stihijskim događajima, bilo nesrećnim slučajevima. Čovek se tokom istorije sa ovim nedaćama borio na različite načine. Kako se razvijalo ljudsko društvo razvijao se i sistem odbrane od nevolja koje su ga snalazile. Smatra se da je pojava privatne svojine uslovljavala organizovanu zaštitu imovine koja je bila preteča delatnosti osiguranja.

Neki oblici osiguranja sunađeni još kod starih Vavilonaca. Oni su još pre četiri miliona godina primenjivali oblik osiguranja koji se sastojao u tome da se u slučaju gubitka broda njegovom vlasniku nadoknađivala šteta, ali koji je u slučaju da brod bez problema stigne na svoju destinaciju vlasnik bio dužan da isplati određeni deo svoje dobiti. Elementi osiguranja nađeni su i u praksi kineskih trgovaca koji su pre 5000 godina, prevozeći robu preko reke Jangcekjang, imali običaj da je podele u više čamaca, čime su na jednostavan način delili rizik prilikom prelaska preko opasnih mesta. Ukoliko bi se desilo da neki čamac potone, bio bi uništen samo deo robe, a ne celokupan tovar. Pored toga, zajednički su snosili štetu propasti pojedinih čamaca.

Iz sačuvanih pisanih spomenika o pravnim običajima drevnih naroda (Feničana, Grka, Rimljana) uočava se da je već tada postojala potreba za nekim načinom osiguranja pomorskih prevoza od šteta i gubitaka na moru. U pomorskim prevozima se već tada sve više tražila, ali i dobijala sigurnost da će ukrcani teret velike vrednosti, kao i brodovi koji taj teret prevoze srećno prispeti na odredište, a da će se u protivnom za njih dati potpuna naknada pretrpljene štete. Počeci jednostavnih oblika zajedničkog snošenja šteta nastalih za vreme pomorske plovidbe vezani su za VII vek pre nove ere i za zakonodavstvo ostrva Rodosa gde je zabeleženo postojanje primitivnih oblika rizičnih zajednica. Institut doprinosa svih učesnika u pomorskom prevozu u zajedničkom snošenju štete, koju bi pretrpeo jedan od učesnika, zadržan je do danas kao princip zajedničke (generalne) havarije.¹³

U starim civilizacijama su bili razvijeni još neki oblici zaštite imovine u slučaju štete, na primer, za pomaganje postradalim u stihiji. U Persiji je, onome ko bi bez svoje

¹³ Marović, B., Avdalović, V. 2004. Osiguranje i upravljanje rizikom, Subotica: Birografika a.d., str. 18.

krivice izgubio brod, bio nabavljen drugi brod zajedničkim sredstvima. Sve te akcije su, u osnovi, imale karakter pomaganja i zbrinjavanja, mada je u njima bilo i nekih elemenata prava.

Iako rimsko pravo nije poznavalo institut osiguranja, u delima rimskih pisaca je moguće naći beleške o oblicima pružanja jemstva u slučaju propasti stvari za vreme prevoza, koji su sadržavali osnovne elemente osiguranja.

Razvoj pomorske trgovine je iziskivao formiranje i uvođenje u praksu efikasnijih oblika pokrivanja rizika pomorske plovidbe. Osim instituta zajedničke havarije, u tom pogledu je naročito značenje imao institut pomorskog zajma. Pomorski zajam (*foenus nauticum*) bio je pravni posao prema kojem je brodaru odobran zajam za izvršenje pomorskog poduhvata, a koji on nije bio obavezan da vrati ukoliko je brod propao. Zajam se vraćao samo u slučaju uspešno obavljenog prevoza i to s velikim kamatama.

Prva sačuvana polisa pomorskog osiguranja potiče iz Lombardije iz 1182. godine. Iz perioda od XII do XV veka je sačuvano više od 400 polisa, što svedoči o visokom stepenu razvoja pomorskog osiguranja. Ipak, iz razloga još uvek nerazvijenog poslovnog morala, polisa osiguranja nije uvek bila garancija nadoknada u slučaju gubitka broda biti isplaćena.

Pozitivan uticaj na razvoj osiguranja je imalo otkriće Amerike i do tada nepoznatih pomorskih puteva, kao i snažan razvoj pomorske trgovine na Mediteranu. Ovo dovodi do izjednačavanja običaja kod pomorskog osiguranja. Iz tog perioda potiču poznate uzanse Barselonskog ordonansa iz 1435. godine. „Barselonske uzanse sadržavale su odredbe radi iskorenjivanja svake vrste prevare koje mogu nastati pri sklapanju osiguranja velikih i malih brodova, za dobra i robu“.¹⁴

Prva sačuvana polisa u Engleskoj potiče iz 1547. godine i napisana je na italijanskom jeziku jer je nastala pod uticajem Italijana iz Lombardije. S obzirom na to da u to vreme nije bilo osiguravajućih biroa, pomorsko osiguranje je predstavljalo privatnu transakciju između individua. Promene na ovom polju doneli su Englezi,

¹⁴ Marović, B. 1985. Međunarodni transport, špedicija i osiguranje, Novi Sad: Institut za međunarodne ekonomske odnose, str. 144.

zahvaljujući mnogobrojnim otkrićima iz dalekih svetova koje je trebalo transportovati u Englesku.¹⁵ Prva osiguravajuća kompanija u oblasti pomorskog osiguranja nosi naziv po Edvardu Lojdu. Ne zna se tačno kada je Lloyd's osnovan, ali je poznato da je postojao pre 1688 godine. Aktom Britanskog parlamenta iz 1871. udruženje osiguravača „Lojds“ dobilo je oficijalni status korporacije osiguravača. Na taj način službeno je osnovana Lojdova berza. „Lojds“ danas nije kompanija, već predstavlja tržište osiguranja.¹⁶

Osiguranje od požara nastalo je u Nemačkoj 1591 godine.

Veomavažno mesto u istoriji pomorskog osiguranja pripada Dubrovniku u periodu od 14. do 16. veka. U to vreme Dubrovnik je bio jedan od najvažnijih trgovačkih centara, sa snažnom trgovačkom mornaricom. Zakon o pomorskom osiguranju donet 1562. godine je dokaz velikog razmaha pomorskog osiguranja. Osiguranjem su se bavili trgovci pojedinci, i to samo određeni - oni koji su učestvovali u svim osiguranjima.¹⁷

Iako su sve pomenute akcije i institucije imale svrhu nadoknađivanja onoga što se izgubi dejstvom određenog slučaja, još uvek se nije radilo o osiguranju kakvo mi danas poznajemo. Ipak, s obzirom na to da su imale isti cilj svojstven savremenom osiguranju, to čini da one toliko liče na današnje osiguranje pa se upravo zbog toga i smatraju njegovim začecima.

Pravo osiguranje u sadašnjem smislu reči se javilo tek kad su se, na bazi razvoja statističko-matematičke nauke (pre svega računa verovatnoće), izravnavali rizici (njihova kompenzacija), tako da se operacija ne sastoji samo u tome da, kao kod *foenus nautikum*-a, šteta prelazi s jednog pojedinca, (vlasnika broda-osiguranika) na drugog (osiguravača koji je uzimao relativno visoke kamate), već se šteta razdeljuje na sve učesnike u operaciji. Osnovu ovog instrumenta predstavljaju uzajamnost, solidarnost i tehnička (statističko-matematička) organizacija sa svim svojim elementima i zadacima.

¹⁵ Acin Đ. 1995. Međunarodni ekonomski odnosi, Novi Sad: Pigmalion, str. 123.

¹⁶ <http://zastupnikosiguranja.rs/istorija-osiguranja/>, pristupljeno: 27.6.2018.

¹⁷ Marović, B., Avdalović, V. 2004. Osiguranje i upravljanje rizikom, Subotica: Birografika a.d., str. 20.

3. Mehanizam osiguranja i njegova tehnička osnova

Osiguranje je specifična delatnost čije su najizraženije posebnosti u odnosu na druge delatnosti sledeće:¹⁸

- zasniva se na zakonu verovatnoće, zakonu velikih brojeva i disperziji rizika u prostoru i vremenu,
- proizvodnja započinje prodajom, tj. zaključivanjem ugovora o osiguranju,
- usluga osiguranja je posebna jer pruža sigurnost pod određenim rizikom¹⁹ za koji postoji mala verovatnoća događanja, ali je sigurno da će se kod jednog nepoznatog dela osiguranika ostvariti.

U osiguranju dakle važe posebni principi, drugačiji nego u bankarstvu, trgovini itd., a ono ima i svoju posebnu metodologiju čiji su bitni elementi sledeći:

- 1) rizik,
- 2) premija osiguranja,
- 3) naknada iz osiguranja (odšteta).

Tehnička (statističko-matematička, tj. aktuarska) organizacija je sasvim specifična za oblast osiguranja. Moderno osiguranje je zasnovano na nauci, konkretno na statističkoj i naročito, statističko-matematičkoj osnovi. Njihovi proračuni daju mogućnost da se rizici međusobno kompenzuju. Još jedan važan preduslov za postojanje instituta osiguranja je postojanje mnoštva rizika. Ova tri elementa: mnoštvo rizika, statističko-matematička baza i kompenzacija rizika, osnovi su tehničke organizacije osiguranja, pa i samog osiguranja.

Ustanovljeno je da i kod vanrednih šteta usled stihije ili nesrećnog slučaja postoje određene pravilnosti, odnosno zakonitosti, tj. da postoje zakoni slučaja. Na toj osnovi ponikla je i razvila se posebna matematička naučna disciplina, račun verovatnoće, koja je omogućila da se uz uvažavanje poznatog statističkog zakona velikih brojeva postavi solidna osnova za razvoj osiguranja.

¹⁸ Stipić, M. Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, 2014, 3-4, 75-84

¹⁹ Da bi neki događaj imao tretman rizika, mora da ispuni najmanje tri uslova: treba da bude budući, neizvestani nezavistan od volje zainteresovanih stranaka iz ugovora.

Razume se, kod utvrđivanja pojedinih relevantnih zakonitosti (zakona slučaja) putem statističkog posmatranja, moraju se uvažavati određena pravila, pre svega ona koja nalažu da se posmatraju uglavnom homogeni rizici i da njihov broj bude što je moguće veći. Prilikom korišćenja dobijenih rezultata mora se voditi računa o dva uslova: homogenosti i mnoštvu.

Tehnička organizacija s ovakvim svojstvima ima tri zadatka bitna za uspešno funkcionisanje osiguranja:²⁰

- 1) da odredi koliko će novčanih sredstava godišnje biti potrebno da uđe u osiguravajući fond na ime premije,
- 2) da raspodeli ukupni iznos tih potrebnih sredstava na osiguranike (tj. da utvrdi potrebnu veličinu premije), i
- 3) da u osiguranjima koja se zasnivaju na tzv. kapitalizaciji, odnosno u osiguranju života (kod koga zbog progresivne prirode rizika postoji osim riziko premije i štedna premija), izračunava premijske rezerve.

Pošto statistički rezultati u vidu tablica pokazuju relativne srednje vrednosti, u praksi osiguranja moguća su i odstupanja od njih. Za neutralisanje tih odstupanja, tehnika osiguranja je pronašla odgovarajuća sredstva - kompenzaciju u prostoru i u vremenu.

Kompenzacija u prostoru se bolje ostvaruje ako se ili direktno što više povećava broj učesnika u osiguranju (povećava portfelj osiguranja), ili indirektno, razdeobom rizika s drugim osiguravačima - saosiguranjem i reosiguranjem u zemlji, odnosno s reosiguravačima u inostranstvu.

Kompenzacija u vremenu nastaje stvaranjem rezervi (rezerve sigurnosti) od viška naplaćenih premija u poređenju sa isplaćenim iznosima po osnovu naknade iz osiguranja u pojedinim godinama, za pokrivanje negativnih odstupanja većih šteta od manjih uplata.

Zbog svega napred navedenog, konkurentske prednosti u osiguranju se postižu većom specijalizacijom ponude, usavršavanjem postojećih i stvaranjem novih osiguravajućih usluga, pružanjem većeg izbora u odabiru širina pokrića osiguranja,

²⁰ Marović, B., Avdalović, V. 2004. Osiguranje i upravljanje rizikom, Subotica: Birografika a.d., str. 20.

korišćenjem novih prodajnih kanala, vođenjem konzistentne poslovne politike, kao i stvaranjem pozitivne slike o sebi korišćenjem raznih promotivnih aktivnosti.²¹

Osiguravajuća društva, kao institucionalni investitorina finansijskom tržištu, imaju ulogu finansijskog posrednika. Ona emituju hartije od vrednosti i takoprikupljena sredstva usmeravaju u različite oblike finansijske aktive. Funkcija prikupljanja novčanih sredstava proizilazi iz vremenskog nepoklapanja uplata i isplata u osiguranju. Premije se plaćaju unapred, a nadoknada štete se vrši sukcesivno po nastajanju ekonomski štetnih događaja. Tako se postiže transformacija malih uloga u krupna novčana sredstva koja predstavljaju izvorkratkoročnog i dugoročnog finansiranja privrede. Postojanje razvijenog sektora osiguranja značajno je zbog činjenice da osiguranje ima veoma važnu ulogu u podsticanju domaće proizvodnje, inovacija, preduzetništva i trgovine.²²

Sigurnost i stabilnost uplata, strogo namenski karakter uplaćenih sredstava, visok stepen predvidljivosti nastanka ekonomski štetnog događaja doprinose da se akumulirana sredstva mogu dugoročno ulagati u različite oblike finansijske i realne aktive. Kroz plasman sredstava obezbeđuje se diversifikacija portfolija, disperzija rizika i finansiranje proizvodne i neproizvodne potrošnje.

Struktura investicionog portfolija osiguravača zavisi od uspešnosti njegovog poslovanja i sklonosti, odnosno odojnosti ka riziku. Motiv investiranja prikupljenih sredstava osiguravajućih društava jeste da se obezbedi sigurnost poslovanja i omogući blagovremeno ispunjenje obaveza koje proističu iz zaključenih ugovora. Iz razloga sigurnosti i likvidnosti, osiguravajuća društva preferiraju ulaganja u dužničke hartije od vrednosti. Izbor hartija od vrednosti ne zavisi samo od ciljeva koje se žele realizovati. U velikoj meri zakonska regulativa limitira investicionu politiku osiguravača. Najizraženija su ograničenja kod životnog osiguranja koja se odnose na obim ulaganja u trajni kapital. U zemljama EU, u svrhu veće zaštite osiguranika,

²¹Hussels, S., Ward, D., Zurbrugg, R., Stimulating the demand for insurance, *Risk Management and Insurance Review*, 2005, 8 (2), 257-278.

²²Marović, B., Njegomir, V. (2015). Osiguravajuća društva u ulozi institucionalnih investitora, 26 susret osiguravača i reosiguravača Sarajevo (SorS), dostupno na: <http://www.sors.ba/UserFiles/file/SorS/SORS%202015/Zbornik%20radova%202015/02-Marovic-Njegomir.pdf>, 10.02.2020

kvantitativne zakonske barijere zamenjuju se pojačanom kontrolom solventnosti osiguravača.

Shodno navedenom, mogućnost razvoja sektora osiguranja i njegovog doprinosa stabilnom poslovanju nacionalne ekonomije, zavisi od rezultata poslovanja osiguravajućih društava. Finansijska stabilnost osiguravača je ključni uslov obavljanja njihove osnovne delatnosti. S tim u vezi, merila performansi omogućavaju osiguravačima kontrolu uspešnosti ostvarivanja ciljeva u vezi sa upotrebom raspoloživih resursa, odnosno sa ukupnom poslovnom aktivnošću konkretnog osiguravača.²³

Tradicionalni pristup merenju performansi je zasnovan na tradicionalnim finansijskim izveštajima i finansijskim merilima performansi. U osnovi ovog pristupa je računovodstveni koncept ex-post na bazi kog se prikazuju performanse iz prethodnog perioda, odnosno za odlučivanje o budućim aktivnostima relevantni su podaci iz prošlosti.

Finansijska merila performansi na kojima se zasniva tradicionalni pristup merenja uspešnosti poslovanja su izražena u novcu i potiču iz informacionog sistema finansijskog računovodstva osiguravača. Ona omogućavaju sagledavanje ostvarenih performansi i njihovo dalje planiranje.

4. Funkcije osiguranja

Osiguranje ima nekoliko funkcija. To su:

- a) čuvanje (zaštita) imovine,
- b) mobilizacija (prikupljanje) novčanih sredstava (finansijska funkcija),
- c) poboljšanje životnih uslova (socijalna funkcija),
- d) funkcija podrške međunarodnim ekonomskim odnosima,
- e) uspostavljanje bezbednosti i poverenja (psihološka funkcija).

a) **Čuvanje (zaštita) imovine** je osnovna funkcija osiguranja, dok su druge dve uglavnom izvedene. Čuvanje se ostvaruje na dva načina: neposredno i posredno.

²³Jakšić, M., Todorović, V. Investiciona aktivnost i finansijska stabilnost sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana, Evropska revija za pravo osiguranja 1/2018, str. 45-55.

Neposredno čuvanje sastoji se u predupređivanju, u sprečavanju nastajanja štete kroz šta se, u stvari, ide na otklanjanje uzroka za nastajanje stihijskih nedaća i nesrećnih slučajeva. To je tzv. preventivna funkcija osiguranja. Tu spadaju i aktivnosti u okviru borbe da šteta, i kad već nastane osigurani slučaj, bude što manja (to je tzv. represija). Posredno, osiguranje čuva (zaštićuje) imovinu naknađivanjem štete, odnosno isplaćivanjem (u osiguranju lica) osiguranih suma iz sredstava prikupljenih (udruženih) uplatama premija. To bi bilo osiguranje u užem smislu.

Savremeno osiguranje se ne ograničava samo na to da nadoknađuje štetu izazvanu stihijom i/ili nesrećnim slučajem, nego se ono angažuje i na sprečavanju nastajanja šteta, odn. na sprečavanju događaja koji su materijalno nepovoljni za čoveka. Ova, preventivna funkcija osiguranja, se ostvaruje na sledeće načine:

- a) sistemom materijalnih mera,
- b) sistemom popusta u premijama,
- c) sistemom sankcija.

Druga i treća mera predstavljaju, u suštini, stimulisanje osiguranika na bolju sopstvenu zaštitu osigurane (ugrožene) imovine. Tako se dobar domaćinski odnos prema zadatku čuvanja imovine nagrađuje, a loš kažnjava.

Dobro koncipirana, ova tri sistema i njihova savesna primena (uz dobro organizovanu kontrolu) mogu dati dobre rezultate u smanjivanju broja šteta i obima njihovog dejstva.

b) **Funkcija prikupljanja (mobilizacije) novčanih sredstava** proizlazi iz pravila da se premije plaćaju napred. Pošto se naknađivanje štete vrši sukcesivno, tj. tokom godine kada nastaju štete, u međuvremenu prikupljena sredstva se koriste kroz bankarski mehanizam u reprodukcijom procesu. U osiguranju se, na ovaj način prikupljenim sredstvima od osiguranika u, tako reći, beskrajno malim iznosima daje vid krupnih novčanih sredstava. Ta finansijska funkcija, i inače važna, izuzetno je značajna u zemljama u razvoju koje oskudevaju u kapitalu. Na ovaj način se u osiguranju stvaraju i rezerve za kompenzaciju u vremenu. U ovom kontekstu treba naročito istaći činjenicu da osiguranje života predstavlja najsavremeniji vid štednje (dugoročno vezana štednja).

c) **Socijalnu funkciju osiguranje** ostvaruje ili neposredno kroz osiguranje lica ili posredno kroz imovinska osiguranja (sprečavajući štete ili otklanjajući posledice

usled nastalih šteta) i kroz ostvarivanje navedene finansijske funkcije (koja doprinosi i povećanju proizvodnje i privrednom rastu - razvoju zemlje).

d) **Funkcija podrške međunarodnim ekonomskim odnosima** proizilazi iz međunarodnog značaja osiguranja. Gotovo sve zemlje sveta su razvile tržišta osiguranja na kojima obezbeđuju pokriće za veliki broj rizika. Osiguranje, a posebno reosiguranje, po svojoj privredi upućeni su na saradnju sa inostranstvom jer se često neki od elemenata procesa osiguranja (rizik, osiguranik, osiguravač, osiguravajuće društvo) nalaze u različitim zemljama. Stoga, deo novca ili celokupan iznos vezan za osiguravajući ili reosiguravajući posao prelazi državnu granicu.²⁴ Naročito je reosiguranje delatnost usmerena na poslovanje sa inostranstvom.

S početkom dvadeset prvog veka uloga osiguranja i reosiguranja upovezivanju domaćih i svetskih privrednih tokova postaje sve značajnija, što predstavlja posledicu sve obimnijeg uključivanja država u šira privredna kretanja i međunarodne trgovinske i finansijske ustanove. Razvoj velikih međunarodnih preduzeća i njihovih poslova podstakao je tražnju za odgovarajućim osiguravajućim pokrićem. Stalno rastući broj i težina rizika koji prate međunarodne poslove zahtevaju sve složenije vidove zaštite koju obezbeđuje delatnost osiguranja.²⁵

e) Uz ekonomsko, značenje osiguranja je i socijalno i psihološko (materijalna sigurnost pojedinca). Psihološkim dejstvom, budući da preuzima rizike, osiguranje omogućava oslobađanje sredstava za dalja ulaganja, čime se unapređuju industrija, trgovina i druge privredne grane i time podstiče privredni razvitak.²⁶ Poznato je, na primer, da nijedan razuman industrijalac neće razmišljati o velikim ulaganjima u izgradnju novog pogona bez ugovorenog osiguranja. Bez osiguranja, on bi morao da obezbedi jemstvo (u obliku rezervnog fonda na primer) za slučaj da dođe do štete, čime ta sredstva postaju blokirana.

²⁴Diacon, S., Carter, R., 1996. Success in insurance (third edition), London: John Murray.

²⁵ Quatreuille, 1998:41

²⁶Swiss Re, Herausforderungen in der Versicherungsregulierung, dostupno na: <https://www.swissre.com/institute/library/sigma-2010-03-de.html>, pristupljeno: 11.05.2019.

Isto tako, u uslovima nastupanja osiguranog slučaja osiguranik dobija naknadu koja mu je preko potrebna kako sa ekonomskog, tako i sa moralnog (psihološkog) aspekta.²⁷

5. Podela osiguranja

Postoje mnogobrojne podele osiguranja. Kriterijumi za tu podelu su različiti jer osiguranje ima vrlo širok domen, a s druge strane podele su i posledica same prirode osiguranja.

Potreba za klasifikacijom leži u razvoju osiguranja i njegovom sve većem širenju, što ga čini sve manje preglednim. Niz novih vrsta - najčešće nazvanih granama osiguranja - niče uporedo sa razvojem privrede. Ovo je praćeno i novim metodama u organizovanju samog osiguranja. Praktična vrednost klasifikacije je u tome, što se grupisanje pojedinih vrsta, odnosno grana osiguranja, vrši prema izvesnim zajedničkim svojstvima. Na taj način se kod proučavanja pojedinih grupa osiguranja može izdvojiti ono što je karakteristično i zajedničko za celu grupu.²⁸

Klasifikacije osiguranja se mogu izvršiti po različitim kriterijumima. Najčešći su: 1) prema mestu rizika, 2) prema predmetu koji se osigurava i 3) prema metodu sprovođenja osiguranja.²⁹

Jedna od najstarijih podela izvršena je prema prvom kriterijumu, tj. prema mestu rizika. Osiguranja se po ovom kriterijumu dele na: pomorska ikopnena, a dodaju se i vazдушna osiguranja. Praktičan značaj ove klasifikacije je u tome što ukazuje na znatne razlike koje postoje između ovih osiguranja. Te razlike su posledica ne samo različitosti u rizicima i predmetima koji su tim rizicima izloženi nego i u pravnim odnosima koji ta osiguranja regulišu, pa i u samoj praksi i tehnici osiguranja.

Drugi kriterijum, odnosno podela osiguranja, polazi od predmeta koji se osigurava. Po toj podeli postoje osiguranja: imovine, lica (ljudi) i osiguranja od odgovornosti.

²⁷ Paunović, M. 2010. Postojeće stanje i razvojne perspektive tržišta osiguranja u Srbiji, Beograd: Univerzitet Singidunum Beograd, str. 19.

²⁸ Ogrizović, D. 1986. Ekonomija osiguranja, Sarajevo: ZOIL, str. 83.

²⁹ Jovanović, V. 1962. Osiguranje u privredi, Zagreb: Informator, str. 19.

Treći kriterijum prema metodu regulisanja ili bolje rečeno, prema načinu nastanka osiguranja možemo da podelimo na: dobrovoljna i obavezna osiguranja.

Osiguranja se, osim toga, mogu podeliti prema sektoru svojine na: osiguranja opštedruštvenog i privatnog sektora; zatim prema interesima koji se osiguravaju na: domaća i međunarodna osiguranja; i prema valuti na koju glase na: dinarska i devizna osiguranja.

Pored pomenutih podela, u novije vreme se pojavljuje i sledeća podela osiguranja:³⁰

- a) prema funkciji koju ono izvršava,
- b) prema glavnim vrstama osiguranja,
- c) kao što je navedeno u zakonu (obično u zakonu o osiguranju),
- d) prema odgovarajućoj klasifikaciji prakse.

Klasifikacija prema funkciji koju osiguranje izvršava obavlja se prema objektu ili osiguranom slučaju, kao osiguranje: lica, imovine, odgovornosti, prava ili finansijskog interesa.

Kada je u pitanju klasifikacija prema glavnim klasama osiguranja, osiguravači opšteg tipa tradicionalno vode osiguranja u posebnim odeljenjima: pomorskog osiguranja, života, požara, nezgode. Zbog porasta broja nezgoda i tehničke kompleksnosti osiguranih stvari, izdvojila su se: osiguranja vozila, inženjeringa (loma mašina) i avijacije.

Klasifikacija na osnovu zakona zavisi od zemlje do zemlje.

Pored pomenutih klasifikacija, u praksi su neki osiguravači razvili nove klasifikacije, kao na primer: komercijalna i lična osiguranja.

Za premijsko osiguranje je karakteristično formiranje sredstava osiguranja unapred za period trajanja obveza iz osiguranja, a premija se određuje prema veličini rizika i naplaćuje unapred. Za razliku od premijskog osiguranja kod kojeg se štete pokrivaju iz unapred prikupljenih novčanih premija, kod uzajamnog se uplaćuju avansi. Članovi uzajamne rizične zajednice unapred se obvezuju da će na kraju ugovorenog razdoblja utvrditi ukupnu vrednost svih šteta za koje su ugovorili zajedničko pokriće i

³⁰ Marović, B., Avdalović, V. 2004. Osiguranje i upravljanje rizikom, Subotica: Birografika a.d., str. 23.

raspodelu. Početna uplata zapravo je avans, a konačni se doprinos ili udeo svakog člana rizične zajednice utvrđuje i uplaćuje na kraju ugovorenog trajanja, kada je poznata ukupna šteta za sve članove uzajamno udružene u tu zajednicu. Socijalnim osiguranjem pokrivaju se razni oblici socijalne zaštite. Budući da nema procene rizika za nastupanje štetnih događaja, sredstva za socijalnu zaštitu prikupljaju se doprinosima. Doprinosi su najvažnije obeležje socijalnih osiguranja.

Dobrovoljno osiguranje je osiguranje imovine i osoba koje se ugovara slobodnom voljom ugovarača. Najčešće su to životna i kasko osiguranja, koja ukazuju na to da postoji svest pojedinca i zajednice o izloženosti rizicima.

Obavezno osiguranje je propisano Zakonom i propisima države kojoj je u interesu da razvija zaštitnu funkciju preventive i represije. U interesu zaštite svojih građana država, po pravilu, propisuje obavezne vrste osiguranja, kao što su osiguranje od auto-odgovornosti, osiguranje putnika u javnom prevozu, osiguranje od opšte odgovornosti itd.

Transportna osiguranja se dele na: kargo, kasko i odgovornost u transportu. Ako je imovina osiguranika stvar, tada se pod osiguranjem imovine podrazumeva osiguranje pokretnih i nepokretnih stvari. Na primer, kod osiguranja automobila, brodova, nameštaja i sl.) reč je o osiguranju pokretnih stvari, a kod osiguranja kuća, zgrada i skladišta reč je o osiguranju nekretnina.

Osiguranje imovine u užem smislu moguće je klasifikovati po različitim kriterijima. Tradicionalni pristup u razlikovanju pojedinih vrsta i podvrsta osiguranja imovine u užem smislu dopušta sledeću podelu: osiguranje industrije i trgovačke delatnosti, privatna osiguranja, osiguranja poljoprivrede i osiguranje prometnih sredstava.³¹

Osiguranjem osoba sprovodi se zaštita zdravlja čoveka, njegove radne sposobnosti i života. U strukturi osiguranja osoba ključno je razlikovati osiguranje osoba od nezgode od osiguranja života. Osiguranje od nezgode se svrstava u grupu neživotnih osiguranja koja se zasnivaju na obračunupremije rizika.

³¹ Ćurak M. i Jakovčević D. (2007): Osiguranje i rizici, RRIF: Zagreb, str. 131.

Osim ovih podela, danas važeća podela vrsta osiguranja je na životna i neživotna osiguranja. Zakon Republike Srbije prepoznaje sledeće vrste neživotnih osiguranja:³²

1) osiguranje od posledica nezgode, uključujući i osiguranje od povreda na radu i profesionalnih oboljenja, koje pokriva:

- (1) ugovorenu novčanu naknadu za slučaj nezgode,
- (2) naknadu ugovorenih troškova za slučaj nezgode,
- (3) kombinaciju isplata iz prethodne dve stavke,
- (4) isplatu zbog posledica povrede ili oštećenja zdravlja ili zbog smrti putnika;

2) dobrovoljno zdravstveno osiguranje, koje pokriva:

- (1) ugovorenu novčanu naknadu za slučaj bolesti,
- (2) naknadu ugovorenih troškova lečenja,
- (3) kombinaciju isplata iz prethodne dve tačke;

3) osiguranje motornih vozila, koje pokriva štete na motornim vozilima na sopstveni pogon, osim šinskih vozila, i na vozilima bez sopstvenog pogona, odnosno koje pokriva gubitak tih vozila;

4) osiguranje šinskih vozila, koje pokriva štete na šinskim vozilima, odnosno gubitak tih vozila;

5) osiguranje vazduhoplova, koje pokriva štete na vazduhoplovima, odnosno gubitak vazduhoplova;

6) osiguranje plovnih objekata, koje pokriva štete na plovnim objektima, odnosno gubitak tih objekata (morskih, rečnih, jezerskih i kanalskih);

7) osiguranje robe u prevozu, koje pokriva štete na robi, odnosno gubitak robe bez obzira na vrstu prevoza;

³²Zakon o osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 139/14, dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2014/4390-14%20LAT.pdf>, pristupljeno: 9.3.2019.

8) osiguranje imovine od požara i drugih opasnosti, koje pokriva štete na imovini koje nastanu usled požara, eksplozije, oluje i drugih prirodnih nepogoda, atomske energije, klizanja i sleganja tla, osim šteta koje pokrivaju osiguranja iz tačaka od 3) do 7);

9) ostala osiguranja imovine, koja pokrivaju štete na imovini nastale zbog loma mašina, provalne krađe, loma stakla, grada, mraza ili drugih opasnosti, osim šteta koje pokrivaju osiguranja iz tačaka od 3) do 8);

10) osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila, koje pokriva sve vrste odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila na sopstveni pogon na kopnu, uključujući i odgovornost pri transportu;

11) osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe vazduhoplova, koje pokriva sve vrste odgovornosti zbog upotrebe vazduhoplova, uključujući i odgovornost pri transportu;

12) osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe plovnih objekata, koje pokriva sve vrste odgovornosti zbog upotrebe ovih objekata, uključujući i odgovornost pri transportu;

13) osiguranje od opšte odgovornosti za štetu, koje pokriva ostale vrste odgovornosti, osim odgovornosti iz tačaka od 10) do 12);

14) osiguranje kredita, koje pokriva:

(1) rizik od neplaćanja, odnosno kašnjenja u plaćanju zbog nesolventnosti ili drugih događaja ili postupaka,

(2) izvozne kredite i ostale rizike povezane sa izvozom, trgovinom i ulaganjima na domaćem i stranom tržištu,

(3) kredite koji se isplaćuju u ratama,

(4) hipotekarne i lombardne kredite,

(5) poljoprivredne kredite,

(6) ostale kredite i zajmove;

15) osiguranje jemstva, koje garantuje neposredno ili posredno ispunjenje obaveza dužnika;

16) osiguranje finansijskih gubitaka, koje pokriva finansijske gubitke zbog:

(1) gubitka zaposlenja,

- (2) nedovoljnih prihoda,
 - (3) lošeg vremena,
 - (4) izgubljene dobiti,
 - (5) neplaniranih opštih troškova,
 - (6) neplaniranih troškova poslovanja,
 - (7) gubitka tržišne vrednosti,
 - (8) gubitka zakupnine, odnosno prihoda,
 - (9) posrednih poslovnih gubitaka, osim gubitaka iz podtač. od (1) do (8) ove tačke,
 - (10) ostalih neposlovnih gubitaka,
 - (11) ostalih finansijskih gubitaka;
- 17) osiguranje troškova pravne zaštite, koje pokriva sudske troškove, troškove advokata i druge troškove postupka;
- 18) osiguranje pomoći na putovanju, koje pokriva pomoć licima koja naiđu na probleme na putovanju, odnosno u drugim slučajevima odsutnosti iz prebivališta ili boravišta.

Osnovni oblici životnih osiguranja su, prema Zakonu o osiguranju Republike Srbije sledeći:³³

- 1) osiguranje života, koje pokriva:
 - (1) osiguranje života za slučaj doživljenja,
 - (2) osiguranje života za slučaj smrti,
 - (3) osiguranje života za slučaj smrti i doživljenja,
 - (4) osiguranje života s povratom premije;
- 2) osiguranje za slučaj venčanja i rođenja;
- 3) rentno osiguranje;

³³ Zakon o osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 139/14, dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2014/4390-14%20LAT.pdf>, pristupljeno: 4.3.2019.

4) dopunsko osiguranje uz osiguranje života, koje pokriva:

(1) dopunsko osiguranje od posledica nezgode uz životno osiguranje,

(2) dopunsko zdravstveno osiguranje uz životno osiguranje;

5) životna osiguranja iz tačaka od 1) do 3) ovog člana vezana za jedinice investicionih fondova;

6) tontine, koje predstavljaju osiguranje u kome se osiguranici dogovore da će zajednički kapitalizovati svoje doprinose i tako kapitalizovanu imovinu podeliti između onih osiguranika koji dožive određenu starost, odnosno između naslednika umrlih osiguranika;

7) osiguranje s kapitalizacijom isplate, koje se zasniva na aktuarskim obračunima i u kome osiguranik kao zamenu za jednokratnu ili periodičnu uplatu premije prima isplate u određenoj visini u određenom periodu. Osiguranje za slučaj smrti s određenim rokom trajanja pruža osiguraniku privremenu zaštitu od rizika smrti. Privremeno pokriva rizika prerane smrti ograničava se do isteka ugovorenog razdoblja. Uobičajeno je zaključivati taj oblik osiguranja na rokove 5, 10 i 20 godina. Obavezu isplate osigurane svote ima osiguravalac ako osiguranik doživi smrt, a ako preživi, uplaćene premije pripadaju osiguravaocu.

Razvijenost tržišta životnih osiguranja pokazatelj je razvijenosti finansijskog sistema neke zemlje, a time i cele privrede. Evropske zemlje karakteriše trend rasta udela životnog osiguranja u ukupnoj premiji, na račun neživotnog osiguranja. Brojna empirijska istraživanja ukazala su na potencijal osiguranja u podsticanju privrednog rasta. Faktori koji bi mogli uticati na potražnju mogu se podeliti u četiri kategorije: makroekonomske, demografske, socijalne i institucionalne varijable.

Makroekonomske varijable predstavljaju osnovne ekonomske uslove koji predodređuju poslovanje svih finansijskih institucija i njihovu profitabilnost, pa tako i profitabilnost osiguravača. Demografske i socijalne varijable naglašavaju važnost strukture stanovništva i ulaganja države u njeno poboljšanje, dok su institucionalne varijable vezane uz pravni i regulatorni okvir koji treba omogućavati nesmetano poslovanje društava za osiguranje.

Brojne analize su već pokazale da većapotražnja za životnim osiguranjem postoji u zemljama s višim realnimbruto domaćim proizvodom po stanovniku, većim procentom gradskog stanovništva i razvijenijimtržištem kapitala, kaoi u zemljama u kojima opada udeo mladog stanovništva, a raste broj stanovništva iznad65 godina. Sve navedeno su karakteristike gotovo svihzemalja članica Evropske unije. Društva za osiguranje kodoblikovanja svojih proizvoda moraju uzeti u obziraktuelna demografska kretanja i ekonomsko stanjeu zemljama, ali i uložitinapore da edukuju stanovništvo o beneficijamaživotnog osiguranja i o potrebi za dugoročnomštednjom. Dugoročna štednja stanovništva jednoje od područja na kojem radi Evropska komisija, aupravo za životno osiguranje kao oblik takve štednjepostoji velik potencijal, pod uslovom da nosioci ekonomskihpolitika podstiču razvoj faktora koji doprinose rastu osiguranja.

Pogodnosti koje se stiču kupovinom polise životnog osiguranja su brojne, a uključuju bezbrižan odlazak u penziju, prikupljanje novčanih sredstava za školovanje dece, finansijsku sigurnost članova porodice u slučaju nesrećnog događaja hranitelja. Kupci polise životnog osiguranja imaju prednosti prilikom uzimanja kredita od banke. Prilikom kupovine polise životnog osiguranja, kupci karakteristike polise životnog osiguranja kreiraju u dogovoru s prodajnim agentom. U najčešćem slučaju prodajni agent predlaže kupcu više mogućnosti od kojih kupac bira onu koja najviše odgovara njegovim potrebama i mogućnostima. Prema dogovoru kreira se ugovor koji predstavlja osnovu za ispunjenje obveza životnog osiguranja kako kupca životnog osiguranja tako i pružaoca usluge odnosno društva za osiguranje.

Od važnosti prilikom kupovine polise životnog osiguranja, prema rezultatima empirijskih analiza, su: dohodak pojedinca, želja za štednjom putem polise životnog osiguranja, cena polise životnog osiguranja i prinosi koji se ostvaruju putem polise.³⁴

6. Značaj analize tržišta životnih i neživotnih osiguranja

Više vrsta osiguranja, zavisno od povezanosti rizika, odnosno interesa koji se pokrivaju osiguranjem, svrstavaju se u sledeće grupe osiguranja:

³⁴ Gudelj, A. 2016. Determinante potražnje za životnim osiguranjem u Republici Hrvatskoj, Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet

1) životna osiguranja, koja obuhvataju više vrsta osiguranja, navedenih u članu 8 Zakona o osiguranju Republike Srbije;

2) neživotna osiguranja, koja takođe obuhvataju vrsta osiguranja, navedenih u članu 9 istog zakona.³⁵

Kretanja na tržištima ovih grupa osiguranja odlikavaju promene u privredi, životnom standardu stanovništva i sl. Potražnju za životnim osiguranjem karakteriše neprestani rast u poslednjim decenijama, koji nadmašuje čak i rast svetskog dohotka. Zahvaljujući ovoj činjenici pojavila su se brojna teorijska i empirijska istraživanja koja nastoje pokazati kako različiti faktori utiču na tražnju za životnim osiguranjem u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju.

Faktori koje su istraživanja identifikovala kao determinante potražnje za životnim osiguranjem mogu se podeliti u tri glavne grupe, i to:³⁶

- Ekonomske odrednice potražnje;
- Demografske odrednice potražnje;
- Političke / pravne odrednice potražnje.

U **ekonomske odrednice** potražnje za životnim osiguranjem spadaju: privredna razvijenost – dohodak, inflacija, finansijska razvijenost, sistem socijalne zaštite i realna kamatna stopa.

Privredna razvijenost, odnosno dohodak je glavna determinanta ekonomskih odrednica potražnje. Kako se povećava stopa ekonomskog rasta, raste i potražnja za proizvodima životnog osiguranja. S većim dohotkom usluge životnog osiguranja postaju pristupačnije. Kao mera dohotka najčešće se uzima bruto domaći proizvod po stanovniku.

Veća finansijska razvijenost pretpostavlja veće mogućnosti ulaganja, veće poverenje pojedinaca u finansijske institucije i bolje funkcionisanje celokupnog finansijskog tržišta. To omogućuje osiguravaču efikasnije ulaganje novca od premija životnog osiguranja i ostvarivanje većih prinosa. Usluge životnog osiguranja tada imaju

³⁵ Član 10 Zakona o osiguranju, „Sl. glasnik Republike Srbije, br. 139/2014

³⁶ Krhan, S. 2015. Potražnja za životnim osiguranjem – usporedba razvijenih i nerazvijenih evropskih zemalja, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 63.

veću vrednost za osiguranike. Zbog toga se u većini istraživanja očekuje pozitivna korelacija između nivoa finansijskog razvoja i potražnje za životnim osiguranjem.

Sa porastom inflacije dolazi do smanjivanja koristi od životnog osiguranja što negativno utiče na potražnju za životnim osiguranjem. Zbog štednog karaktera proizvoda životnih osiguranja inflacija ima negativan učinak na očekivani prinos tih proizvoda. Da bi izbegli uticaj inflacije, osiguravači koriste indeksirane polise životnog osiguranja koje se tokom vremena prilagođavaju po određenom cenovnom indeksu. Ipak, u vreme inflacije, čak i ove usluge doživljavaju pad potražnje.

Realna kamatna stopa predstavlja razliku između nominalne kamatne stope i stope inflacije. Ona označava koliki je stvaran povraćaj uloženog novca za osiguranje. Veća kamatna stopa znači i veću profitabilnost za osiguravača, ali i veću potražnju za životnim osiguranjem jer cena usluga pada.³⁷ Ipak, uticaj realne kamatne stope je i dalje nejasan jer postoji neslaganje oko njenog uticaja na potražnju za životnim osiguranjem. Porast kamatne stope može smanjiti potražnju za životnim osiguranjem jer potrošači mogu koristiti alternativne instrumente sa boljim prinosom.³⁸

Sistem socijalne zaštite može uticati na potražnju za životnim osiguranjem na više načina. Prvo, izdaci za socijalno osiguranje finansiraju se iz poreza što smanjuje raspoloživi dohodak za kupovinu životnog osiguranja pa se time smanjuje i potražnja za životnim osiguranjem. I pored toga, izdaci za socijalnu zaštitu su u pozitivnoj vezi sa potrošnjom životnog osiguranja.³⁹

Udemografske odrednice potražnje za životnim osiguranjem spadaju:⁴⁰

- pokazatelj zavisnosti od drugih lica
- nivo obrazovanja
- religija

³⁷Beck, T., Webb, I. Determinants of Life Insurance Consumption across countries, The World Bank Economic Review, 2003, 17(1), 51-88.

³⁸Lenten J. A., Rulli D. N. A Time-Series Analysis of the Demand for Life Insurance Companies in Australia: An Unobserved Components Approach. Australian Journal of Management, 2006, 31(2), 41-66.

³⁹Beck, T., Webb, I. Determinants of Life Insurance Consumption across countries, The World Bank Economic Review, 2003, 17(1), 51-88.

⁴⁰Krhan, S. 2015. Potražnja za životnim osiguranjem – usporedba razvijenih i nerazvijenih evropskih zemalja, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu

- očekivani vek trajanja života.

Pokazatelj zavisnosti predstavlja odrednicu u kojoj izdržavatelj ima određenu obavezu prema izdržavanim osobama i zbog toga kao oblik zaštite preferira proizvode životnog osiguranja. U istraživanjima se najčešće koristi odnos izdržavanih osoba u odnosu na radnu populaciju.

Kada se radi o izdržanim osobama, razlikujemo dve grupe –mlađe od 15 godina i starije od 64. Radnu populaciju čine osobe između 15 i 64 godina. Međutim, ovaj pokazatelj može imati dvojaki, sasvim suprotan uticaj na nivo zaključenih životnih osiguranja. S jedne strane, hranitelj želi zaštitu svoje porodice, pa se zbog toga odlučuje na kupovinu životnog osiguranja, dok sa druge strane on i ovako ima puno izdataka, pa zbog toga nije u mogućnosti da izdvoji sredstva za polisu životnog osiguranja.⁴¹

Nivo obrazovanja pozitivno utiče na potražnju za životnim osiguranjem. Viši nivo obrazovanja povezan je s jačom željom da se zaštite izdržavane osobe i njihov životni standard,⁴² kao i sa većom averzijom prema riziku.⁴³ Po mišljenju nekih autora duže trajanje školovanja mereno u prosečnim godinama školovanja dovodi do dubljeg razumevanja potrebe za zaštitom pa samim tim ima za posledicu veću potražnju za životnim osiguranjem.⁴⁴ Za merenje nivoa obrazovanja najčešće se koristi tzv. GER – indeks (*Tertiary Gross Enrollment Ratio*) koji Unescov Institut za statistiku definiše kao ukupni broj upisanih u tercijarno obrazovanje (fakultet) u odnosu na populaciju školskog uzrasta.

Religija, kao deo kulture, predstavlja važan faktor koji utiče na ponašanje, averziju prema riziku i na mišljenje pojedinca o proizvodima životnog osiguranja. Kroz istoriju je religija imala negativan odnos prema životnom osiguranju. Smatralo se da kupovina životnog osiguranja, predstavlja gubitak vere u zaštitu života koju pruža Bog. I danas taj antagonizam prema životnom osiguranju postoji u zemljama u kojima je

⁴¹Beck, T., Webb, I. Determinants of Life Insurance Consumption across countries, *The World Bank Economic Review*, 2003, 17(1), 51-88.

⁴²Truett D. B., Truett L. J. The Demand for Life Insurance in Mexico and the United States: A Comparative Study, *The Journal of Risk and Insurance*, 1990, 57 (1), 321-328.

⁴³ Kim, K. (1993): An International Analyses of Life Insurance Demand, *Journal Of Risk and Insurance*, Vol.60, Br.4.

⁴⁴Li D., Moshirian F., Nguyen P., Wee T. The Demand for Life Insurance in OECD countries, 2007, 74(3), 637-652.

dominantan islam.⁴⁵ U istraživanjima rađenim na ovu temu pronađena je negativna veza između potražnje za životnim osiguranjem i religije u islamskim zemljama.⁴⁶

Budući da je očekivani vek trajanja života u suprotnom odnosu s vjerovatnošću smrti, može se zaključiti da postoji i negativan odnos s potražnjom za životnim osiguranjem. Ipak, istraživanja pokazuju da očekivano trajanje života ima pozitivan uticaj na rast potražnje za životnim osiguranjem,⁴⁷ jer duži vek trajanja života može smanjiti cenu životnog osiguranja i tako povećati potražnju za njim.⁴⁸

Politička i pravna stabilnost takođe utiču na kvalitet tržišta životnog osiguranja. Dobra zaštita onog koji ulaže u nešto podstiče veći privredni rast, što se takođe odnosi i na proizvode životnog osiguranja, a posebno zbog njihovog dugoročnog karaktera.⁴⁹ Nepostojani pravni sistem može smanjiti profitabilnost i povećati cene osiguranja.

U **političke / pravne odrednice** potražnje ubrajaju se:⁵⁰

- vladavina prava
- korupcija
- kvalitet državne administracije.

Vladavina prava meri stepenu kome građani neke zemlje mogu koristiti pravni sistem za medijaciju sporova i sprovođenje ugovora. Korupcija predstavlja meru stepenazloupotrebe vlasti ili moći. Kvalitet državne administracije meri autonomiju od političkih pritisaka, snagu i stručnost za upravljanje bez drastičnih promena u politici ili

⁴⁵Beck, T., Webb, I. Determinants of Life Insurance Consumption across countries, *The World Bank Economic Review*, 2003, 17(1), 51-88.

⁴⁶Browne, M. J., Kim, K. An International Analysis of Life Insurance Demand. *The Journal of Risk and Insurance*, 1993, 60 (4), 616-634.; Meng, X. 1994. *Insurance Markets in Developing Countries: Determinants, Policy Implications, and the Case of China*, Philadelphia: Temple University, Fox School of Business and Management.

⁴⁷Ward, D., Zurbrugg R. Law, Politics and Life Insurance Consumption in Asia, *Geneva Papers on Risk and Insurance*, 2002, 27 (3), 395-412.

⁴⁸Browne, M. J., Kim, K. An International Analysis of Life Insurance Demand. *The Journal of Risk and Insurance*, 1993, 60 (4), 616-634.

⁴⁹Lewis, F. D. Dependents and the Demand for Life Insurance, *The American Economic Review*, 1989, 79 (3), 452-467.

⁵⁰Krhan, S. 2015. Potražnja za životnim osiguranjem – usporedba razvijenih i nerazvijenih europskih zemalja, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.

prekida u upravljanju uslugom, kao i postojanje stabilnih mehanizama za regrutaciju i obuku. Viša vrednost ovih pokazatelja govori o boljem institucionalnom okruženju.⁵¹

Da bi se analizirala razvijenost tržišta životnog osiguranja u razvijenim i nerazvijenim zemljama Evrope najčešće se koriste pokazatelji kao što su: gustina životnog osiguranja, penetracija životnog osiguranja i tržišni udeo. Gustina osiguranja (eng. *Insurance density*) je jedan od pokazatelja razvijenosti osiguranja i predstavlja iznos premije osiguranja po stanovniku. Penetracija osiguranja je pokazatelj koji se najčešće koristi za merenje aktivnosti osiguranja. Izražava se kao odnos ukupno obračunatih bruto premija osiguranja i brutodomaćeg proizvoda (BDP-a). Četiri najveća tržišta u Evropi su Velika Britanija, Francuska, Nemačka i Italija koje zajedno čine oko 70% tržišnog učešća. Na osnovu ovih podataka možemo zaključiti da nerazvijene zemlje odnosno zemlje istočne Evrope još uvek zaostaju za zemljama zapadne Evrope odnosno za razvijenim zemljama. Razlog tome sigurno je novije, manje razvijeno tržište životnog osiguranja. Ipak, može se očekivati da će se s vremenom i ova tržišta približiti tržištima najrazvijenijih zemalja Evrope. Detaljniji podaci koji će potkrepiti ovu tvrdnju dati su u narednim poglavljima.

7. Faktori koji determinišu razvoj tržišta osiguranja

Veličina, odnosno stepen razvoja tržišta osiguranja zemlje može se meriti:⁵² a) obračunatom premijom; b) učešćem premije u bruto domaćem proizvodu; v) visinom premije osiguranja po stanovniku; g) brojnošću vrsta osiguranja u ponudi; d) brojem sklopljenih ugovora, odnosno izdatih polisa osiguranja; đ) brojem osiguravača; e) brojem ugovarača osiguranja i drugim pokazateljima.

Za većinu ovih pokazatelja u raznim istraživanjima se, po pravilu, koriste godišnji podaci. Na tržištu osiguranja poslednjih decenija desile su se brojne promene koje su u značajnoj meri opredelile i njegov dalji razvoj. Kao nove faktore koji su uticali

⁵¹Beck, T., Webb, I. Determinants of Life Insurance Consumption across countries, *The World Bank Economic Review*, 2003, 17(1), 51-88.

⁵²Žarković, N. (2008): *Ekonomika osiguranja*, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 113

na razvojtržišta osiguranja i koji su usloveli značajne razlike u odnosu na raniji period označavamo sledeće:⁵³

- naučne i tehnološke promene (nove informatičke tehnologije, genetska dostignuća),
- globalizaciju privrednih odnosa i njen uticaj na internacionalizaciju i liberalizaciju poslovanja u oblasti osiguranja,
- značajniji razvoj kanala distribucije, bankoosiguranja,
- izmene u vrednovanju rada zaposlenih u delatnosti osiguranja u vidu pojave značajnijih stimulacija i bonusa za ostvarenje poslovnih ciljeva,
- jačanje tržišne utakmice,
- demografske promene u vidu izmenjenog sastava stanovništva (povećanje starosne strukture),
- razvoj novih i unapređenje postojećih proizvoda i usluga osiguranja kao odgovor na sve dinamičnije konkurentske uslove,
- potreba za kontinuiranim usavršavanjem znanja i veština zaposlenih u delatnosti osiguranja,

U teoriji se mogu pronaći i drugi faktori, pored navedenih, koji imaju uticaj na razvojtržišta osiguranja u dvadeset prvom veku, poput: izmenjenih pravnih uslova nadomacim i međunarodnim tržištima i ekstremnih rizika u vidu pojava sveučestalijih prirodnih katastrofa.⁵⁴Faktorikoji determinišu razvoj tržišta osiguranja mogu se generalno podeliti u dve grupe: u faktore na strani ponude i faktore na strani tražnje.

7.1. Faktori ponude koji determinišu razvoj tržišta osiguranja

Ponuda na tržištu osiguranja je usko povezana sa ponudom osiguravajućihkompanija, koja je u funkciji ostvarenja očekivanog profita, a u skladu sa njihovimpotencijalom za rast. Kao najvažnije odrednice ponude osiguravajućih društava natržištu navode se:⁵⁵

⁵³Kern H., (1999) Bancassurance – Modell der Zukunft? Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, str.6

⁵⁴Kern H., (1999) Bancassurance – Modell der Zukunft?, Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, str.6

⁵⁵Zweifel, P., Eisen, R (2003): Versicherungsökonomie, Springer, Berlin, str. 229.

- Nivo premije osiguranja - koji mora da obezbedi punu zaštitu osiguranika i istovremeno da omogući ostvarenje profita osiguravajućem društvu.
- Izbor proizvoda i usluga u ponudi – o kome odlučuje u svakom pojedinačnom osiguravajućem društvu i koji odražava potrebe određene ciljne grupe kojoj se osiguravač obraća.
- Obim poslova koji osiguravači mogu prihvatiti - je u funkciji kapitala koji su oni spremni da izlože riziku i intenziteta izlaganja kapitala riziku.

U teoriji je poznato pet metoda putem kojih osiguravači upravljaju svojom ponudom i koje mogu obezbediti izbegavanje cenovnog pritiska. To su:⁵⁶

- 1) segmentacija potrošača;
- 2) upravljanje razlikom u ceni;
- 3) izgradnja dugoročnih odnosa sa ključnim potrošačima;
- 4) eliminisanje proizvoda osiguranja čiji su troškovi veći od kvaliteta usluge osiguranja
- 5) preuzimanje kontrole nad formiranjem cena.

Sprovođenjem segmentacije tržišta kompanije kreiraju ponudu svojih proizvoda, koja je namenjena određenoj grupi potrošača, takozvanoj ciljnoj grupi, jer je nemoguće predstaviti sve proizvode svim potrošačima. Ukoliko se ponuda ne učini karakterističnom, drugačijom od konkurencije, potencijalni kupci odluku o kupovini donosiće uglavnom samo na osnovu jednog parametra, a to je cena, što ne odgovara većini ponuđača. Sa druge strane, predstavljanjem svoje ponude određenom segmentu tržišta, osiguravajuća kompanija razvija svoju prepoznatljivost koja se zasniva na povećanom kvalitetu usluge koju pruža i koja je izdvaja od konkurencije. Na taj način kvalitet ponuđene usluge dolazi u prvi plan, tako da cena polise više ne predstavlja ograničavajući činioc donošenja odluke o kupovini.

Postoji više kriterijuma za raščlanjivanje ciljnih grupa na tržištu:⁵⁷

- pojedina područja u zemlji (ili šire),

⁵⁶Kočović, J., Šulejić, P. (2006): Osiguranje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str.422

⁵⁷Kočović, J., Šulejić, P. (2006): Osiguranje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str.422

- zanimanje, odnosno stručna sprema osiguranika (akademski građani, penzioneri, zanatlije, poljoprivrednici, studenti itd.),
- polna struktura osiguranika,
- starosna struktura osiguranika (zbog različitih potreba različitih starosnih grupa),
- visina prihoda osiguranika (svi osiguravači se usmeravaju prvenstveno ka slojevima stanovništva sa višim prihodima).

Upravljanje razlikama u cenama se zasniva na Weber-Fechner-ovom zakonu, koji tvrdi da potrošači razlike u ceni mere procentualno, a ne na osnovu apsolutne razlike.⁵⁸ Postoji prag iznad i ispod cene proizvoda na kome se razlike ne primećuju ili ignorišu. Razlika od petnaest procenata je dovoljna da dovede do masovnih promena ponašanja kupaca na tržištu. Ispitivanje je takođe pokazalo da serija manjih povećanja cena nailazi na daleko manji otpor, nego sprovođenje istog povećanja odjednom.

Osiguravač mora da raspolaže informacijama na kojoj tački potrošači mogu sami doneti odluku o promeni kanala preko koga kupuju osiguranje, zbog uštede u novcu i kvaliteta isporuke proizvoda i usluge. Drugim rečima, potrebno je znati koja je razlika u ceni i kvalitet isporuke potrebni da bipotrošač, koji je do sada kupovao osiguranje preko brokera ili direktno preko zaposlenih u osiguravajućoj kompaniji, počeo da kupuje osiguranje preko Interneta.

Izgradnja dugoročnih odnosa sa ključnim potrošačima kompanije obezbeđuje njihovu lojalnost na bazi dodatnog kvaliteta koji dobijaju nastavkom kupovine proizvoda. Time se izbegava formiranje ponude isključivo na osnovu cenovnog elementa, što je i neodrživo na dugi rok. Osiguravači su davno shvatili značaj navedenog, imajući u vidu da je osiguranje u osnovi dugoročan posao. Čak i kada se radi o godišnjim ugovorima, oni se obično nastavljaju i unarednim godinama. Negovanje odnosa sa osiguranikom u ovoj delatnosti je od izuzetnog značaja, jer je dokazano da je mnogo skuplje pridobiti novog klijenta, nego zadržati starog. U tom smislu, ključnim kupcima se, prilikom obnove ugovora o osiguranju, odobravaju zajedničke polise i višelinijnske popuste, kao i niz dodatnih usluga, kako bi se podstakla njihova lojalnost. U

⁵⁸Kočović, J., Šulejić, P. (2006): Osiguranje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str.424

tom smislu, kontinuirana komunikacija sa osiguranicima nakon zaključenja ugovora o osiguranju je od značaja za svakog osiguravača.

Eliminisanjem proizvoda osiguranja čiji su troškovi veći od kvaliteta usluge osiguranja osiguravači upravljaju svojom ponudom u zavisnosti od utvrđene sklonosti potencijalnih osiguranika i njihove procene kvaliteta koji dobijaju za svoj novac. U tom smislu, osiguravači u svakom trenutku moraju da znaju koje proizvode iz ponude potencijalni kupci neće više kupovati ukoliko im se promeni cena, ukoliko im se promeni kvalitet ili čija će tražnja ostati stabilna bez obzira na promenu ova dva elementa, jer ih kupuju kupci lojalni kompaniji. U skladu sa tim odnos troškova pribavljanja osiguranja i kvaliteta pružene usluge kupcu mora da bude u korelaciji.

Preuzimanje kontrole nad formiranjem cena u delatnosti osiguranja se uglavnom sprovodi preuzimanjem vođstava u ovoj oblasti od strane većih kompanija koje bi navelo ostale (manje) kompanije da ih slede. Sa druge strane, potrošači u odsustvu ostalih kriterijuma na osnovu kojih bi trebalo da donesu odluku o kupovini, uvek će svoju kupovinu opredeljavati na osnovu cenovnog kriterijuma. Iz tih razloga, kompanije čija je cena proizvoda skuplja od ostalih, sprovode kontinuirane edukacije potrošača o kvalitetu samog proizvoda, nezavisno da li ga kupili kod njih ili kod konkurencije, čime im posredno objašnjavaju zašto bi trebalo da plate više.

U poslednjoj deceniji dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka nastupile su brojne promene u poslovnom okruženju osiguravača, koje su značajno uticale na formiranje njihove ponude. Većina tih promena se odnosi na jačanje konkurentne borbe na tržištu i pritisak na rast troškova i smanjenje dobitka osiguravača.

Jačanje konkurencije na svetskom tržištu osiguranja povezuje se sa nekoliko činilaca:⁵⁹

1. značajan „prodor osiguranja“ u razvijenim privredama. Prodor osiguranja se sa makroekonomskog stanovišta određuje kao stepen učešća premije u društvenom proizvodu zemlje. Po pravilu je viši u razvijenim zemljama, gde je i nadmetanje na tržištu najsnažnije;

⁵⁹Žarković, N. (2008): Ekonomika osiguranja, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 214-216.

2. rast broja novih ponuđača osiguravajućih usluga. Ovaj rast uslovljen je procesom deregulacije i olakšanim postupkom izdavanja dozvola za rad na inostranim tržištima, kao i saradnjom osiguravajućih društava sa bankama i drugim nefinansijskim organizacijama;
3. ukрупnjavanje tržišnih subjekata radi stvaranja adekvatne veličine poslovnog subjekta, neophodne za uspešnu konkurentsku borbu uslovljenu liberalizacijom i internacionalizacijom poslovanja; i
4. ponuda novih proizvoda, odnosno usluga osiguranja. Nastaje kao posledica prilagođavanja najrazličitijim potrebama osiguranika, ali i svakodnevnim promenama koje prate savremeno društvo.

Na savremenom, visokorazvijenom tržištu jača svojevrsni pritisak napovećanje troškova i smanjenje dobitka osiguravajućih društava. Rastuća konkurencija i dostupnost ponude doprineli su smanjivanju dobitka po jedinici uloženi sredstava u osiguranju. Kada je reč o troškovima, došlo je do znatnog povećanja ulaganja osiguravajućih društava u informatičku infrastrukturu. Visina ove vrste izdvajanja je u srazmeri s veličinom preduzeća. Promena koja se u tom smislu najvidljivija je smanjenje broja zaposlenih po jedinici ostvarene premije irazvijanje neposredne prodaje, preko Interneta.⁶⁰

Za većinu osiguravača na razvijenim tržištima se kao jedan od najefikasnijih zastupničkih kanala prodaje pokazala saradnja sa bankama - bankoosiguranje.⁶¹

7.2. Faktori tražnje koji determinišu razvoj tržišta osiguranja

Tražnja za osiguravajućom zaštitom determinisana je većim brojem činilaca upoređenju sa ponudom. Praksa pokazuje da se tražnja za osiguranjem srazmerno povećava u odnosu na stepen privrednog rasta i društvenog razvoja u celini, zbog čega je znatno veća u razvijenim, bogatijim zemljama za razliku od nerazvijenih i zemalja u razvoju.

⁶⁰Lier M., (2003) Dies und das aus der elektronischen Versicherungswelt, Versicherungswirtschaft, 8, str.552.

⁶¹ Vojvodić-Miljković, N. 2017. Bankoosiguranje – nova mogućnost razvoja sektora finansijskih usluga u Republici Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet, str. 48.

Pored toga, tražnja na tržištu osiguranja delimično je uslovljena uticajem države, tj. zakonskim propisima. Naime, neke usluge osiguranja su zakonom određene kao obavezne i korisnici ih moraju kupiti. Iz tog razloga za njima postoji stabilna tražnja nakoju promene cena nemaju velikog uticaja. Ovoj grupaciji pripadaju pojedini oblici osiguranja od odgovornosti ili nezgode. Obaveznost je nametnuta u cilju zaštite interesa trećih lica. Pored toga, mnoge države poreskom politikom podstiču zaključivanje određenih vrsta osiguranja, pre svega dugoročnih, kao što su: životna i dobrovoljna penziona osiguranja ili neživotna - dopunska zdravstvena osiguranja. Njihov cilj je smanjenje pritiska na postojeće državne penzije i zdravstvene fondove, imajući u vidu širi privredni i društveni značaj.

Izmenjeno ponašanje ugovarača osiguranja, odnosno osiguranika, značajno utiče na formiranje tražnje na tržištu osiguranja. Ponašanje kupaca osiguranja može se posmatrati i na sledeće načine:⁶²

- 1) osiguranik postaje dobro obavešteni tražilac usluge, koji od osiguravača očekuje veći kvalitet usluge, a u pojedinim slučajevima i kreiranje konkretne ponude prema njegovim potrebama;
- 2) savremeni ugovarač osiguranja želi da na jednom mestu ima ponudu nekada strogo razdvojenih finansijskih usluga. Shodno sklonostima bira ili banku ili osiguravajuće društvo gde će dobiti željenu ponudu.
- 3) osiguranici se sve teže mogu smestiti u određenu tržišnu ciljnu grupu, jer su im odluke o zadovoljenju potreba za osiguravajućom zaštitom nepredvidive i manje određene uobičajenim društveno ekonomskim merilima.

Iz prakse se može zaključiti da postoje razlike u tražnji po vrstama osiguranja. U tom smislu tražnja se pojedinačno posmatra i kvantitativno iskazuje posebno za životna i neživotna osiguranja.

Tražnja za životnim osiguranjima je opredeljena sledećim činiocima:⁶³

⁶²Matthias R (1997), Annäherung an die Bedürfnisse des Kunden, Neue Zürcher Zeitung, Sonderbeilage Allfinanz, 4. 9., str. 8.

⁶³Kovačević, J. Šulejić, P.(2006): Osiguranje, Centra za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str. 419-420

- 1) Političko okruženje je značajan faktor koji opredeljuje tražnju za životnim osiguranjem građana. U nestabilnom političkom okruženju tražnja se smanjuje zbog nepoverenja građana u državu i njene institucije.
- 2) Privredno okruženje utiče na tražnju za osiguranjem života u smislu da, nestabilni privredni i makroekonomski uslovi (visoka inflacija, nestabilan devizni kurs itd.) nepovoljno utiču na tražnju. U takvim uslovima raste učešće obaveznih osiguranja u ukupnoj premiji, a smanjuje učešće dugoročnih, životnih osiguranja. U nestabilnom ekonomskom okruženju smanjuje se i poverenje građana u nacionalnu valutu, zbog čega se više kupuju polise životnog osiguranja indeksirane u stranoj, jakoj valuti izdanja stranih osiguravajućih kompanija, za koje građani procenjuju da imaju veću finansijsku snagu i vide ih kao garant poštovanja ugovornih obaveza.
- 3) Dohodak stanovništva, odnosno njegova visina utiče na kupovnu snagu sadašnjih i potencijalnih osiguranika. On predstavlja jedno od osnovnih polazišta koje se mora uvažiti prilikom formiranja proizvoda i njegove cene na određenom tržištu.⁶⁴

Pored navedenih, postoje i drugi činioci koji u većoj ili manjoj meri utiču na stepen tražnje za životnim osiguranjima:⁶⁵

- 1) Kultura stanovništva je važan faktor tražnje u smislu opšte svesti stanovništva jedne zemlje o ulozi i značaju institucije osiguranja, ali i u smislu kulturnog nasleđa. U zemljama kao što su Japan i Koreja postoji visoko razvijena svest u narodu o neophodnosti štednje, što je doprinelo postojanju snažne tražnje za uslugama životnih osiguranja.
- 2) Obrazovanje stanovništva ima sličan efekat kao kultura stanovništva. U zemljama sa višom obrazovnom strukturom stanovništva povećana je i svest o značaju i potrebi štednje na dugi rok putem životnih osiguranja.
- 3) Vera takođe može uticati na tražnju za životnim osiguranjima. Osiguranje života je do pre nekoliko stotina godina bilo zabranjeno u pojedinim zemljama, jer je

⁶⁴Puschmann K.H. (2003), *Praxis des Versicherungsmarketings* (2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage), Verlag Versicherungswirtschaft, Karlsruhe, str. 73

⁶⁵Outreville J., (1998) *Theory and Practice of Insurance*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, str. 133

katolička crkva smatrala da ono predstavlja kocku sa životima ljudi. I danas se u pojedinim verama ova vrsta osiguranja ne posmatra blagonaklono.

- 4) Starosna struktura stanovništva u velikoj meri utiče na tražnju za životnim osiguranjima. U zemljama sa ostvarenim višim stepenom društvenog razvoja, gde je očekivani životni vek stanovništva duži, beleži se veća potražnja za životnim osiguranjima koja pružaju finansijsku sigurnost u poznom životnom dobu. Promene u sastavu stanovništva zemalja sa razvijenom tržišnom ekonomijom se ogledaju u ubrzanom starenju stanovništva i porastu očekivanog životnog veka. Procenjuje se da će u razdoblju 2030–2040. učešće starijih grupa 65-69, 70-79 i starijih od 80 godina dostići vrhunac u zemljama OECD-a.⁶⁶ Duži životni vek stanovništva određuje ne samo povećanje ukupne tražnje za osiguranjem, već i strukturu same ponude, u smislu veće tražnje za dobrovoljnim penzijskim osiguranjem, životnim i dopunskim zdravstvenim osiguranjem. Pored toga, na tražnju za životnim osiguranjem utiče i ratio zavisnosti u pogledu broja penzionera prema broju zaposlenog stanovništva. Što je viši pomenuti ratio povećava se i tražnja za životnim osiguranjem.⁶⁷
- 5) Broj gradskog stanovništva (urbanizacija) utiče na tražnju za osiguranjem života iz razloga što su brojna empirijska istraživanja utvrdila, da viši stepen izgrađenosti i uređenosti gradova, kao i veći broj gradskog u odnosu na seosko stanovništvo u jednoj zemlji povoljno utiču na pomenutu tražnju.
- 6) Odsustvo tržišnog monopola utiče na tražnju za životnim osiguranjem u jednoj zemlji na način da obezbeđuje bolje uslove osiguranicima na osnovu regularne konkurentske borbe učesnika na tržištu, što naravno povećava tražnju.
- 7) Cena osiguranja predstavlja faktor koji ima obrnuto srazmerni uticaj na tražnju. Cene polisa zavise od procene izloženosti riziku osiguravajućeg društva, njegovih administrativnih troškova, uslova konkurencije i državne politike u pogledu oporezivanja osiguranja.

Potražnja za neživotnim osiguranjima ima drugačija obeležja u poređenju sa životnim osiguranjima. Jedan od ključnih razloga je to što su ta osiguranja po

⁶⁶Ping C., (1999) Long Term Care Insurance, Swiss Re, Zurich, str. 5

⁶⁷Kočović, J., Šulejić, P. (2006): Navedeno delo, str.420

pravilukratkoročna, obično traju do dve godine ili kraće. Ipak, nije uvek mogućestogo odvojiti činioce tražnje za životnim i neživotnim osiguranjima. Faktorikoji utiču na tražnju za neživotnim osiguranjima su:⁶⁸

- 1) obim prihoda, jer pojedinac koji ima više novčanih sredstava može više sredstava da izdvoji u ove svrhe;
- 2) privatno vlasništvo pokazuje povećanu težnju vlasnika za osiguranjem svoje imovine od raznih rizika. U privredama gde privatno vlasništvo ne preovlađuje ili svojinski odnosi nisu do kraja raščišćeni, prisutan je niži stepen tražnje;
- 3) nivo obrazovanja i tražnja za osiguravajućom zaštitom, kao i kod životnog osiguranja, pokazuje upravo srazmeran odnos;
- 4) građanske slobode utiču na tražnju za neživotnim osiguranjem na način da u zemljama koje imaju viši stepen građanskih sloboda veća je i tražnja za neživotnim osiguranjima;⁶⁹
- 5) cena osiguranja predstavlja ključni činilac tražnje za neživotnim osiguranjima kao i kod životnih osiguranja, u smislu elastičnosti tražnje.

7.3. Kanali distribucije osiguranja

Praksa je pokazala da je uslugu osiguranja korisniku moguće distribuirati putem brojnih kanala. Bez obzira što osiguravači samostalno odlučuju koje će kanale prodaje da koriste, da bi izabrani kanali efikasno funkcionisali potrebnisu: efikasan sistem komunikacije, poverenje u partnere, kontinuitet negovanja partnerskih odnosa i upravljanja tokom vremena. Drugim rečima „politiku prodajnih kanala osiguravači formiraju u skladu sa rezultatima istraživanja tržišta i potrebama ciljnih tržišnih segmenata. Ukoliko se tržište kvalitetno ne istraži i osiguravač ne sledi savremene trendove, bilo koji način prodaje usluga osiguranja neće dati zadovoljavajuće rezultate“⁷⁰, tj. sav trud uložen do prodaje gubi smisao ako se usluga osiguranja ne realizuje uspešno na tržištu. O budućnosti svakog pojedinog kanala prodaje teoretičari imaju različite, često i dijametralno suprotne stavove. Ima onih koji tvrde da interni i

⁶⁸Zakon o osiguranju (član 13), Službeni glasnik Republike Srbije 55 (2004), 70 (2004) i 61 (2005).

⁶⁹Kovačević, J. Šulejić, P.(2006): Osiguranje, Centra za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, str. 421.

⁷⁰Stipić M., Marulić M., (2014) Pravci razvoja prodajnih kanala osiguranja u Hrvatskoj i EvropskojUniji, Praktični menadžment Vol. V br. 1 str. 113-118

klasični prodajni kanali ne mogu izdržati konkurenciju alternativnih zbog nižih troškova. Za druge živi kontakt između osiguravača i osiguranika nije moguće ničim zameniti. Posmatrano sa aspekta osiguravača, sa sigurnošću se može tvrditi, da se oni neće odreći ni jednog prodajnog kanala jer svaki ima svoje prednosti i mane.⁷¹

U svetu je bankoosiguranje postalo ključni distributivni kanal usluga životnog i nekih usluga neživotnog osiguranja, mada je stečeno iskustvo u praktičnoj primeni kao i stepen razvoja različit posmatrano sa aspekta razvijenih i zemalja u razvoju. I pored toga, nastanak ovog kanala u bilo kojoj zemlji, treba posmatrati isključivo kao rezultat usaglašenosti ciljeva osiguravača da smanji prodajne troškove i poveća prihode i ciljeva banaka da ostvare dodatne prihode i prošire asortiman usluga.

Ukoliko tržište osiguranja Evropske unije posmatramo samo sa aspekta kanala prodaje, možemo zaključiti da su banke dominantan kanal prodaje proizvoda životnog i penzijskog osiguranja u: Španiji, Francuskoj i Italiji, što se objašnjava sličnošću proizvoda životnog osiguranja i bankarskih proizvoda, ali i mogućnošću ostvarenja poreskih olakšica.⁷² Konkretno, u ovim zemljama više od 50% životnih osiguranja se distribuira putem banaka. Učešće bankoosiguranja u prodaji usluga osiguranja u Nemačkoj, Engleskoj, Holandiji, Švajcarskoj je mnogo manje.⁷³ Ulaskom novih članica u EU sigurno je da će doći do promene stepena učešća ovog kanala prodaje u ukupnoj premiji osiguranja ali i promeni dominacije nekih zemalja.⁷⁴

Koreni bankoosiguranja vezuju se za Francusku i 1984. godinu, a za prethodnika razvoja bankoosiguranja proglašava se regionalna banka Credit Mutel koja je okupljala poljoprivrednike u seoskim regijama i nudila proizvode životnog i neživotnog osiguranja. Prema raspoloživim podacima Francuska se danas proglašava za najveće tržište bankoosiguranja. Prema poznatim istraživanjima, čak 95% Francuza se uvek odazove na poziv banke na razgovor. Ne manje važan podatak je da su najbolja društva na tržištu masovnih proizvoda osiguranja i sa direktnom prodajom radila sa 25%

⁷¹ Vojvodić-Miljković, N. 2017. Bankoosiguranje – nova mogućnost razvoja sektora finansijskih usluga u Republici Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet, str. 111.

⁷² Vojvodić-Miljković, N. 2017. Bankoosiguranje – nova mogućnost razvoja sektora finansijskih usluga u Republici Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet, str. 113.

⁷³ European Insurance in Figures Statistics No 50, December 2014 and European Insurance in Figures- 2014 data_0

⁷⁴ Položaj bankoosiguranja kao kanala prodaje osiguranja u svijetu, http://www.swot.ba/dokumenti/pdf_20101108165156.pdf

troškova. Shodno prethodnim stavovima u literaturi se ističe da bankoosiguranje u Francuskoj karakteriše viši stepen integracije komparirano u odnosu na ostatak EU.⁷⁵

U zemljama, poput Holandije i Nemačke, prodor bankoosiguranja na tržištu osiguranja je bio ograničen. Naime, tržište osiguranja u ovim zemljama je više naklonjeno kompleksnim proizvodima koji se prodaju preko brokerskog sektora. Niska zastupljenost bankoosiguranja na nemačkom tržištu tumači se prisustvom velikog broja malih lokalnih i regionalnih banaka, koje nisu zainteresovane za pružanje usluga zastupništva u osiguranju, kao i konzervativnim tržišnim i zakonodavnim pravilima. Nizak tržišni udeo bankoosiguranja je zabeležen i u Poljskoj. Kao razlozi se navode: sporo prihvatanje proizvoda životnih osiguranja od strane njenih stanovnika, prisutno verovanje u održivost državnih penzionih fondova i otpor prema bankoosiguranju kao novini na tržištu.⁷⁶

Istraživanja su pokazala i da je nakon poslednje finansijske krize u Evropi došlo do promene u tražnji. Tako na primer, u grupaciji životnog osiguranja tradicionalno su se najviše prodavale uslugemešovito osiguranje života, riziko osiguranje života i sl. Danas, statistika govori da se sve više prodaje rentno osiguranje kao posebna vrsta osiguranja života. Razlog je sve starija populacija, duži rizik života od očekivanog⁷⁷ i smanjena uloga države u finansiranju penzija.⁷⁸

Dominacija agenata na tržištu životnog osiguranja u Bugarskoj, Nemačkoj, Poljskoj i Turskoj se objašnjava postojanjem velike mreže agenata koji nastoje da distribuiraju životno osiguranje korisnicima na isti način na koji prodaju i neživotno osiguranje. U Slovačkoj, Irskoj i Luksemburgu dominantna pozicija brokera na tržištu životnog osiguranja povezana je sa visokim procentom prodaje životnog

⁷⁵Swiss Re, (2002) Bancassurance: A Survey of competition between banking and insurance, Sigma No. 2, Switzerland, str. 4

⁷⁶Swiss Re, (2002) Bancassurance: A Survey of competition between banking and insurance, Sigma No. 2, Switzerland, str. 4

⁷⁷Labudović Stanković, J. (2015). Rizik dužeg trajanja života od očekivanog, upravljanje ovim rizikom i tržište kapitala, u: Jovanović, S., Slavnić, J., Marano, P. (urednici): Pravo osiguranja, uprava i transparentnost – osnove pravne sigurnosti (453-462). Beograd: Udruženje za pravo osiguranja Srbije.

⁷⁸Ma, Y., Pope, N. (2008). Foreign share, insurance density and penetration: an analysis of the international life insurance market, Risk Management and Insurance Review, 11(2), p.p. 327-347.

osiguranja državljanima ovih zemalja koji žive u inostranstvu upravopreko brokerskih mreža.⁷⁹

⁷⁹ Vojvodić-Miljković, N. 2017. Bankoosiguranje – nova mogućnost razvoja sektora finansijskih usluga u Republici Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet, str. 116.

III TREĆI DEO - TRŽIŠTE OSIGURANJA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

1. Pojam zapadnog Balkana

Zapadni Balkan je izraz koji je u upotrebi od početka 21. veka i koji se koristi (prvenstveno u Evropskoj uniji) kako bi označio teritorije balkanskih država (s izuzetkom Turske) koje nisu članice Evropske unije. Tu spadaju: Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Albanija, a ponekad se ubraja i Hrvatska, iako je 1. jula 2013. pristupila EU.

Politički koncept zapadnog Balkana razvijen je 1997. godine. U martu 1997. godine Opšti savet Evropske unije usvojio je Politiku regionalnog pristupa za zemlje zapadnoga Balkana. Pojam zapadnoga Balkana uveden je i u institucije EU-a kada je u okviru Veća ministara EU-a osnovano posebno regionalno povereništvo Veća ministara za zapadni Balkan (*Council for the Western Balkans*), koje su činili diplomatski predstavnici zemalja članica EU, pojedini članovi Evropske komisije i članovi sekretarijata Veća ministara.⁸⁰ U afirmaciji pojma zapadni Balkan posebnu ulogu je imao izveštaj Evropske unije pod naslovom „Uloga unije u svetu“, gde se u sedmojglavi pod nazivom „Odnosi sa zemljama zapadnog Balkana“ prvi put decidirano i geografski definiše zapadni Balkan kao područje Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Albanije, Makedonije i SRJ.⁸¹

2. Razvijenost sektora osiguranja uzemljama Zapadnog Balkana

Nakon „izgubljene decenije“, kako se za ovaj prostor naziva period devedesetih godina prošlog veka, zemlje zapadnog Balkanasu XXI vek započele upolitički stabilnijem okruženju, okrenute ekonomskom razvoju, sa ciljem povećanja životnog standarda, koji je u deceniji pre pretrpeo značajan pad. Ulazak Republike Slovenije, a potom i Hrvatske u Evropsku uniju neminovno jedomaće osiguravajuće kompanije suočio sa novom konkurencijom, ali i otvorio mogućnost njihovog izlaska na tržište

⁸⁰<http://www.consilium.europa.eu/en/>, pristupljeno: 23.6.2019.

⁸¹Altić Slukan, M. Hrvatska kao Zapadni Balkan – geografska stvarnost ili nametnuti identitet? Društvo istraživača Zagreb, god. 20, 2011, 2 (112), 409-410.

Evropske unije. Domaći osiguravači su sesuočili sa novim zahtevima u smislu izmene u postojećim načinima distribucije i razvoja novih kako bi ostali konkurentni.⁸²

Iako su Slovenija i Hrvatska ostvarile najviši nivo BDP per capita upoređenju sa ostalim zemljama zapadnog Balkana, njihova iskustva u primenibankoosiguranja su različita, a samo bankoosiguranje na relativno niskom stepenurazvoja u odnosu na vodeće zemlje Evropske unije.

Zapadni Balkan je ostvario intenzivan privredni rast u periodu pre krize 2008. godine. Taj rast je bio bazirana rastu domaće potrošnje podstaknutom brzim rastom kredita, a kao posledicu je imao rast deficitaplatnog bilansa i rast zaduženosti privatnog sektora. Ovaj rast je zaustavljen kada se globalnaekonomaska kriza proširila na region kroz trgovinske i finansijske kanale i dovela je do smanjenjatražnje za izvoznim proizvodima iz zemalja regiona, kreditne krize, smanjenja priliva doznaka izinostranstva, i smanjenja stranih direktnih investicija. Kriza je dovela do opšteg pada privrednihaktivnosti, porasta budžetskog deficita, javnog i spoljnog duga. 2009. godine je došlo do pada BDP-au Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji, dok je u Albaniji i na Kosovu*⁸³ rast BDP-abio sporiji u poređenju sa pred-kriznim periodom.

Ekonomski oporavak koji je otpočeo 2010. godine rezultirao je umerenim rastom u svim zemljama regiona.Kratkoročna projekcija ekonomskog rasta regionazapadnog Balkana pokazuje skroman rast, ukazujući na ranjivost regiona na efekte krize u Evrozoni.Osetljivost finansijskog sektora je poseban problem s obzirom na to da je najveći deo bankarskog sektorau inostranom vlasništvu, a većina investicija se finansira iz inostranih izvora.

Povoljno poslovno okruženje je jedan od najvažnijih preduslova privrednog oporavka i rastau zemljama zapadnog Balkana, jer mnogi elementi povoljnog poslovnog okruženja kao što su efikasnei predvidljive mere državnih institucija, obrazovana radna snaga, kvalitetna infrastruktura i pristupfinansijama, imaju direktan uticaj na ekonomski

⁸²Stipić M., Jurij M., (2015) Pravci razvoja alternativnih prodajnih kanala na hrvatskomtržištu osiguranja, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, No 3-4, str. 95-106

⁸³Prema Ugovoru između Srbije i Kosova – postignutom u Briselu 24. Februara 2012, uz posredovanje EU, Kosovo će biti predstavljano pod imenom "Kosovo*", ali i uz fusnotu koja upućuje kako na Rezoluciju UN Br. 1244 tako i na mišljenje Međunarodnog Suda Pravde, ICJ, u vezi Kosovske deklaracije o nezavisnosti.

rast. Nedavna ekonomska kriza je potvrdila značajkvaliteta poslovnog okruženja koje podržava konkurentnost za povećanje sposobnosti domaće privrededa amortizuje efekte krize i obezbedi solidne ekonomske performanse. Izvestan broj međunarodnihistraživanja i serija podataka nastoji da kvantifikuje komponente poslovnog okruženja. Njihovi nalazipokazuju da zemlje zapadnog Balkana zaostaju za tzv. EU-10 u pogledu konkurentnosti, kvalitetaposlovnog i investicionog ambijenta, kao i u pogledu indikatora o implementaciji institucionalnihreformi.

Konkurentnost većine zemalja regiona još uvek znatno zaostaje za konkurentnošću EU-10. Nedovoljnarazvijenost institucionalne i fizičke infrastrukture, relativno niska efikasnost tržišta i radne snage, kaoi ograničen potencijal za inovacije, predstavljaju ozbiljna ograničenja konkurentnosti regiona.

Zakonodavno pravni okvir, kao jedan od ključnih elemenata poslovnog okruženja, ima snažan uticajna privredne aktivnosti u zemljama zapadnog Balkana. Rastuća svest u zemljama regiona da efikasnost i kvaliteteregulative utiču na ekonomske performanse dovela je do uvođenja strateškog pristupa regulatornojreformi i usvajanja sveobuhvatne ili parcijalne strategije regulatorne reforme. Mnoge zemlje regiona su sprovele reforme u cilju pojednostavljenja zakonske regulativei stvaranja konkurentnijeg poslovnog okruženja. Krajnji cilj zemalja zapadnog Balkana je njihova transformacijau uspešne tržišne privrede i integracija u Evropsku uniju.

Evidentno je da se broj i struktura vlasništva osiguravajućihdruštava u nacionalnim ekonomijama razlikuje.To je posledica brojnih istorijskih događaja i političkihdešavanja u prošlosti koji su uticali na stepenekonomskeg razvoja Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine,Hrvatske i BJR Makedonije, odnosno na brutodomaći proizvod i životni standard stanovništva. Uz to,prirodne karakteristike država, u smislu različitog geografskogpoložaja, površine teritorije, broja stanovnikai vrednosti imovine, su takođe predodredile različitenivoe razvijenosti sektora osiguranja. Broj i obrazovnastruktura stanovništva od kojih zavisi stepen informisanostistanovništva su, uz navedeno, značajan faktortržišta osiguranja.

Tržište osiguranja u Hrvatskoj ima najveći broj osiguravačakoji se bave poslovnima životnog osiguranja(6), zatim Srbija (5), Crna Gora i BJR Makedonija (4),a najnepovoljniju poziciju ima Bosna i Hercegovina(BiH).Osim po visini premije, tržište

životnog osiguranja u FBiH i RS znatno se razlikuje i po broju osiguravajućih kuća koje nude građanima mogućnost da osiguraju život ili zdravlje. Dok u FBiH to godinama radi sedam osiguravajućih kuća, u RS taj posao rade tek tri društva – Grawe, Wiener i Dunav osiguranje.

Zbog većinskog domaćeg kapitala, tržište osiguranja u BiH nije u poziciji da ponudi osiguranicima široku lepezu proizvoda životnog osiguranja. S druge strane, tržište životnog osiguranja u Hrvatskoj je najrazvijenije, jer je prosečna neto zarada na višem nivou u odnosu na druge analizirane zemlje. Bruto premija je na skoro svim tržištima osiguranja, u periodu od 2013. do 2015. godine imala rast. Najveći rast premije na ukupnom nivou je imala Srbija. U posmatranom periodu je zabeleženo smanjenje premije životnog osiguranja i postepen rast premije životnog osiguranja. Rastom udela i visine ukupne premije životnog osiguranja, uvećavaju se ukupno raspoloživa sredstva sektora osiguranja koja mogu biti plasirana na finansijsko tržište. To dalje vodi do povećanja obima poslovanja osiguravajućih kompanija i poboljšanja njihove konkurentnosti na tržištu.⁸⁴

Shodno različitom životnom standardu, razlikuje se i gustina osiguranja, merena premijom po stanovniku. Imajući u vidu kretanje životnog standarda može se očekivati da najvišu gustinu osiguranja ima hrvatsko tržište, a najnižu vrednost ovog pokazatelja tržište osiguranja u BJR Makedoniji. Međutim, za sva analizirana tržišta je karakteristično visoko zaostajanje u odnosu na tržišta osiguranja u razvijenom svetu. Najvišu gustinu osiguranja u savremenim uslovima poslovanja imaju Velika Britanija (4.143 EUR); SAD (3.450 EUR); Japan (3.245 EUR); Nemačka (2.623 EUR); EMU (2.546 EUR); EU (2.397 EUR). Od država u regionu, a članica EU, koje imaju nižu premiju po stanovniku spadaju Bugarska (140 EUR) i Rumunija (102 EUR).⁸⁵

Pored gustine osiguranja, drugi pokazatelj nivoa razvijenosti je učešće premije u bruto domaćem proizvodu. Najveće učešće premije u bruto domaćem proizvodu na globalnom nivou imaju Japan (10,8%), Velika Britanija (10,6%), Evropska unija (7,7%),

⁸⁴ Jakšić, M., Todorović, V. Investiciona aktivnost i finansijska stabilnost sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana, *Evropska revija za pravo osiguranja* 1/2018, str. 45-55.

⁸⁵ Hrvatski ured za osiguranje, Ključne informacije o tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj, dostupno na: https://www.google.rs/search?q=klju%C4%8Dne+informacije+o+tr%C5%BEi%C5%A1tu+osiguranja+Hrvatska&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gws_rd=cr&ei=tQd5WbfSCamX6ASHvKDADA, 20.02.2020.

EMU (7,5%) SAD (7,3%). Od zemalja jugoistočne Evrope, Slovenijaima učešće premije u BDP od 5%, Češka 3,5%, PoljskaSAD (7,3%). Od zemalja jugoistočne Evrope, Slovenijaima učešće premije u BDP od 5%, Češka 3,5%, Poljska 3,1%, Mađarska2,5%, Bugarska 2,1 i Rumunija 1,2%.⁸⁶

Kao najznačajniji faktori koji utiču nanivo razvijenosti sektora osiguranja ističu se: nivo životnog standarda stanovništva, vrednost raspoložive imovine, kultura osiguranikai stabilnost cena proizvoda osiguranja.

Mogućnost razvoja sektora osiguranja i njegov doprinosekonomskom rastu zavise od uspešnosti poslovanjaosiguravača, odnosno od njihovih ostvarenihposlovnih performansi. Finansijska stabilnost osiguravača, analizirana kroz solventnost, likvidnost i profitabilnostje ključni uslov za obavljanje njihove osnovnedelatnosti. Praćenjem najvažnijih pokazatelja poslovanja, utvrđuje se njihova finansijska sposobnost i stabilnost, sposobnost upravljanja rizicima, perspektiveopstanka na tržištu i mogućnost razvoja u budućemperiodu.

Za kvantitativno praćenje i analizu finansijskestabilnosti osiguravača koriste se pokazatelji CARMEL. Set pokazatelja CARMEL se sastoji od šest grupa:⁸⁷ *Capital adequacy* – adekvatnost kapitala, *Assetquality* – kvalitet imovine, *Reinsuranceandactuarialissues* – reosiguranje i aktuarske pozicije, *Managementsoundness* – kvalitet upravljačke strukture, *Earningsandprofitability* – zarada i profitabilnost, *Liquidity* – likvidnost.

Adekvatnost kapitala je jedan od ključnih pokazateljustabilnosti poslovanja osiguravača. Oprezan pristupadekvatnosti kapitala omogućava osiguravaču lakšepodnošenje katastrofa, neočekivanih gubitaka i nepovoljnihpromena u sprovođenju osiguranja, promenaregulatornog okruženja i drugih. S druge strane, prekomeranobim kapitala može da ukaže na nesposobnostadekvatnog korišćenja resursa.

⁸⁶ Hrvatski ured za osiguranje, Ključne informacije o tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj, dostupno na: https://www.google.rs/search?q=klju%C4%8Dne+informacije+o+tr%C5%BEi%C5%A1tu+osiguranja+Hrvatske&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gws_rd=cr&ei=tQd5WbfSCamX6ASHvKDADA, 20.02.2020.

⁸⁷ CARMEL pokazatelji poslovanja društava za osiguranje sa okvirnim uputstvima za njihovo tumačenje, dostupno na: http://www.nbs.rs/internet/latinica/20/osg/carmel_pokazatelji_poslovanja.pdf, 30.10.2017.

Sa razvojem društva i svesti ljudi o rizicima koji ihokružuju pojačava se značaj i uloga osiguranja. Stoga seglobalni finansijski razvoj, usled deregulacije finansijskih tržišta i brojnih finansijskih inovacija, zasniva naredistribuciji finansijske aktive u korist osiguravajućih kompanija kao nedepozitnih finansijskih institucija. Rast njihove finansijske snage uslovljen je potrebama za novim finansijskim uslugama sektora stanovništva i privrede.

Za razliku od razvijenih tržišno orijentisanih ekonomija, finansijski sistemi ekonomija zapadnog Balkana su bankarski orijentisani. Pored brojnih internih faktora koji utiču na uspešnost poslovanja sektora osiguranja, često intenzitet konkurencije, performanse i razvoj tržišta osiguranja limitiraju brojni eksterni faktori, kao što su krize na globalnom tržištu, geopolitička kretanja i slično. Kratkoročno gledano, osiguravajuća društva koja posluju na teritoriji Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i BJR Makedonije biće izložene pritiscima deflacije i sporog oporavka zemalja Evropske unije i relativno niskih stopa ekonomskog rasta u zemljama regiona. U takvim uslovima osiguravajuća društva u razmatranim sektorima osiguranja neće moći da računaju na značajnije investicione plasmane. Poznato je da težnja investitora da redukuje rizik ulaganja stvara potrebu formiranja portfolija kao oblika diversifikovanog ulaganja. Stoga je diversifikacija uobičajena tehnika za redukovanje rizika. Osiguravajuća društva mahom aktivno upravljaju svojim portfoliomu cilju postizanja rastućih prinosa.

Uvođenje i kontinuirana primena sistema upravljanja performansama u osiguravajućim društvima je potrebna kako bi se ostvarene performanse pratile i kroz realizovanje planiranih ciljeva delovala na njihovo poboljšanje. Rezultati dobijeni korišćenjem pokazatelja CARMEL ukazuju na eventualne finansijske poteškoće sa kojim se suočavaju sektori osiguranja u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i BJR Makedoniji. S tim u vezi, naročito je važno definisati preventivne mere i preduzimati korektivne akcije kako bi se unapredile finansijske performanse analiziranih sektora.⁸⁸

⁸⁸Jakšić, M., Todorović, V. Investiciona aktivnost i finansijska stabilnost sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana, Evropska revija za pravo osiguranja 1/2018, str. 45-55.

Napred navedeno u značajnoj meri doprinosi i slaboj konkurentskoj poziciji analiziranih sektora osiguranja na globalnom nivou, što navodi na zaključak da konkurentska pozicija i rast u delu sektora osiguranja u finansijskom sistemu značajno zavise od investicione aktivnosti i finansijske stabilnosti osiguravača.

3. Tržište osiguranja u Srbiji

Koreni osiguranja u Srbiji nalaze se još u Dušanovom zakoniku (XIV vek), koji pominje kolektivnu odgovornost za naknadu štete. Osiguranje u pravom smislu na našim prostorima sreće se polovinom XIX veka (tzv. „koševi“ Miloša Obrenovića). Dalji razvoj osiguranja u Srbiji vezan je za Kraljevinu Jugoslaviju, kada su poslove osiguranja obavljala strana osiguravajuća društva. Prva domaća osiguravajuća preduzeća nastala su u XX veku. Njima je država, zbog diskrecionog prava koje je posedovala, davala dozvole za rad, odnosno koncesije. Vremenom je diskrecionisistem država pretvorila u normativni i tako omogućila, po ispunjavanju potrebnih uslova, automatsko dobijanje koncesije za obavljanje poslova osiguranja. Raspadom SFRJ nastala je potreba za donošenjem Zakona o osiguranju u novoj državi, Saveznoj Republici Jugoslaviji. Nakon osamostaljenja Crne Gore, Republika Srbija nastoji da i dalje svoj osiguravajući sistem prilagođava zahtevima EU i donosi odgovarajuće propise. U praksi se, međutim, pokazalo da usaglašavanje našeg prava osiguranja sa komunitarnim pravom nije bilo sprovedeno na najbolji način.⁸⁹ Ozbiljni nedostaci nadzoru doveli su do stečaja velikog broja osiguravajućih organizacija, što je zaposledicu imalo neizvršavanje obaveza prema osiguranicima. Takva situacija jestvorila potrebu za donošenjem novih propisa o osiguravajućim organizacijama, koji bi adekvatnije regulisali nadzor nad njihovim radom.⁹⁰ U tom smislu Zakon o osiguranju Republike Srbije iz 2014. godine sadrži veliki broj odredbi koje se odnose na nadzor društava za osiguranje u toku osnivanja i

⁸⁹ 171 Pak, J. (2011): Pravo osiguranja, Univerzitet Singidunm, Beograd, str. 11-13

⁹⁰ Zakon o osiguranju iz 2004. godine (u daljem tekstu: ZOS) sa izmenama i dopunama, odnosno ispravkama (Službenom glasniku RS, br. 70/2004, 61/2005, 61/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 101/2007, 63/2009 – odluka Ustavnog suda, 107/2009, 99/2011, 119/2012 i 116/2013) reguliše delatnost organizacija za osiguranje i posrednika osiguranja.

poslovanja, ali i regulišesamu delatnost organizacije za osiguranje i rad posrednika osiguranja.

I pored navedenih problema, tržište osiguranja u Republici Srbijipripada grupaciji tržišta u razvoju sa značajnim potencijalom u segmentu životnog osiguranja. Iskustva država u razvoju i tranzicionih zemalja pokazuju da je za razvojtržišta osiguranja potrebno vreme, i da se sektor osiguranja razvija nakon razvojbankarskog sektora.

Savremeno tržište osiguranja ima svoju razgranatu institucionalnu mrežukoju pored osiguravajućih kompanija čine: brokери osiguranja (posrednici), agencije za pružanje drugih usluga, direkcije za nadzor nad poslovanjem osiguravajućih organizacija, profesionalna udruženja (udruženje osiguravajućih organizacija), udruženje aktuara, pulovi za osiguranje i reosiguranje.⁹¹

Tržište osiguranja u Srbiji zajedno sa tržištima zemalja istočne i srednje Evrope spada u tzv. razvojna tržišta sa znatnim šansama za rast i proširenje. Ipak, u pomenutoj klasifikaciji, ovaj sektor finansijskih usluga je u Srbiji i dalje nerazvijen i po stepenu razvijenosti, nalazi se dalekoispod proseka zemalja Evropske unije.⁹² O tome govore pokazatelji razvijenosti tržišta osiguranja – odnos ukupne premije i bruto domaćeg proizvoda i ukupna premija po stanovniku.

3.1. Opšti pokazatelji

U 2018. godini, društva za osiguranje su u Srbiji ostvarila **ukupnu premiju** u visini od 99,9 milijardi dinara (845 miliona evra), što predstavlja nominalno i realno povećanje od 7,3% i 5,2%, respektivno u odnosu na prethodnu godinu.⁹³

U strukturi premije u 2018. godini učešće neživotnih osiguranja iznosilo je 76,2%, dok se učešće životnih osiguranja smanjilo sa 24,4% u 2017. na 23,8% kao posledica usporavanja rasta premije životnih osiguranja započetog u trećem kvartalu 2017. godine.

⁹¹Pulovi za reosiguranje su udruženja osiguravača u kojima se po unapred utvrđenom ključu raspodeljuju rizici na svakog člana pula.

⁹² Ilić, M. 2014. Uticaj primene direktive EU „Solventnost II“ na sektor osiguranja u Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet, str. 18.

⁹³ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

U strukturi ukupnog portfeljau 2018. godini bile su zastupljene samo četiri vrste neživotnih osiguranja, i to: osiguranje motornih vozila, osiguranje imovine od požara i drugih opasnosti, ostala osiguranja imovine i osiguranje od autoodgovornosti. Osiguranje od autoodgovornosti je i u 2018. godini zadržalo vodeće učešće u ukupnoj premiji (sa 33,6%), slede životna osiguranja (sa 23,8%) i imovinska osiguranja (sa 19,5%).

Osiguranje od posledica nezgode, koje obuhvata, između ostalog, i obavezna osiguranja kao što su osiguranje putnika u javnom saobraćaju i osiguranje zaposlenih od povreda na radu, profesionalnih oboljenja i oboljenja u vezi s radom, u 2018. godini je zabeležilo učešće od svega 2,9%. Učešće premije dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja poraslo je sa 3,1% u 2017. godini na 3,5% u 2018. godini.⁹⁴

U 2018. godini premija u procenjenom bruto domaćem proizvodu u Republici Srbiji zadržala je učešće iz prethodne godine od 2,0%, dok je premija po stanovniku povećana i iznosila je 138 dolara, tj. 121 evro.⁹⁵

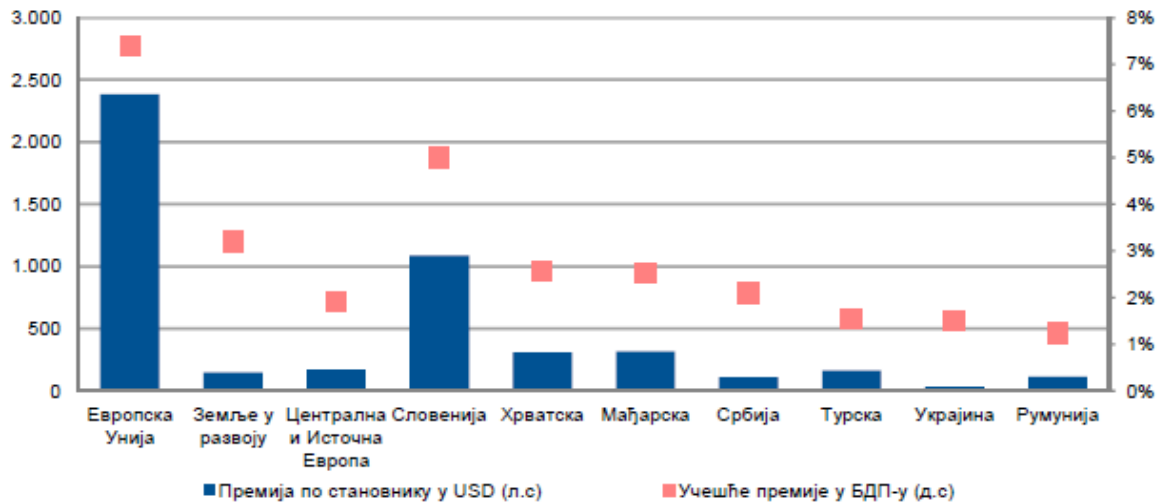
Premija u procenjenom bruto domaćem proizvodu u Srbiji je u 2017. godini takođe zadržala učešće iz prethodne godine (2,1%), dok se **premija po stanovniku** povećala na 133 američka dolara odnosno 112 evra.⁹⁶ Kada je u pitanju učešće u ukupnoj premiji osiguranja ostvarenoj na svetskom tržištu, Srbija se u 2016. godini nalazila na 82. mestu u svetu.⁹⁷

⁹⁴ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

⁹⁵ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

⁹⁶ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

⁹⁷ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

Grafikon 1. Komparacija pokazatelja razvoja sektora osiguranja u 2016. godini

Izvor: Swiss Re, Sigma No 3/2017 i Narodna banka Srbije

Grafikon 1 prikazuje pokazatelje razvoja sektora osiguranja (premiju po stanovniku i učešće premije u BDP-u) u 2016. godini za izabrane zemlje. Kao što se iz priloženog grafika može videti, najbolje pokazatelje ima Slovenija, dok su isti bili na vrlo niskom nivou u Ukrajini, Srbiji i Rumuniji. U nešto boljem položaju su Hrvatska i Mađarska, ali i dalje dosta zaostaju za Slovenijom.

U ukupnom finansijskom sektoru (banke, osiguranje, lizing i dobrovoljni penzijski fondovi)⁹⁸, osiguranje po bilansnoj sumi, kapitalu i broju zaposlenih zauzima drugo mesto. U bilansnoj sumi finansijskog sektora u 2017. godini, koja je iznosila 3.714 milijardi dinara, banke su učestvovala sa 90,7%, a društva za osiguranje sa 6,3%.⁹⁹ U bilansnoj sumi finansijskog sektora u 2018. godini, koja je iznosila 4.180 milijardi dinara, banke su učestvovala sa 90,3%, a društva za osiguranje sa 6,7%.¹⁰⁰

Tabela 1. Učešće pojedinih akera u ukupnom finansijskom sektoru Srbije (u%)

Banke		Lizing		Osiguranje		DPF	
2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018

⁹⁸Osim platnih institucija i institucija elektronskog novca

⁹⁹ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹⁰⁰ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

Bilansna suma	90,7	90,3	2,0	2,1	6,3	6,7	1,0	1,0
Kapital	91,3	90,5	1,3	1,3	7,4	8,2		
Broj zaposlenih	67,1	67,4	1,1	1,1	31,5	31,2	0,4	0,4

Izvor: Narodna banka Srbije

Srpsko tržište osiguranja i dalje je dominantno određeno kretanjima ostvarenim u segmentu osiguranja od autoodgovornosti. U ovom sektoru se beleži rast u odnosu na prethodnu godinu, što je dovelo i dopovećanogučesća u ukupnoj premiji. Posmatrano po ovom kriterijumu, na drugom mestu su životna osiguranja, a nakon njih dolaze imovinska.

Sektor osiguranja u Srbiji u većoj meri je prošao kroz proces privatizacije i to ulaskom stranog kapitala. Domaćim sektorom osiguranja dominiraju kompanije u većinskom stranom vlasništvu. Gotovo celokupna premija životnih osiguranja i skoro dve trećine neživotnih prikupi se od strane društava sa većinskim stranim kapitalom. Ona dominiraju i u ukupnoj aktivni sa $\frac{3}{4}$ učešća. Od ukupnog broja zaposlenih u osiguranju, 68% ih je u 2017. godini bilo zaposleno u društvima sa stranim kapitalom. Poziciju domaćeg kapitala brani kompanija u većinskom državnom vlasništvu, Dunav osiguranje. Ona takođe spada u lidere na tržištu, sa učešćem u ukupnoj premiji osiguranja od 27% u 2018. godini.¹⁰¹ Planirana je privatizacija Dunav osiguranja i u toku su aktivnosti na planu procene vrednosti i pronalaska zainteresovanih investitora. S obzirom na to da je Dunav osiguranje kompanija sa dugom tradicijom i da je lider na tržištu, očekuje se da će dobiti snažnog strateškog investitora.

U 2016. godini se srpsko tržište kretalo u pravcu strukture portfelja koja je prisutna u razvijenijim državama. Ipak, kao rezultat niskog nivoa životnog standarda i slabo razvijene svesti o prednostima i koristima koje osiguranje nudi, ostalo je visoko učešće neživotnih osiguranja u ukupnoj premiji, i to pre svega obaveznih osiguranja. Ukupna premija osiguranja na tržištu u 2016. godini dostigla je iznos od 724 miliona evra,

¹⁰¹ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

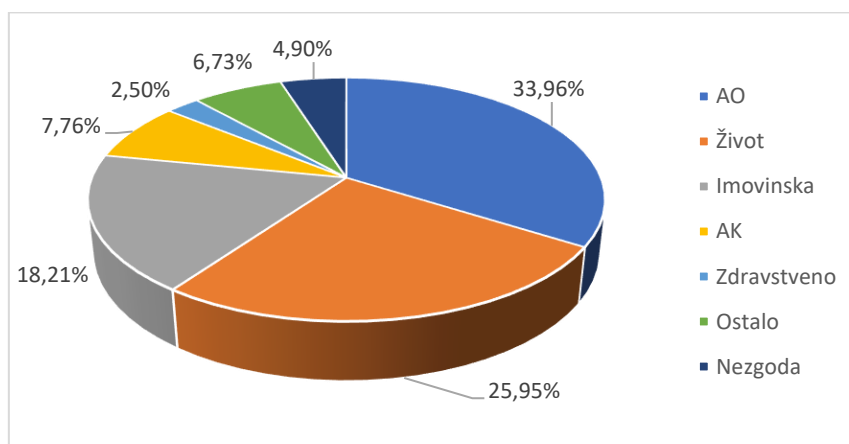
što je predstavljalo realnopovećanje od 8,01% u odnosu na prethodnu godinu.¹⁰² Na žalost, već naredne godine došlo je do pada učešća životnih osiguranja.

¹⁰² Jovanović, D. 2017. Pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje osiguravača Srbije, SorS 2017, 2017.

Tabela 2. Premijei učešće životnih i neživotnih osiguranja u ukupnoj premiji
(u 000 evra)

Godina	Životna osiguranja	Neživotna osiguranja	Ukupno
2014.	136.439	455.219	591.658
2015.	160.390	509.899	670.288
2014/2015.	17,55%	12,01%	13,29%
2016.	187.850	536.155	724.005
2015/2016.	17,12%	5,15%	8,01%
2017.	191.784	594.216	786.000
2016/2017	2,09%	10,82%	8,56%
2018.	201.110	643.890	845.000
2017/2018.	4,86%	8,35%	7,50%

Izvor: NBS

Grafikon 2. Učešće vrsta osiguranja u ukupnoj premiji

Izvor: Jovanović, D. Pregled tržišta osiguranja u Srbiji u 2016. godini, SorS 2017.

Grafikon 2 pokazuje učešće pojedinih vrsta osiguranja u ukupnoj premiji u 2016. godini. Najveći procenat činilo je osiguranje od autoodgovornosti (33,96%), dok je osiguranje života činilo 26,95%.

Iako se, kao što je već na početku rečeno, tržište osiguranja u Srbiji i dalje ocenjuje kao nerazvijeno i nalazi se ispod proseka razvijenosti država članicama EU, Zakon o osiguranju iz 2014. godine i prateća akta koja su stupila na snagu tokom 2016. godine, uz ostvarenu stabilnost celog finansijskog sektora, stvorili su uslove za stabilan razvoj tržišta osiguranja. Podaci o ažurnosti prilikom isplate šteta govore da mali broj zahteva ostane nerešen, pa se može reći da osiguravajuća društva koja posluju u Srbiji ispunjavaju funkciju zaštite osiguranika i njihove imovine.

Jedan od značajnijih događaja na tržištu osiguranja tokom 2016. godine je bilakampanja „Osiguraj budućnost“ pokrenuta od strane Udruženja osiguravača Srbije. Pošlo se od toga da su edukacija, podizanje svesti o značaju osiguranja i razvoj kulture osiguravanja, najznačajniji preduslovi za razvoj osiguranja u Srbiji. Imajući u vidu činjenicu da su mnogi građani nedovoljno informisani, da ne poznaju prednosti osiguranja, sumnjaju u prevaru ili misle da je osiguranje skupo, rodila se ideja o pokretanju sveobuhvatne kampanje kroz koju bi se građanima različite starosne dobi objasnilo da kupovina polise osiguranja ne predstavlja trošak. Udruženje osiguravača Srbije je kampanjom „Osiguraj budućnost“ želelo da podseti građane na to da osiguranje postoji zbog situacija koje nije moguće unapred predvideti.

U narednom periodu su planirane izmene i dopune Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju. U postojećem zakonu nema preciznih kriterijuma na osnovu kojih bi se obračunavala šteta na licima. Jedna odredba važećeg zakona je proglašena neustavnom i zbog toga je prestala da važi i Uredba Vlade Srbije u kojoj su na precizna način predviđeni kriterijumi za isplatu štete na licima. To je dovelo do velikih razlika u isplati, čime se narušava jednakost građana. Za pojedine vidove naknade nematerijalne štete u različitim delovima zemlje dobija se različit iznos, što je nedopustivo. Takođe, postoje zamerke na odredbe o garantnom fondu. Najpre, predviđeno je postojanje dva garantna fonda, jednog samostalnog i drugog pri Udruženju. Samostalni nikada nije osnovan pa u ovom momentu posluje samo Fond pri UOS i to po starim propisima. Ni ostvarivanje regresnih zahteva Garantnog fonda

nije uređeno na adekvatan način, što je dovelo do velikih problema u naplati regresa. Zbog nepreciznih odredbi važećeg zakona, sudska praksa je zauzela stav da garantski fond regresni zahtev može da ostvari samo prema vlasniku vozila, a ne i prema vozaču. Istovremeno, sudska praksa je jedinstvena u stavu da se svojina na vozilu prenosi prodajom istog i da nije potreban nikakav pisan sporazum, odnosno, nije potrebno da vozilo bude registrovano na ime kupca, što dovodi do apsurdnog da se sredstva garantnog fonda ne troše samo za naknadu štete trećim oštećenim licima, već i za naknadu troškova postupka nesavesnim vlasnicima i vozačima. Takve stvari moraju da se menjaju jer sa jedne strane ne mogu očekivati da garantski fond ostvari svoje pravo na regres, utvrđeno zakonom, a sa druge strane, nepošteno je dovesti građane koji uredno registruju i osiguravaju svoje vozilo u isti položaj sa onima koji to ne rade.¹⁰³

3.2. Učesnici na tržištu osiguranja u Srbiji

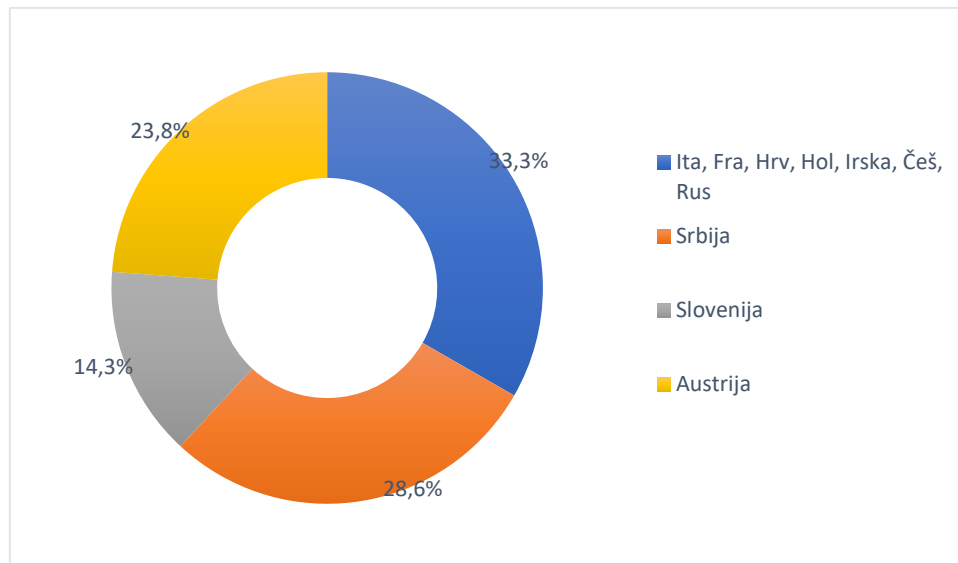
Na kraju 2018. godine je u Srbiji poslovalo 20 društava za osiguranje. Isključivo poslovanjem osiguranja bavilo se 16 društava, a samo poslovanjem reosiguranja četiri društva. Od društava koja se bave poslovanjem osiguranja, isključivo životnim osiguranjem bave se četiri društva, isključivo neživotnim osiguranjem bavi se šest društava, a isto toliko ih se bavi i kombinovano životnim i neživotnim osiguranjem.

Posmatrano prema vlasničkoj strukturi kapitala, od 20 društava za osiguranje na kraju 2018. godine, 15 se nalazi u većinskom stranom vlasništvu. Ona beleže preovlađujuće učešće u premiji životnih osiguranja (sa 90,7%), premiji neživotnih osiguranja (sa 62,0%), ukupnoj imovini (sa 77,6%), kao i u broju zaposlenih (sa 68,4%).¹⁰⁴

Na grafikonu 3 prikazana je struktura društava za osiguranje Srbije prema vlasništvu u 2017. godini. Država Srbija učestvovala je sa 28,6% u vlasništvu nad sektorom osiguranja, Austrija sa 23,8%, Slovenija sa 14,3% dok je 33,3% takođe u stranom vlasništvu većeg broja zemalja koje imaju manje učešće.

¹⁰³ Jovanović, D. Pregled tržišta osiguranja u Srbiji u 2016. godini, SorS 2017.

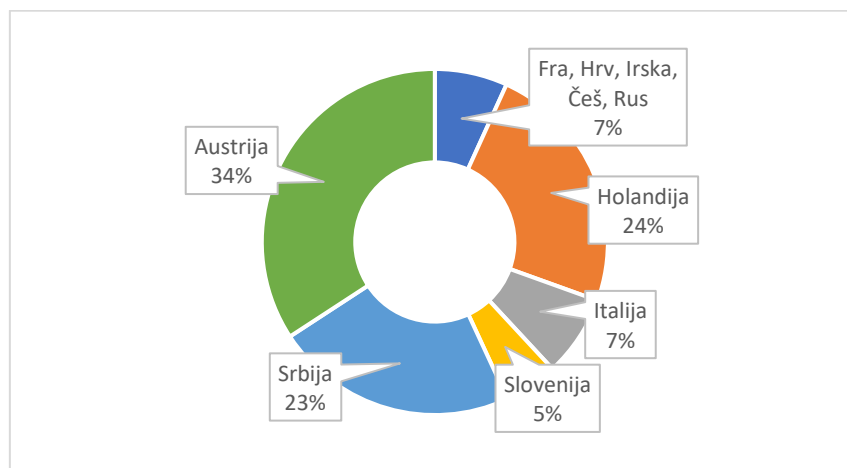
¹⁰⁴ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

Grafikon 3. Struktura društava za osiguranje Srbije prema vlasništvu u 2017. godini

Izvor: NBS

Posmatrano prema vlasničkoj strukturi kapitala, od 21 društva za osiguranje u 2017. godini, njih 15 bilo je u većinskom stranom vlasništvu. Društva za osiguranje u stranom vlasništvu u 2017. godini beleže preovlađujuće učešće u: premiji životnih osiguranja – sa 93,1%, premiji neživotnih osiguranja – sa 62,0%, ukupnoj imovini – sa 77,3%, kao i u broju zaposlenih – sa 68,2%.¹⁰⁵

Grafikon 4. Bilansna suma društava za osiguranje Srbije prema vlasništvu u 2017. godini

Izvor: NBS

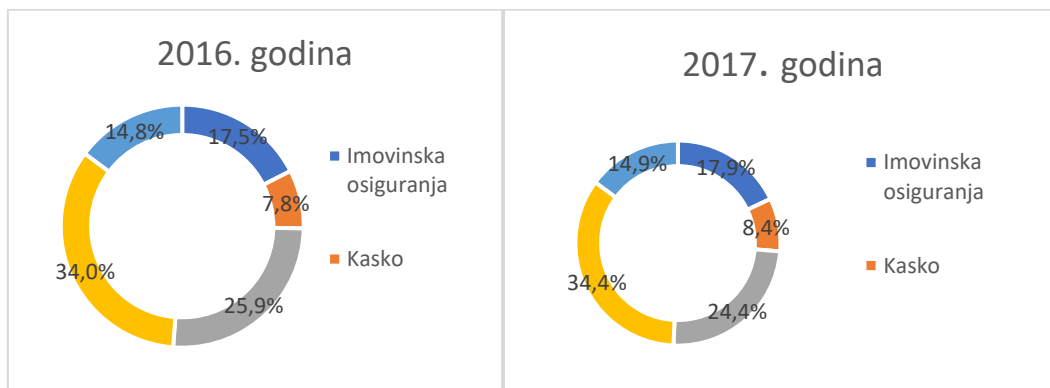
¹⁰⁵ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

Kada je o bilansnoj sumi društava za osiguranje koja posluju u Srbiji reč, struktura vlasništva je u 2017. godini izgledala ovako: Austrija 34%, Holandija 24%, Srbija 23%, Italija 7%, Slovenija 5%, dok preostalih 7% pripadaju grupi zemalja - Francuska, Hrvatska, Irska, Češka, Rusija (grafikon 4).

U prodajnoj mreži, pored društava za osiguranje, učestvovalo je i: 20 banaka, sedam davalaca finansijskog lizinga i jedan javni poštanski operator, koji su dobili saglasnost za obavljanje poslova zastupanja u osiguranju, 88 pravnih lica (društava za posredovanje u osiguranju i društava za zastupanje u osiguranju) i 90 zastupnika u osiguranju (fizičkih lica – preduzetnika).¹⁰⁶

3.3. Struktura portfelja osiguranja

U 2017. godini, društva za osiguranje su ostvarila ukupnu premiju u visiniod 93,1 milijarde dinara (786 miliona evra tj. 939 miliona američkih dolara)¹⁰⁷, štoje predstavljalo nominalno povećanje od 4,4% i realno povećanje od 1,4%.U strukturi premije u 2017. godini, neživotna osiguranjasu učestvovala sa 75,6%, dok je učešće životnih osiguranja iznosilo 24,4% (smanjilo se u odnosu na 2016. godinu u kojoj je učestvovalo sa 25,9%).¹⁰⁸

Grafikon 5. Ukupna premija prema vrstama osiguranja u 2016. i 2017. godini u Srbiji

Izvor: NBS

U strukturi ukupnog portfelja, samo pet vrsta neživotnih osiguranja učestvuje sa 64,3%.To su: osiguranje od posledica nezgode, osiguranje motornih vozila,

¹⁰⁶ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹⁰⁷Prema srednjem kursu Narodne banke Srbije na dan 31. decembra 2017. godine.

¹⁰⁸ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

osiguranje imovine od požara i drugih opasnosti, ostala osiguranja imovine i osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila. Osiguranje od autoodgovornosti, kao obavezno osiguranje je i u 2017. godini imalo najveće učešće u ukupnoj premiji (34,4%), slede životna osiguranja sa 24,4% i imovinska osiguranja sa 17,9%.¹⁰⁹

Osiguranje od posledica nezgode obuhvata, između ostalog, i obavezna osiguranja, kao što su osiguranje putnika u javnom saobraćaju i osiguranje zaposlenih od povreda na radu, profesionalnih oboljenja i oboljenja u vezi sa radom. U 2017. godini ova vrsta osiguranja zabeležila je učešće u ukupnom od samo 3,7%.

Kada se radi o učešću premije dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja, zabeležen je rast sa 2,5% u 2016. godini na 3,1% u 2017. godini, što predstavlja rezultat značajnog nominalnog rasta ove premije od 28,3%. Pri tom, tri društva za osiguranje pokrivaju nešto manje od tri četvrtine tržišta.¹¹⁰

Premija osiguranja od autoodgovornosti porasla je za 5,7%, a premija imovinskih osiguranja za 6,8% u odnosu na prethodnu godinu. Osiguranje motornih vozila kasko poslednjih godina kontinuirano raste, da bi u 2017. godini ono iznosilo 12,7%, uz povećanje učešća u ukupnoj premiji na 8,4%.¹¹¹

¹⁰⁹ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹¹⁰ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹¹¹ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

Tabela 3. Pet najvećih društava za osiguranje u Srbiji (u milionima dinara, u %)

	2017.			2018.			Promena ranga
	Iznos	Učešće	Rang	Iznos	Učešće	Rang	
Prema kriterijumu ukupne premije							
Dunav	24927	26,8	1	27556	27,6	1	-
Generali	19777	21,2	2	21421	21,4	2	-
DDOR	10949	11,8	3	11936	11,9	3	-
Wiener	10900	11,7	4	11636	11,6	4	-
Triglav	5308	5,7	5	5797	5,8	5	-
Prema kriterijumu premije neživotnih osiguranja							
Dunav	23367	33,2	1	25354	33,3	1	-
Generali	13336	19,0	2	13997	18,4	2	-
DDOR	9548	13,6	3	10188	13,4	3	-
Wiener	6381	9,1	4	7256	9,5	4	-
Triglav	4824	6,9	5	5356	7,0	5	-
Prema kriterijumu premije životnih osiguranja							
Generali	6442	28,3	1	7425	31,2	1	-
Wiener	4519	19,9	2	4380	18,4	2	-
Grawe	3763	16,5	3	3782	15,9	3	-
Dunav	1559	6,9	6	2211	9,3	4	rast
Unika živ.	1764	7,8	4	1952	8,2	5	pad
Societe Gen.	1691	7,4	5	775	3,3	8	pad

Izvor: Narodna banka Srbije

Pet najvećih društava za osiguranje u Srbiji mereno ukupnom premijom, premijom neživotnih i premijom životnih osiguranja su: Dunav osiguranje, Generali osiguranje, DDOR, Wiener Städtische i Triglav osiguranje. Ova društva učestvuju u ukupnoj premiji, premiji neživotnih i premiji životnih osiguranja svih društava za osiguranje sa 77,2%, 79,9% i 81,7%, respektivno.¹¹²

¹¹² Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

Posmatrano prema rang-u pet najvećih društava za osiguranje, po ukupnoj premiji i premiji neživotnih osiguranja u 2018. godini nije bilo promena. Ova društva učestvuju u ukupnoj premiji i premiji neživotnih osiguranja svih društava za osiguranje sa 78,4% i 81,6%, respektivno. Kada je reč o životnim osiguranjima, promenio se rang pet najvećih društava za osiguranje, Dunav osiguranje je zabeležilo rast, dok su Uniqa i Societe Generale zabeležile pad. Prvih pet osiguravajućih društava u ukupnoj premiji životnih osiguranja svih društava učestvuju sa 83,0%.¹¹³

Posmatrano po kanalima prodaje, najveći deo ukupne premije u 2017. godini ostvaren je preko: društava za osiguranja (61%), tehničkih pregleda (12%), posrednika (8%), društava za zastupanje (8%) i banaka (7%). Kad je reč o premiji neživotnih osiguranja, društva za osiguranje prikupila su 63% ukupne premije neživotnih osiguranja, tehnički pregledi 16%, a posrednici 10%. Banke obezbeđuju čak 80% ukupne premije osiguranja kredita, a tehnički pregledi 35% ukupne premije osiguranja od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila.¹¹⁴

Prodaja premije životnih osiguranja najviše se obezbeđuje putem: društava za osiguranje (57%), banaka (20%) i društava za zastupanje (14%).¹¹⁵

3.4. Bilansna suma i bilansna struktura društava za osiguranje i reosiguranje

Obim poslovanja sektora osiguranja, meren **bilansnom sumom** društava koja su obavljala poslove osiguranja i reosiguranja, bio je veći u 2017. nego u 2016. godini za 8,1% i iznosio je 233,0 milijardi dinara. I u 2017. godini, pet najvećih društava za osiguranje zadržalo je svoja mesta na rang-listi prema visini bilansne sume, koja su u ukupnoj bilansnoj sumi svih društava za osiguranje učestvovala sa 78,8%.¹¹⁶ Obim poslovanja sektora osiguranja, meren bilansnom sumom društava koja su obavljala poslove osiguranja i reosiguranja, povećan je u 2018. godini u poređenju sa 2017. godinom za 19,8% i iznosi 279,0 milijardi dinara.¹¹⁷

¹¹³ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

¹¹⁴ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹¹⁵ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹¹⁶ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹¹⁷ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

U strukturi aktive društava za osiguranje, sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine, najveći deo odnosio se na dužničke hartije od vrednosti, i to dužničke hartije od vrednosti: raspoložive za prodaju (45,5%), s fiksnim prinosom (10,9%) i koje se iskazuju po fer vrednosti kroz bilans uspeha (1,0%), iza kojih su sledili: tehničke rezerve koje padaju na teret saosiguravača, reosiguravača i retrocesionara (12,7%), nekretnine, postrojenja i oprema (6,7%), potraživanja (6,5%), gotovina i kratkoročni depoziti (7,1%), vlasničke hartije od vrednosti (0,5%) i ostalo.¹¹⁸

U poređenju sa 2016. godinom može se zaključiti da, s jedne strane, dužničke hartije od vrednosti raspoložive za prodaju povećavaju pretežno učešće, dok, s druge strane, dužničke hartije od vrednosti s fiksnim prinosom i po fer vrednosti, kao i nekretnine, smanjuju učešće u ukupnoj aktivni.¹¹⁹

U strukturi pasive, na dan 31. decembra 2018. godine, tehničke rezerve imale su učešće od 70,7%, a kapital 22,0%.¹²⁰

4. Tržište osiguranja u Crnoj Gori

4.1. Društva za osiguranje i visina akcijskog kapitala

Na crnogorskom tržištu osiguranja u toku 2018. godine poslove osiguranja je obavljalo devet društava: četiri društava za osiguranje se bavilo poslovima životnih osiguranja, a pet društava poslovima neživotnih osiguranja.¹²¹

¹¹⁸Ostalo obuhvata: nematerijalna ulaganja, goodwill, softver i ostala prava, učešća u kapitalu, ostale dugoročne finansijske plasmane (osim dužničkih hartija od vrednosti s fiksnim prinosom), ostala dugoročna sredstva, odložena poreska sredstva, zalihe, stalna sredstva namenjena prodaji, ostale hartije od vrednosti u okviru finansijskih plasmana, ostale kratkoročne finansijske plasmane, porez na dodatu vrednost, AVR i tehničke rezerve koje padaju na teret saosiguranja i reosiguranja.

¹¹⁹ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2017. godinu

¹²⁰ Sektor osiguranja u Srbiji – Izveštaj za 2018. godinu

¹²¹ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

Tabela 4. Pregled društava za osiguranje koja su poslovala u Crnoj Gori tokom 2018. godine

Društva koja su obavljala delatnost životnog osiguranja

Grawe osiguranje AD

Lovćen životna osiguranja AD

Uniqa životno osiguranje AD

Wiener Städtische životno osiguranje AD

Društva koja su obavljala poslove neživotnog osiguranja

Generali osiguranje Montenegro AD Podgorica

Swiss osiguranje AD Podgorica

Sava osiguranje AD Podgorica

Lovćen osiguranje AD Podgorica

Uniqa neživotno osiguranje AD Podgorica

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore

U toku 2018. godine poslove osiguranja je obavljao 9 društava: četiri društva za osiguranje se bavilo poslovima životnih osiguranja, a pet društava poslovima neživotnih osiguranja.

Tabela 5. Broj društava za osiguranje na tržištu Crne Gore u 2018. godini

Životna	Neživotna	Kompozitna	Reosiguranje	Ukupno
4	5	0	0	9

Izvor: Šćekić, N. 2017. *Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini*, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017.

Vrednost ukupnog akcijskog kapitala društava za osiguranje na dan 31. 12. 2016. godine je iznosila 50.913 miliona evra, što je predstavljalo pad u odnosu na 2015. godinu za 5,52%.¹²² Vrednost stranog kapitala je iznosila 42.375 miliona evra, što je činilo 83,23% ukupnog akcijskog kapitala, dok je vrednost domaćeg kapitala iznosila 8.538 miliona evra, tj. 16,77% ukupnog akcijskog kapitala.¹²³

¹²²Vrednost ukupnog akcijskog kapitala društava za osiguranje na dan 31. 12. 2015. godine je iznosila 53.886 miliona evra.

¹²³Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

4.2. Zastupnici i posrednici u osiguranju

U toku 2018. godine Agencija za nadzor osiguranja je, u skladu sa Zakonom o osiguranju, izdala 43 ovlašćenja fizičkim licima - zastupnicima i posrednicima u osiguranju, koji su položili stručni ispit za obavljanje tih poslova i ispunili druge uslove propisane Zakonom. Na dan 31. 12. 2018. godine 601 fizičko lice u Crnoj Gori posedovalo je ovlašćenje za obavljanje poslova zastupanja u osiguranju, 50 fizičkih lica ovlašćenje za obavljanje poslova posredovanja u osiguranju, dok je 267 fizičkih lica posedovalo ovlašćenje za obavljanje poslova zastupanja i posredovanja u osiguranju.¹²⁴

4.3. Pokazatelji tržišta osiguranja

Društva koja obavljaju poslove osiguranja na crnogorskom tržištu su u 2018. godini ostvarila **bruto fakturisanu premiju** u iznosu od 86,8 miliona evra, što predstavlja rast od 6,2% u odnosu na premiju ostvarenu u 2017. godini. Posmatrano prema grupama osiguranja, ukupna premija životnih osiguranja iznosila je 15,2 miliona evra i zabeležila je rast od 7,5%, dok je ukupna bruto fakturisana premija neživotnih osiguranja iznosila 71,6 miliona evra i takođe ostvarila rast od 5,9% u odnosu na 2017. godinu.¹²⁵

U 2017. godini ostvarena bruto fakturisana premija iznosila je 81,8 miliona evra, što je predstavljalo rast od 2% u odnosu na premiju ostvarenu u 2016. godini. Posmatrano prema grupama osiguranja, ukupna premija životnih osiguranja porasla je za 3,4%, dok je ukupna bruto fakturisana premija neživotnih osiguranja takođe ostvarila rast od 1,7% u odnosu na prethodnu godinu.¹²⁶

U 2017. godini penetracija osiguranja je iznosila 1,9% i bila je na nižem nivou u poređenju sa 2016. godinom. Učešće bruto fakturisane premije neživotnih osiguranja u BDP-u je u poređenju sa prethodnom godinom bilo na neznatno nižem nivou i iznosilo je 1,6%, dok je učešće bruto fakturisane premije životnih osiguranja u BDP-u iznosilo

¹²⁴Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹²⁵Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹²⁶ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

0,3%. Penetracija osiguranja u zemljama EU je iznosila prosečno 7,2% u 2016. godini.¹²⁷

Bruto fakturisana premija po glavi stanovnika u Crnoj Gori u 2018. godini iznosila je 139,6 evra, što predstavlja rast od 6,2% u odnosu na prethodnu godinu. Pokazatelj gustine životnih osiguranja iznosio je 24,5 evra po glavi stanovnika, dok je isti pokazatelj za neživotna osiguranja iznosio 115,1 evra po glavi stanovnika. Gustina osiguranja u Crnoj Gori je još uvek na značajno nižem nivou u poređenju sa prosekom zemalja članica EU, koji iznosi 2.030 evra.¹²⁸

I na tržištu osiguranja u Crnoj Gori dominantno učešće u ukupnoj tržišnoj bruto fakturisanom premiji u kontinuitetu ostvaruju neživotna osiguranja. Njihovo učešće je u 2017. godini iznosilo 82,7%. Životna osiguranja i pored konstantnog trenda rasta i dalje imaju nisko učešće u ukupnom osiguranju pa su u 2017. godini činila 17,3%, što je ipak predstavljalo rast od 0,2 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu.¹²⁹ Posmatrano prema grupama osiguranja u 2018. godini, ukupna premija životnih osiguranja zabeležila je rast od 7,5%, dok je ukupna bruto fakturisana premija neživotnih osiguranja ostvarila rast od 5,9% u odnosu na 2017. godinu.¹³⁰

U 2016. godini ostvarena je bruto fakturisanu premija u iznosu od 80.163 miliona evra, što je predstavljalo rast od 4,2% u odnosu na prethodnu godinu.¹³¹

¹²⁷ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2017. godinu

¹²⁸ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹²⁹ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2017. godinu

¹³⁰ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹³¹ Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

Tabela 6. Ključni pokazatelji poslovanja sektora osiguranja u Crnoj Gori

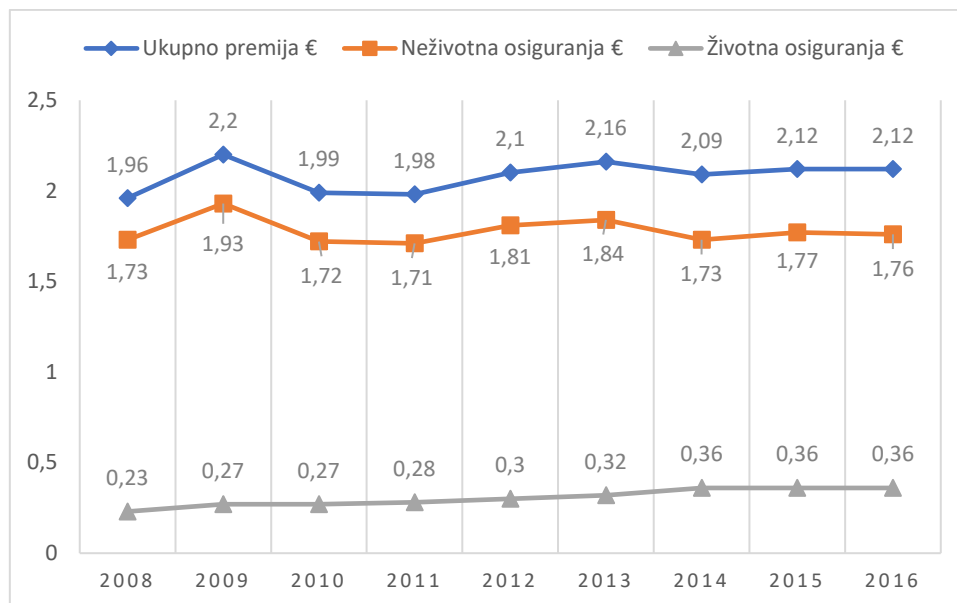
Pokazatelj	Neživotna	Životna	Ukupno
Bruto premija	66.462.928	13.676.708	80.139.636
Broj polisa	449.508	66.488	515.996
Iznos rešenih šteta	30.215.456	3.959.816	34.175.272
Broj rešenih šteta	38.713	2.596	41.309
Aktiva	122.320.721	72.830.499	195.151.220
Akcijski kapital	30.587.231	20.325.998	50.913.229
Tehničke rezerve	70.921.213	45.078.480	115.999.693
Rezultat	1.949.069	2.053.448	4.002.517

Izvor: Ščekić, N. 2017. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017.

Bruto fakturisana premija po stanovniku u Crnoj Gori u 2016. godini je ostvarila rast od 4,15% u odnosu na 2015. godinu. U istoj godini ostvaren je rast pokazatelja gustine životnih osiguranja koji je iznosio 22 evra po glavi stanovnika i rast pokazatelja gustine neživotnih osiguranja koji je iznosio 106,78 evra po glavi stanovnika, a koji je generisan rastom bruto fakturisane premije u grupi životnih i neživotnih osiguranja.¹³² Gustina osiguranja u Crnoj Gori je još uvek na značajno nižem nivou u poređenju sa prosekom zemalja članica EU, gde je u 2015. godini ovaj pokazatelj iznosio 2.022 evra.¹³³

¹³²Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

¹³³Insurance Europe, European Insurance in figures 2016. – dostupno na: <https://www.insuranceeurope.eu/>, 23.11.2019.

Grafikon 6. Učešće bruto fakturisane premije u BDP-u

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore

U 2016. godini penetracija osiguranja je u Crnoj Gori iznosila 2,12% i bila je na približno istom nivou u poređenju sa 2015. godinom. Ovaj pokazatelj je u 2015. godini u zemljama EU iznosio prosečno 7,41%.¹³⁴ U 2018. godini penetracija osiguranja u Crnoj Gori je iznosila 1,88% i bila je na neznatno nižem nivou u poređenju sa 2017. godinom. Učešće bruto fakturisane premije neživotnih osiguranja u BDP-u je bilo na neznatno nižem nivou i iznosilo je 1,55%, dok je učešće bruto fakturisane premije životnih osiguranja u BDP-u iznosilo 0,33%. Penetracija osiguranja u zemljama EU je iznosila prosečno 7,53% u 2017. godini.¹³⁵

Za utvrđivanje nivoa koncentracije tržišta osiguranja koristi se Herfindal-Hiršmanov indeks (HHI)¹³⁶, čija sevrednost može kretati u intervalu od 0 do 10.000. Vrednost indeksa koja je bliža nuli označava da tržište ima veliki broj društava približno istog tržišnog učešća tj. da se radi o tržištu sa visokim nivoom konkurencije. Vrednost

¹³⁴Insurance Europe, European Insurance in figures 2016. - dostupno na: <https://www.insuranceeurope.eu/>, 23.11.2019.

¹³⁵Insurance Europe, European Insurance - Key Facts: 2017 data, published in October 2018, dostupno na: <https://www.insuranceeurope.eu/>, 28.11.2019.

¹³⁶HHI se dobija kada se tržišna učešća svakog osiguravajućeg društva pojedinačno kvadriraju i međusobno saberu.

indeksa bliža 10.000 označava da je tržište koncentrisano, odnosno da na tržištupostoji monopol.

Herfindal-Hiršmanov indeks se tumači na sledeći način:

- 0 – 1.000 → Nekoncentrisano tržište (visok nivo konkurencije);
- 1.000 – 1.800 → Umerena koncentracija;
- 1.800 – 10.000 → Koncentrisano tržište (monopol).

Vrednost HHI za crnogorsko tržište osiguranja u periodu od 2014. do 2016. godine kretalo se u granicamakcentrisanog tržišta. Počev od 2008. godine, odnosno nakon ulaska društava za osiguranje koja posluju u okviru velikih grupacija na crnogorsko tržište osiguranja, pa sve do 2015. godine prisutan je kontinuirani trendsmanjenja vrednosti indeksa, što ukazuje na povećanje nivoa konkurencije. Nakon blagog rasta vrednosti indeksa u 2015. godini, u 2016. godini je ponovo zabeleženpad nivoa koncentracije na tržištu.

Tabela 7. HHI za period 2016-2018. god. u Crnoj Gori

Naziv društva	2016			2017			2018		
	Bruto premija	Učešće	HHI	Bruto premija	Učešće	HHI	Bruto premija	Učešće	HHI
Lovćen osiguranje	29.897.784	37,3%	1.391,0	29.891.418	36,6%	1.336,2	30.722.331	35,4%	1.251,9
Lovćen životna osiguranja	1.254.360	1,6%	2,4	1.373.821	1,7%	2,8	2.158.562	2,5%	6,2
Sava osiguranje	11.656.792	14,5%	211,4	12.354.736	15,1%	228,3	12.804.286	14,7%	217,5
Grawe osiguranje	5.139.297	6,4%	41,1	6.046.355	7,4%	54,7	6.897.599	7,9%	63,1
Swiss osiguranje	3.466.189	4,3%	18,7	4.121.879	5,0%	25,4	5.551.962	6,4%	40,9
Generali osiguranje Montenegro	10.957.393	13,7%	186,8	10.852.894	13,3%	176,1	11.058.600	12,7%	162,2
Uniqa životno osiguranje	1.838.016	2,3%	5,3	1.922.708	2,4%	5,5	1.905.092	2,2%	4,8
Uniqa neživotno osiguranje	10.489.185	13,1%	171,2	10.385.780	12,7%	161,3	11.464.985	13,2%	174,3
Merkur osiguranje	2.072.362	2,6%	6,7	930.025	1,1%	1,3	-	-	-
Atlas Life	368.560	0,5%	0,2	114.690	0,1%	0,0	-	-	-
Wiener Städtische životno osiguranje	3.023.397	3,8%	14,2	3.778.605	4,6%	21,4	4.266.001	4,9%	24,1
UKUPNO	80.163.336	100%	2.049,1	81.772.912	100%	2.013,0	86.829.419	100%	1.945,0

Izvor: Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

Tržišno učešće društva sa najvećom bruto fakturisanom premijom (Lovćen osiguranje) u 2018. godiniiznosilo je 35,4%. Četiri društva sa najvećom bruto fakturisanom premijom su Lovćen osiguranje, Sava osiguranje, Uniqa neživotno

osiguranje i Generali osiguranje Montenegro. Tržišno učešće ova četiri društva iznosilo je ukupno 76%.¹³⁷

Posmatrano prema **strukturi tržišnog učešća društava koja obavljaju poslove životnih osiguranja**, najvećedruštvo u segmentu životnog osiguranja je u nizu godina Grawe osiguranje, sa učešćem većim od 30% u ukupnoj premiji životnih osiguranja. Na drugom mestu povisini tržišnog učešća je bilo uglavnom Wiener Städtische životno osiguranje sa nešto preko dvadeset procenata, zatim slede Merkur osiguranje, Uniqua životno osiguranje, Lovćen životna osiguranja i Atlas Life. U 2016. godini rast učešća u bruto fakturisanj premiji životnih osiguranja ostvarili su Wiener Städtische životno osiguranje i Lovćen životna osiguranja, dok je kod ostalih društava došlo dopada.¹³⁸

Tabela 8. Društva koja prodaju životna osiguranja u Crnoj Gori, ostvarene premije i tržišni udeli

Društvo	Premija u 000 EUR	Tržišni udeo %
1 Grawe osiguranje	5.139	37,58
2 Wiener Staditsche životno osiguranje	3.024	22,11
3 Merkur osiguranje	2.072	15,15
4 Uniqua životno osiguranje	1.838	13,44
5 Lovćen životna osiguranja	1.254	9,17
6 Atlas life	349	2,55
UKUPNO	13.676	100,00

Izvor: Ščekić, N. 2017. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017.

U **bruto fakturisanj premiji neživotnih osiguranja**, vodeće učešće (44,98%), kao i niz godina unazad, imalo je Lovćen osiguranje. Nadalje, vodeća društva prema tržišnom učešću u ovom segmentu su: Sava Montenegro sa učešćem od 17,54%,

¹³⁷Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹³⁸Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

Generali osiguranje Montenegro sa 16,49%, Uniqa neživotno osiguranje sa 15,78% i Swiss osiguranje sa 5,21%.¹³⁹

Tabela 9. Društva koja prodaju neživotna osiguranja u Crnoj Gori, ostvarene premije i tržišni udeli

Društvo	Premija u 000 EUR	Tržišni udeo %
1 Lovćen osiguranje	29.898	44,98
2 Sava Montenegro	11.657	17,54
3 Generali osiguranje Montenegro	10.957	16,49
4 Uniqa neživotno osiguranje	10.489	15,78
5 Swiss osiguranje	3.462	5,21
UKUPNO	66.463	100,00

Izvor: Šćekić, N. 2017. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017.

Od bitnih događaja na tržištu osiguranja Crne Gore u prethodnom periodu treba izdvojiti sledeće: prvo, Agencija za zaštitu konkurencije dala je u 2015. godini tumačenje da su ugovori o saosiguranju zabranjeni uskladu sa članom 8. Zakona o zaštiti konkurencije. Ugovori o zajedničkom nošenju i raspodeli rizika zaključeni između Sava Montenegro osiguranja i Lovćen osiguranja dana 28.03.2013. godine, u cilju zajedničkog nastupa na javnom tenderu za osiguranje, su oglašeni ništavim i kao takvi zabranjeni jer je Agencija zauzela stav da je njihovom sadržinom izvršena povreda konkurencije iz člana 8 stav 1 tačka 1) 2) 3) Zakona o zaštiti konkurencije Crne Gore.¹⁴⁰

Nakon podnete tužbe od strane Društava Upravnom sudu, dana 25.03.2016. godine doneta je odbijajuća presuda kojom se potvrđuje stav Agencije za zaštitu konkurencije Crne Gore (AZZK) i kojom je između ostalog rečeno da ...“sporazumi između učesnika na tržištu, koji su konkurenti ili potencijalni konkurenti

¹³⁹ u 2017. godini

¹⁴⁰ Šaban, B. 2016. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2015. godini, Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS 2016, 2016.

predstavljaju zabranjeni sporazum, nezavisno od cilja ili posledice zaključenja ili sprovođenja takvog sporazuma...“¹⁴¹

Drugi je otvaranje postupka sudske likvidacije nad osiguravajućim društvom „Magnat“ u februaru 2015. godine, što predstavlja prvi put dajedlyno osiguravajuće društvo sa teritorije Crne Gore ide u stečaj. Magnat osiguranju je licenca za rad oduzeta još 2009. godine, jer ovo društvo nije uspjelo da se uskladi sa odredbama Zakona o osiguranju u predviđenim rokovima. U godinama koje su prethodile otvaranju stečajnog postupka vođen je niz sudskih sporova povodom oduzimanja licence ovom društvu za osiguranje.¹⁴²

4.4. Struktura bruto fakturisane premije prema grupama osiguranja: životna i neživotna osiguranja

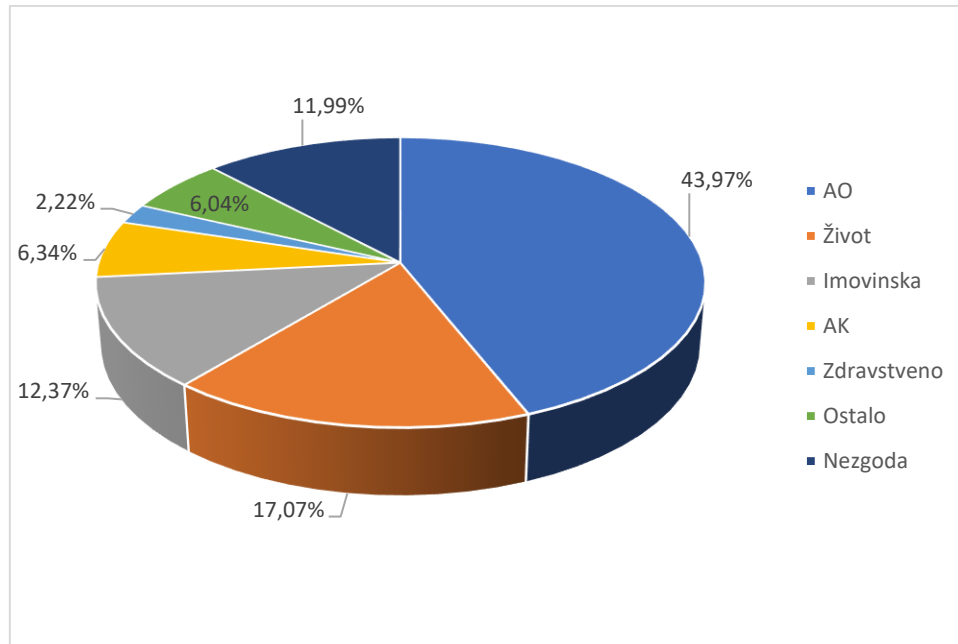
Na tržištu osiguranja u Crnoj Gori i u 2018. godini dominantno učešće od 82,5% u ukupnoj tržišnoj bruto fakturiranoj premiji ostvaruju neživotna osiguranja. Životna osiguranja u Crnoj Gori, i pored konstantnog trenda rasta, su i dalje na relativno niskom nivou razvoja i u 2018. godini ostvaruju učešće u ukupnoj bruto fakturiranoj premiji osiguranja od 17,5%, odnosno rast za 0,2 procentna poena u odnosu na 2017. godinu. Posmatrano prema grupama osiguranja, ukupna premija životnih osiguranja zabeležila je rast od 7,5%, dok je ukupna bruto fakturirana premija neživotnih osiguranja ostvarila rast od 5,9% u odnosu na 2017. godinu.¹⁴³ Ukupna premija životnih osiguranja i ukupna bruto fakturirana premija neživotnih osiguranja zabeležile su rast i u 2016. u odnosu na 2015. godinu.¹⁴⁴

¹⁴¹ Zakon o zaštiti konkurencije, „Službeni list CG“, br. 44/2012 od 9.8.2012. godine.

¹⁴² Šaban, B. 2016. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2015. godini, Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS 2016.

¹⁴³ Izvještaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

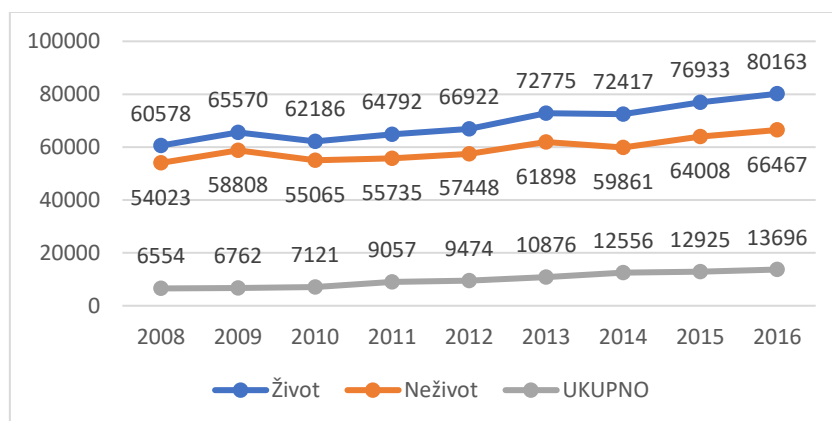
¹⁴⁴ Šćekić, N. 2017. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017.

Grafikon 7. Učešće vrsta osiguranja u ukupnoj ostvarenoj premiji osiguranja u Crnoj Gori

Izvor: Šćekić, N. 2017. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017.

Grafikon 7 prikazuje učešće različitih vrsta osiguranja u ukupnoj ostvarenoj premiji osiguranja u Crnoj Gori. Dominantno je osiguranje od autoodgovornosti sa 43,97%, dok životno učestvuje sa svega 17,07%, na ostala imovinska osiguranja otpada 13,37%,

Grafikon 8. Struktura bruto premije – neživotna i životna osiguranja u Crnoj Gori

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore

Grafikon 8 pokazuje da životno osiguranje za period od 2008. do 2016. godine konstantno ostvaruje rast i to po prosečnoj godišnjoj stopi od 8,38%, dok je neživotno osiguranje uz oscilacije ostvarilo prosečnu godišnju stopu rasta od 2,91%.¹⁴⁵

4.5. Bruto fakturisana premija osiguranja po vrstama osiguranja

Rastu ukupne bruto fakturisanе premije na nivou tržišta osiguranja u 2018. godini najviše je doprineo rast bruto fakturisanе premije neživotnih osiguranja u apsolutnom iznosu od 3.995.457 evra, dok je rast bruto fakturisanе premije životnih osiguranja iznosio 1.061.050 evra. Najzastupljenija vrsta osiguranja na tržištu i dalje predstavlja osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila. Na ime ove vrste osiguranja fakturisano je 36,7 miliona evra bruto premije i ostvareno učešće od 42,3% u ukupno fakturisanjоj premiji na tržištu. Pored ove vrste, značajnija učešća su ostvarila osiguranje života (15,7%), osiguranje od posledica nezgode (12,4%), ostala osiguranja imovine (8,1%) i kasko osiguranje motornih vozila (7,38%). Ove vrste osiguranja u tržišnoj bruto fakturisanjоj premiji u 2018. godini su učestvovalе sa 85,7% što predstavlja blagi rast u odnosu na 2017. godinu kada je učešće ovih 5 vrsta osiguranja iznosilo 85,2%.¹⁴⁶

U strukturi tržišne bruto fakturisanе premije u 2016. godini bila je prisutna neravnomerna raspodela učešća pojedinih vrsta osiguranja. Naime, od 18 vrsta osiguranja definisanih Zakonom o osiguranju, dvenajzastupljenije vrste osiguranja (osiguranje od autoodgovornosti i osiguranje života) učestvovalе sa 59,25%. Pet najzastupljenijih vrsta osiguranja (čije učešće u bruto fakturisanjоj premiji na nivou tržišta iznosi preko 5%) su u 2016. godini bile: osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila, osiguranje života, osiguranje od posledica nezgode, kasko osiguranje motornih vozila i ostala imovinska osiguranja. Ove vrste osiguranja u tržišnoj bruto fakturisanjоj premiji su u pomenutoj godini učestvovalе sa 84,96%. Prethodno navedeni pokazatelji ukazuju na visoku koncentraciju tržišta na veoma mali broj vrsta osiguranja, ali i na činjenicu da i dalje najznačajniju zastupljenost na tržištu

¹⁴⁵Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

¹⁴⁶Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

osiguranja imaju obaveznaosiguranja u saobraćaju i to na nivou od skoro polovine ukupnih osiguranja.

Bruto fakturisana premija osiguranja motornih vozila koja uključuje osiguranje od autoodgovornosti ikasko osiguranje motornih vozila u 2016. godini iznosila je 40.313miliona evra što predstavlja 50,29% brutofakturisane premije na nivou tržišta.¹⁴⁷

4.5.1. Životna osiguranja

Životna osiguranja u Crnoj Gori su, i pored konstantnog trenda rasta, i dalje na relativno niskom nivouučesća u ukupnoj bruto fakturisanjoj premiji na tržištu. Bruto fakturisana premija životnih osiguranja u2016. godini iznosila je 13.696 miliona evra.Što se tiče strukture bruto fakturisane premije životnih osiguranja, najzastupljenija vrsta ove grupeosiguranja je osiguranje života, koja je učestvovala sa 89,51% u ukupnoj premiji životnih osiguranja. Značajno učešće u bruto fakturisanjojpremiji životnih osiguranja od 10,25% imalo je i dopunsko osiguranje lica uz osiguranje života.

Posmatrano prema strukturi tržišnog učešća društava koja obavljaju poslove životnih osiguranja, u 2018. godini najveće učešće od 45,3% premije životnih osiguranja je ostvarilo Grawe osiguranje. Drugo društvo po visini tržišnog učešća je bilo Wiener Städtische životno osiguranje sa 28%, zatim slede Lovćen životna osiguranja sa učešćem od 14,2% i Uniqa životno osiguranje sa 12,5%.¹⁴⁸

4.5.2. Osiguranje motornih vozila¹⁴⁹

Ukupna bruto fakturisana premija osiguranja u saobraćaju u 2016. godini je iznosila 36.518 miliona evra. Do povećanjapremije osiguranja u saobraćaju došlo zbog povećanja bruto fakturisane premije kod 2 od 4 vrsteosiguranja u saobraćaju i to: osiguranja od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila i osiguranja ododgovornosti zbog upotrebe plovnih objekata za 7,13% i 7,94% respektivno. Učešće bruto premije osiguranja u saobraćaju u bruto premijineživotnih osiguranja u 2016. godini je iznosilo 54,94%, a u ukupnoj bruto fakturisanjoj premiji 45,55%.Osiguranjem u saobraćaju u Crnoj Gori bavi se pet društava.

¹⁴⁷Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

¹⁴⁸Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹⁴⁹Definisana Zakonom o obaveznom osiguranju u saobraćaju („Sl. list CG“ br. 44/12).

Ukupna bruto fakturisana premija obaveznih osiguranja u saobraćaju u 2018. godini je iznosila 37,8 mil. EUR, što predstavlja rast od 5% u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 36 mil. EUR. Do rasta premije obaveznih osiguranja u saobraćaju došlo je iz razloga rasta bruto fakturisane premije kod 3 od 4 obavezne vrste osiguranja u saobraćaju.¹⁵⁰

U strukturi premije osiguranja u saobraćaju u 2016. godini najveći udeo ostvarilo je osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila koje čini 96,49%. Premija osiguranja od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila u 2016. godini je iznosila 35,235 miliona evra.¹⁵¹ U strukturi premije obaveznog osiguranja u saobraćaju u 2018. godini najveći udeo ostvarilo je obavezno osiguranje vlasnika, odnosno korisnika motornih vozila od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima koje čini 96,8%, dok je isto činilo 96,3% ukupne premije obaveznog osiguranja u saobraćaju u 2017. godini.¹⁵²

5. Tržište osiguranja u Severnoj Makedoniji

Nakon četiri godine neprekinutog rasta ekonomije Severne Makedonije, u 2017. godini je došlo do stagnacije ekonomskih aktivnosti. Prolongirana politička neizvesnost odrazila se na investicione cikluse, pa i pored stabilnog rasta potrošnje i jačanje izvoznog sektora, ukupna ekonomska aktivnost nije detektovala značajnije promene.

Smanjeni intenzitet rasta tržišta osiguranja u 2017. godini je bio očekivan u uslovima političke neizvesnosti u prvoj polovini 2017. godine, kao i u uslovima stagnacija u rastu BDP-a u toku godine. Postizanje bruto premije u apsolutnim iznosima za neživotna osiguranja od 122 miliona evra i osiguranje života u iznosu od 23 miliona evra, i pored svih eksternih problema i uticaja, pokazalo je da su kompanije postale stabilnije i otpornije na negativne tendencije, a sa aspekta zakonskog ambijenta i delovanja regulatora, uslovi za poslovanje su standardizovani i time stabilniji.

Glavni regulatorni okvir koji propisuje zahteve za rad kompanije, za korporativno upravljanje, finansijsko izveštavanje i nadzor je Zakon za superviziju

¹⁵⁰Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

¹⁵¹Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016. godinu

¹⁵²Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2018. godinu

osiguranja. U cilju daljeg usklađivanja sa evropskim zakonodavstvom u oblasti osiguranja i povećanje tržišnog poslovanja, Ministarstvo finansija Severne Makedonije u saradnji sa Agencijom za superviziju osiguranja je tokom 2016. i 2017. godine sprovedo *twining* projekt. *Twining* projekat predstavlja sredstvo saradnje između javne uprave u zemlji korisnici i odgovarajuće institucije u nekoj od zemalja članica EU. Cilj mu je unapređivanje tj. modernizacija institucije u zemlji korisnici projekta putem edukacije, reorganizacije odnosno usklađivanja zakonske regulative sa normama i standardima Evropske unije, kao i njeno provođenje. ¹⁵³Glavni cilj projekta je bio nadovezivanje na Direktivu o osnivanju i obavljanje poslovanja osiguranja i reosiguranja – Solventnost II u novim zakonima i podzakonskim aktima.

Analizom strukture učešća određenih vrsta osiguranja na ukupnom tržištu po godinama, jasno se vidi da se tržište brže razvija kod individualnih osiguranja. Pre svega se to vidi kod dopunskog zdravstvenog osiguranja koje u 2017. pokazuje rast od 28% u odnosu na 2016. godinu, ali i osiguranja kredita, osiguranja garancije osiguranja života (rast preko 11%). Ovo su dobre tendencije jer ukupno utiču na smanjenje učešća obaveznih osiguranja, što je dugoročno pozitivno za razvoj osiguranja. Sve ovo ukazuje da se sektor osiguranja razvija u pravcu onih vrsta osiguranja koja predstavljaju izazov za rast tržišta, a to su: osiguranje života, dopunsko zdravstveno osiguranje, osiguranje poljoprivrede, osiguranje domaćinstava (kuće i stanovi) i osiguranje malih preduzeća i preduzetnika. Tehničke rezerve za neživotno osiguranje porasle su za 1%, a životno osiguranje za 23%, dok su kapital i rezerve u 2017. godini porasle za 8,6% upoređenju sa 2016. godinom. Pokrivenost tehničkih rezervi kod neživotnog osiguranja u 2017. iznosi 108,29%, što ukazuje da su sektor osiguranja i kompanije u Republici Severnoj Makedoniji stabilni i sigurni.¹⁵⁴

U uslovima teške unutrašnje političke krize koja je počela početkom 2015. godine, osiguranje je u 2016. godini ostalo stabilno, ali sa manjim rastom u odnosu na prethodne tri godine. Rast tržišta osiguranja u 2016. godini iznosio je 5,34% (neživotna

¹⁵³<http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=85#.XfqjEdKjIU>, pristupljeno: 11.05.2019.

¹⁵⁴Izveštaj za osiguritelniot pazar vo Republika Makedonija 2018.

3,5% i životna 17,32%) u uslovima rasta BDP-a od 3,2%, nivoa prosečne plate od 385 evra (kao u 2015. godini), i stranim ulaganjima od samo 150 miliona EUR.¹⁵⁵

¹⁵⁵Latinovski, T. 2017. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, SorS 2017, 2017.

Tabela 10. Sektor osiguranja u Republici Severnoj Makedoniji

Život	Neživot	Kompozitna	Ukupno	Osig. brok. društva	Društva za zastupanje u osigur.	Banke u svojstvu zastupnika u osig.	Zastupnici u osig.	Posrednici u osig.
4	11	3	15	33	14	3	1065	469
Croatia	Makedonija	Croatia						
Grawe	Triglav	Winner						
Winner	Euroins	UNIQUA						
UNIQA	Sava							
A	Winner							
	Eurolink							
	UNIQUA							
	Croatia							

Izvor: Autor, na osnovu: *Osiguritelni bilten za 2016.*, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija

U Republici Severnoj Makedoniji je u 2016. godini poslovalo 15 društava za osiguranje, od toga 11 u oblasti neživotnog i 4 u oblasti životnog osiguranja. Pored toga, na tržištu posluje i 33 osiguravajućih posredničkih društava, 14 društava za zastupanje u osiguranju, 3 banke u svojstvu zastupnika u osiguranju, 1065 zastupnika u osiguranju i 469 posrednika u osiguranju.¹⁵⁶

Bruto polisirana premija je u 2016. godini iznosila 141.815.000 evra, od toga 120.812.000 za neživotna i 21.003.000 evra za životna osiguranja. I ukupno i po vrstama osiguranja zabeležen je rast u odnosu na prethodnu godinu.¹⁵⁷ U 2018. godini tržište osiguranja je zabeležilo rast u iznosu od 10,40% u odnosu na ukupan iznos premija polisa u poređenju sa 2017. godinom.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Latinovski, T. 2017. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, SorS, 2017.

¹⁵⁷ Latinovski, T. 2017. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, SorS, 2017.

¹⁵⁸ Izveštaj za osiguritelniot pazar vo Republika Makedonija 2018.

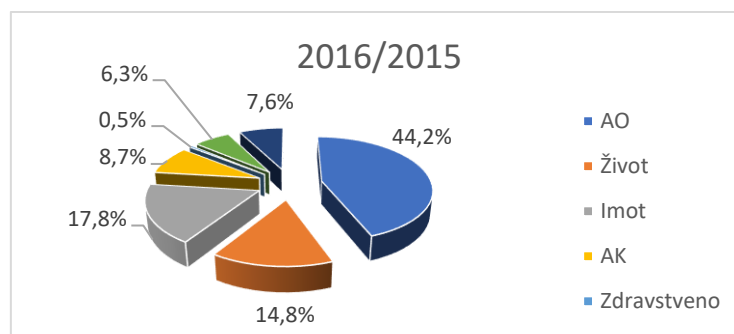
Tabela 11. Bruto polisirana premijau Republici Makedoniji u 000 EUR

Godina	Životna osiguranja	Neživotna osiguranja	Ukupno
2015.	17902	116727	134629
2016.	21003	120812	141815
Rast 2016 : 2015.	17,3%	3,5%	5,3%
2014.	14444	109611	124056
Rast 2015 : 2014.	23,9%	6,5%	8,5%

Izvor: Latinovski, T. 2016. Tržište osiguranja u Makedoniji u 2015. godini, SorS 2016.

Postizanje bruto polisirane premije u apsolutnim iznosima za neživotna osiguranja od 120 miliona evra i životno osiguranjeu iznosu od 21 miliona evra u 2016. godini, i pored svih eksternih problema i uticaja, pokazalo je da su kompanije postale stabilnije i otpornije na negativne trendove, što predstavlja rezultat reorganizacije sprovedene u prethodnim godinama. Takođe su, posmatrano sa aspekta zakonskog ambijenta i delovanja regulatora, uslovi za poslovanje standardizovani i stabilni.

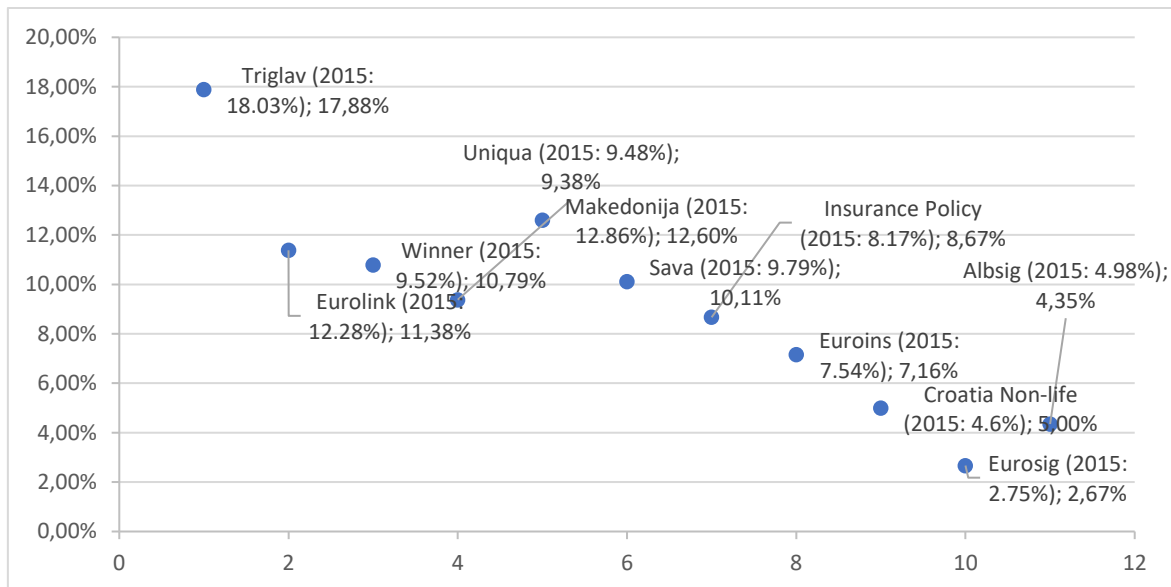
Analizom parametara razvoja tržišta, dolazi se do zaključka da je sektor osiguranja u Severnoj Makedoniji, posle uvođenja regulative krajem 2009. godine postao usklađen sa standardima i principima osiguranja. To je rezultiralo time da osiguravajuće kompanije, putem sprovođenja procesa interne reorganizacije poslovanja i putem širenja i jačanja prodajne mreže, ostvare veći rast premije od rasta BDP-a.

Grafikon 9. Učešće premija po klasama osiguranja

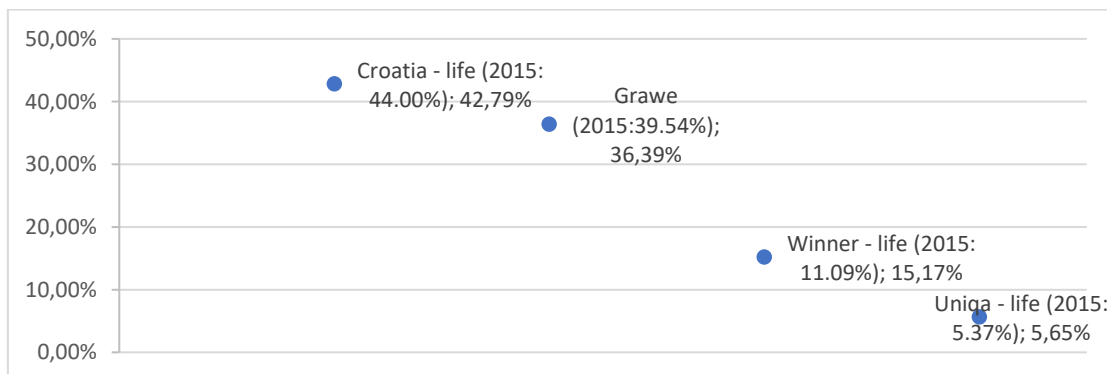
Izvor: Osiguritelen bilten za 2016., Nacionalno biro za osiguruvanje Makedonija

Najveći udeo u polisama sa premijom na tržištu osiguranja za neživotno osiguranje u 2018. godini imale su kompanije Triglav, Eurolink, Makedonija VIG, Sava i Unika. Ukupni udeo ovih pet kompanija iznosi 60,66% od premije polisa za neživotno osiguranje za 2018. godinu. To pokazuje da tržište osiguranja u Republici Severnoj Makedoniji iz godine u godinu postaje konkurentnije.¹⁵⁹

Grafikon 10. Koncentracije na tržištu osiguranja na osnovu GWP (2016) - neživotno osiguranje

Izvor: Osiguritelen bilten za 2016., Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija

Grafikon 11. Koncentracije na tržištu osiguranja na osnovu GWP (2016) - životno osiguranje

Izvor: Osiguritelen bilten za 2016., Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija

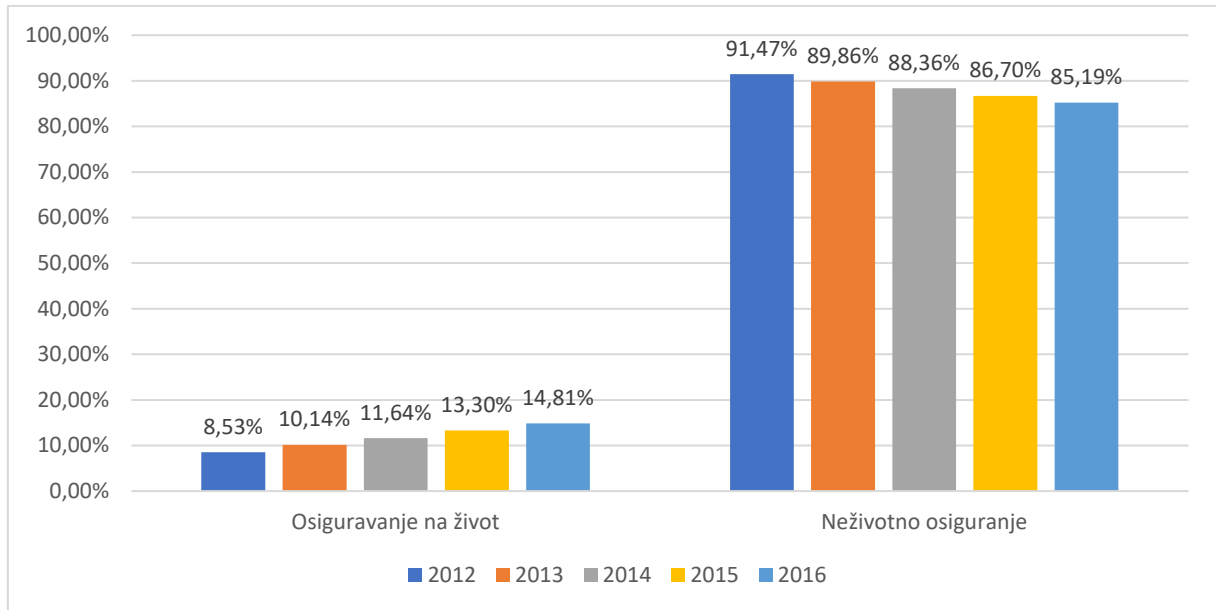
¹⁵⁹Izveštaj za osiguritelniot pazar vo Republika Makedonija 2018., dostupno na: <http://aso.mk/>, pristupljeno: 29.11.2019.

Tržište osiguranja u Severnoj Makedoniji je zakonski uređeno i finansijski stabilno. Poslednjih nekoliko godina usvojen je veliki broj podzakonskih akata, a izmenom i dopunom zakonske regulative, Agencija za superviziju osiguranja je stvorila ambijent u kojem se osiguravajući sektor lakše nosi sa finansijskom krizom i drugim domaćim rizicima, što omogućava oporavak i pozitivne finansijske rezultate na duži rok. Na ovakvo stanje uticale su i vladine mere u subvencioniranju premije za osiguranje u poljoprivredni visini od 60 %, kao i učesće države u formiranju Evropske Rezerve osiguravajuću podršku u osiguranju privrede.

Potvrda ovakvih stanja je finansijska stabilnost u sferi osiguranja, mereno parametrima relevantnim za prikaz stanja u oblasti osiguranja (koeficijent porasta tehničkih rezervi, pokrivenost tehničkih rezervi, visoki nivo likvidiranih šteta, ostvareni finansijski rezultati, kao i koeficijenti ROE, ROI). Glavni regulatorni okvir, u kojem su propisani zahtevi za rad, zahtevi za korporativno upravljanje, finansijsko izveštavanje i nadzor je Zakon o superviziji osiguranja.

U strukturi učesća određenih klasa osiguranja na ukupnom tržištu po godinama postoji rast učesća neobaveznih osiguranja. Pre svega, rast se odnosi na individualna osiguranja i građanska osiguranja. Tako su u 2015. godini učesće osiguranja od auto odgovornosti (odgovornost za treće lice) i kasko polina 44 % od 47 % u 2013. godini. Na račun toga, zbog organskog rasta, zabeleženo je povećanje učesća u ukupnoj premiji kod neobaveznih osiguranja. Osiguranje života povećalo je učesće od 10 % u 2013. godini na 13,3 % u 2015. godini. Ostala neobavezna osiguranja, pre svega osiguranje imovine, povećala su svoje učesće od 18 % u 2013. godini na 19,8 % u 2015. godini.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Latinovski, T. 2016. Tržište osiguranja u Makedoniji u 2015. godini, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija, SorS 2016, 2016.

Grafikon 12. Struktura ukupne premije osiguranja u Republici Makedoniji po godinama

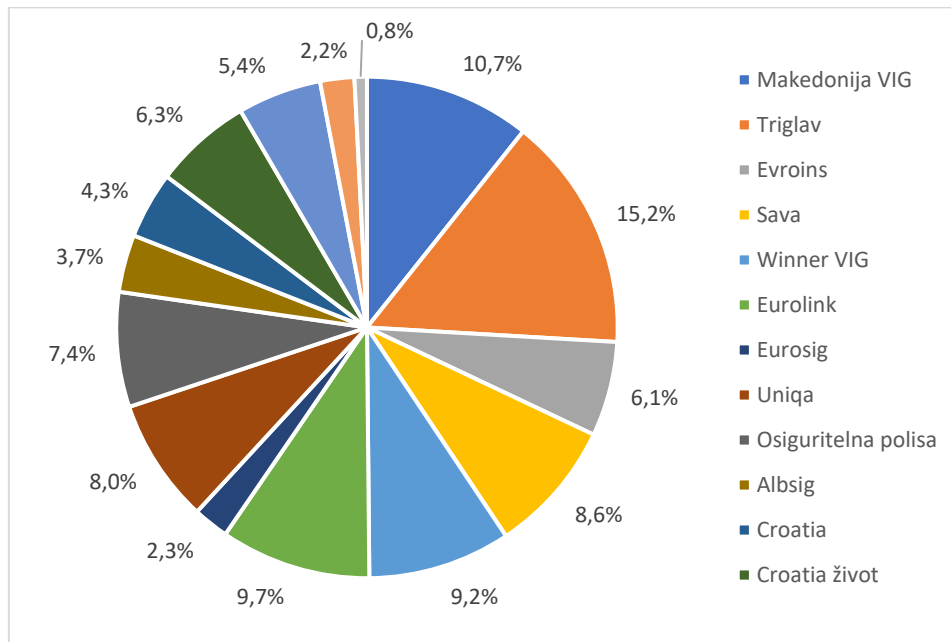
Izvor: Osiguritelni bilten za 2016. godinu, Nacionalno biro za osigurivanje – Makedonija

I u 2016. godini situacija je bila slična. Kada se pogledaju brojke, u strukturi učešća određenih klasa osiguranja na ukupnom tržištu po godinama, jasno se vidi da se tržište brže razvija kod individualnih osiguranja. Pre svega se to vidi kod dopunskog zdravstvenog osiguranja, koje pokazuje rast od čak 10% u odnosu na 2015. godinu, ali i kod osiguranja od posledicanezgode sa rastom od 11%, kasko osiguranja (rast 9%) i osiguranja života (preko 17%). Ovo su dobre tendencije jer ukupno utiču da se smanjuje učešće obaveznih osiguranja, što je na dugi rok pozitivno za razvoj osiguranja. Sa druge strane, zbog umanjjenih ekonomskih i privrednih aktivnosti u 2016. godini, osiguranje imovine od požara ima pad od 5%.¹⁶¹

Na grafiku 3.13 prikazana su učešća pojedinih osiguravača u ukupnoj premiji u 2016. godini. Najveći udeo ima Triglav osiguranje sa 15,2%, a slede ga Makedonija VIG sa 10,7% i Eurolink sa 9,7%. Prisustvo velikog broja osiguravača sa relativno

¹⁶¹ Latinovski, T. 2017. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, SorS 2017, 2017.

malim učešćem u ukupnoj premiji pokazuje da je konkurencija na makedonskom tržištu osiguranja zadovoljavajuća.¹⁶²

Grafikon 13. Udeo pojedinih osiguravača u ukupnoj premiji u 2016. godini

Izvor: Osiguritelni bilten za 2016. godina, Nacionalno biro za osigurivanje - Makedonija

Ovo ukazuje da se sektor osiguranja razvija upravcu prema onim tipovima osiguranja (neobavezna) koji predstavljaju izazov za rast tržišta, zbog minimalne penetracije u odnosu na polja osiguranja, a to su:¹⁶³

- osiguranje života,
- dopunsko zdravstveno osiguranje,
- osiguranje od profesionalne odgovornosti,
- osiguranje poljoprivrede,
- osiguranje domaćinstva (kuće i stanovi),
- osiguranje malih preduzeća i preduzetnika.

¹⁶²Izveštaj za osiguritelniot pazar vo Republika Makedonija 2018., dostupno na: <http://aso.mk/>, pristupljeno: 29.11.2019.

¹⁶³ Latinovski, T. 2016. Tržište osiguranja u Makedoniji u 2015. godini, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija, SorS 2016, 2016.

Sa aspekta finansijskog poslovanja, osiguravajući sektor u Republici Makedoniji 2015. godini na polju profitabilnosti, ostvario je najveći pozitivni finansijski rezultat u odnosu na prethodne tri godine, u apsolutnom iznosu od 8.200.000 evra.

Kada se izvrši analiza ostvarenih finansijskih rezultata, nepovoljno je to što je 85% profita ostvareno od strane samo sedam kompanija, dok je ostalih 8 kompanija, od ukupno 14 na tržištu, završilo su 2015. godinu sa malim profitom ili čak gubitkom.¹⁶⁴

Analizom nivoa tehničke rezerve i njihove pokrivenosti u iznosu od 107%, i apsolutnog iznosa od 118 miliona evra tehničke rezerve, sa povećanjem od 1,42% u 2016. godini u odnosu na 2015.,¹⁶⁵ ukazuje da su osiguravajući sektori kompanije u Republici Makedoniji stabilne i sigurne sa aspekta osiguranika i regulatora.

Ipak, za razliku od prethodne godine, analiza ostvarenog finansijskog rezultata za 2016. godinu ne daje razloge za zadovoljstvo. U 2016. godini pozitivan finansijski rezultat ostvarila su osam društva koja se bave neživotnim i tri društva koja se bave osiguranjem života. Negativan finansijski rezultat ostvarila su tri društva koja se bave neživotnim osiguranjem i jedno društvo koje se bavi osiguranjem života. Iako je ostvaren pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 8,5 miliona evra (neživotna osiguranja 7,6 miliona evra, i životna 0,9 miliona evra) ROE je na nivou od samo 5,5%.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Latinovski, T. 2016. Tržište osiguranja u Makedoniji u 2015. godini, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija, SorS 2016, 2016.

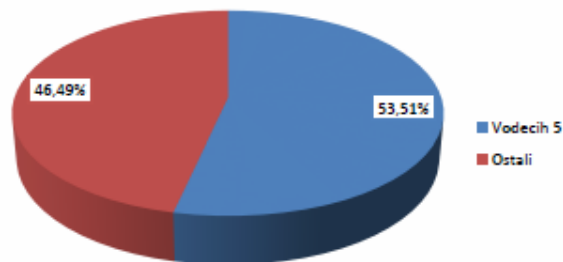
¹⁶⁵ Osiguitelen bilten za 2016. godina, Nacionalno biro za osigurivanje – Makedonija, dostupno na: http://www.nibm.com.mk/NBO.nsf/ZaClenki_Izveshtai/4DD38CF320325CC2C125811D004CAF26, pristupljeno: 01.05.2019.

¹⁶⁶ Latinovski, T. 2016. Tržište osiguranja u Makedoniji u 2015. godini, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija, SorS 2016, 2016.

Tabela 12. Koncentracija tržišta vodećih pet društava u Republici Makedoniji na osnovu GWP (životna i neživotna)

Redni broj	Društvo	Premija u EUR 000	Tržišni udeo
1	Triglav	21056	15,26%
2	Makedonija/VIG	15225	10,74%
3	Eurolink	13750	9,70%
4	Winner	13032	9,19%
5	Sava	12220	8,62%

Izvor: Osiguritelen bilten za 2016. godina, Nacionalno biro za osiguruvanje - Makedonija

Grafikon 14. Koncentracija tržišta vodećih pet društava na osnovu GWP (životno i neživotno osiguranje)

Izvor: Osiguritelen bilten za 2016. godina, Nacionalno biro za osiguruvanje - Makedonija

Ako se naovo doda još i to da 70% od ostvarenog pozitivnog finansijskog rezultata otpadasamo na četiri kompanije i da je pet kompanija ostvarilo negativan finansijski rezultat, to samo potvrđuje tvrdnju da sektor osiguranja u Republici Makedoniji ne postiže zadovoljavajuće rezultate. Ovo ukazuje da mere koje se preduzimaju u osiguravajućoj delatnosti, na polju upravljanja troškovima, ne daju zadovoljavajuće rezultate za smanjenje troškovnog koeficijenta. Sa dubinskom analizom postignutog finansijskog rezultata za 2016. i dalje stoji konstatacija da se najveći procenat, od oko 70% ostvarenog finansijskog rezultata, regeneriše putem drugih ekonomskih potencijala, a ne od glavne delatnosti.

Tri segmenta na koje treba da se fokusiraju osiguravajuće kompanije na tržištu Republike Makedonije u budućnosti su:¹⁶⁷

- 1) tražiti rast i razvoj osiguranja u vrstama osiguranja gde je penetracija izuzetno mala;
- 2) razvijati nove proizvode i tipove osiguranja, koji su već prisutni na evropskim tržištima osiguranja, a se odnose na sektor trgovine, i
- 3) zbog povećanja profitabilnosti fokus staviti na kvalitetno upravljanje troškovima poslovanja.

Bitni događaji koji su se odigrali na tržištu osiguranja Republike Severne Makedonije su: učešće Makedonije u Evropa Re, priprema novog zakona za osiguranje i usaglašavanje sa Solventnost II, priprema tržišta za liberalizaciju, uvedena je nova klasa – zdravstveno osiguranje, kao i najava ulaska novih učesnika u sektor životnog osiguranja.¹⁶⁸

6. Tržište osiguranja u Bosni i Hercegovini

Na tržištu osiguranja Bosne i Hercegovine posluje 27 društava za osiguranje i jedno društvo za reosiguranje. Od ukupno 27 društava za osiguranje, 13 društava za osiguranje ima sedište u Federaciji Bosne i Hercegovine, a 14 društava za osiguranje u Republici Srpskoj.¹⁶⁹

Na tržištu je u 2018. godini bilo registrovano 819 posrednika, od toga 747 fizičkih osoba i 72 pravne osobe. Od ukupnog broja registrovanih posrednika koji su fizičke osobe, 633 je zastupnika u osiguranju, a 114 brokera u osiguranju. Od ukupnog broja registrovanih posrednika koji su pravne osobe, 52 su društva za zastupanje, a 20 su registrovana brokerska društva. Društva sa većinskim stranim kapitalom u ukupnoj premiji učestvuju sa 53,95%. Društva s većinskim stranim kapitalom na tržištu životnog osiguranja u 2017. godini učestvovala su sa čak 97,47%.

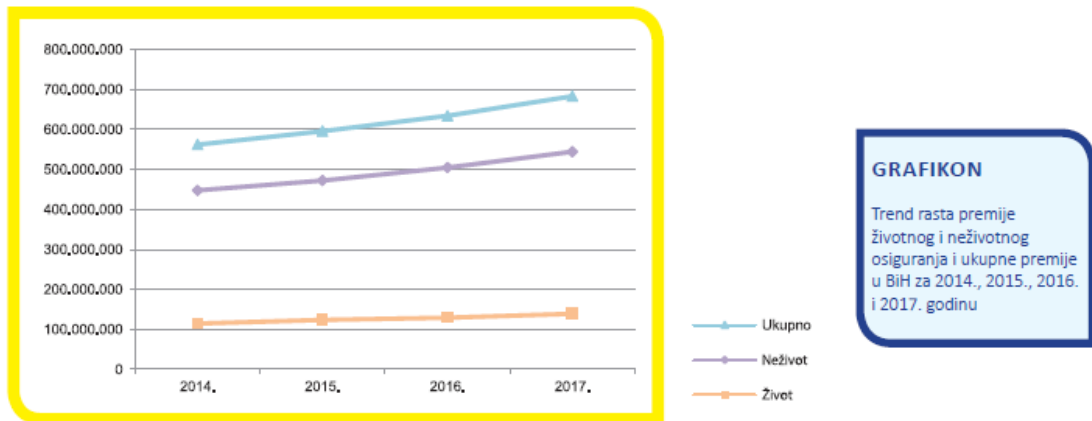
¹⁶⁷ Latinovski, T. 2017. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija, SorS 2017, 2017.

¹⁶⁸ Latinovski, T. 2017. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, Nacionalno biro za osigurivanje Makedonija, SorS 2017, 2017.

¹⁶⁹ Agencija za osiguranje u BiH, Preliminarno godišnje izvešće za 2018. godinu – Statistika tržišta osiguranja: Sektor osiguranja u BiH, Sarajevo 2019.

	2014.	Udjel (%)	2015.	Udjel (%)	2016.	Udjel (%)	2017.	Udjel (%)	Indeks rasta premije		
									15/14	16/15	17/16
Neživot	447.632.832	79,63	472.269.682	79,27	504.678.286	79,61	544.038.901	79,62	105,50	106,86	107,80
Život	114.478.035	20,37	123.533.426	20,73	129.265.417	20,39	139.249.444	20,38	107,91	104,64	107,72
Ukupno	562.110.867	100	595.803.108	100	633.943.703	100	683.288.345	100	105,99	106,40	107,78

Izvor podataka: Agencija za nadzor osiguranja FBiH, Agencija za osiguranje RS-a

Grafikon 15. Premija životnog i neživotnog osiguranja u BiH (2014-2017. god.)

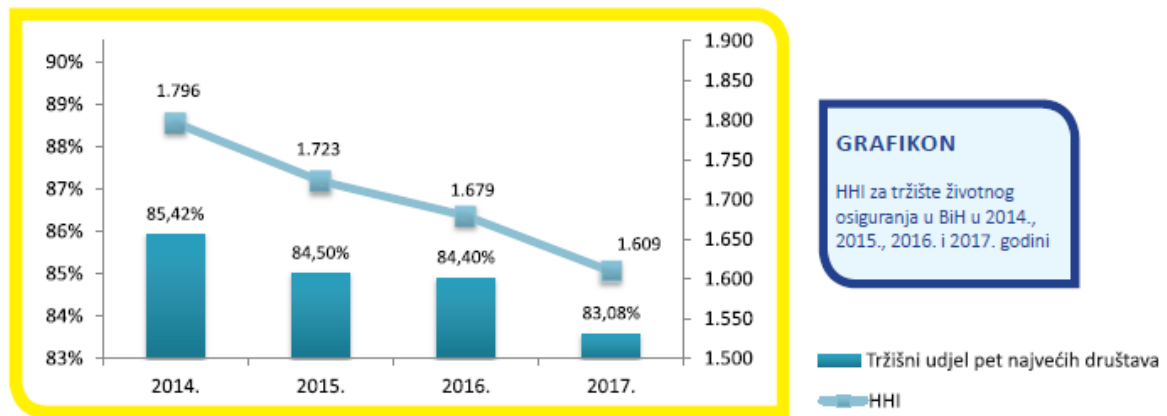
Izvor: Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini, 2018. – Godišnje izvješće, Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini

Ukupna premija u BiH u 2017. godini iznosila je 683.288.345 KM, što predstavlja rast u odnosu na 2016. godinu za 7,78%. Društava sa sedištem u Federaciji BiH u ukupnoj premiji učestvuju sa 69,58%, dok društava sa sedištem u Republici srpskojučestvuju sa 30,42%.

Od ukupno ostvarene premije osiguranja u 2017. godini, 79,62% se odnosi na poslove neživotnog osiguranja, a 20,38% na poslove životnog osiguranja. U neživotnom osiguranju je u 2017. godini ostvaren rast od 7,80% u odnosu na 2016. godinu, dok je u oblasti životnog osiguranja zabeležen je rast od 7,72% u odnosu na istu godinu. Kada je u pitanju prosečna godišnja stopa rasta u poslednje četiri godine, u sektoru neživotnog osiguranja ona je iznosila 6,72%, a u oblasti životnog osiguranja 6,76%. U Federaciji BiH je ukupna premija u 2017. godini porasla za 6,46% u odnosu na prethodnu godinu. U neživotnom osiguranju je ostvaren rast od 6,27%, a u životnom 7,05%. Prosečna godišnja stopa rasta neživotnog osiguranja u poslednje četiri godine u Federaciji BiH

iznosila je 5,38%, dok je prosečna godišnja stopa rasta životnog osiguranja u istom periodu iznosila 5,37%.

U Republici Srpskoj je ukupna premija u 2017. godini takođe porasla u odnosu na prethodnu godinu i to za 10,94%. U neživotnom osiguranju je ostvaren rast od 10,90%, a u životnom od 11,20%. Prosečna godišnja stopa rasta neživotnog osiguranja u poslednje četiri godine u Republici srpskoj iznosi 9,53%, dok za životno osiguranje ona iznosi 15,19%. Tržište životnog osiguranja Bosne i Hercegovine u 2017. godini sa vrednošću HHI indeksa od 1.609 se ubraja u umereno koncentrisana tržišta, isto kao i u 2016. godini.

Grafikon 16. HHI u BiH u periodu 2014-2017. god.

Izvor: Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini, 2018. – Godišnje izvješće, Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini

Tržište neživotnog osiguranja Bosne i Hercegovine tokom perioda 2014 – 2017. pokazuje vrednosti HHI indeksa ispod 1.000 što znači da spada u tržišta visokognivoa konkurencije (nekoncentrisano tržište).

HHI indeks za tržište životnog i neživotnog osiguranja u razdoblju od 2014. do 2017. godine ispod 1.000 govori da se radi o tržištu visokognivoa konkurencije (nekoncentrisano tržište). Tržišno učešće pet najvećih kompanija se u poslednje četiri godine smanjuje, a vrednost HHI indeksa je u padu, što ukazuje na veće prisustvo konkurencije na tržištu neživotnog i životnog osiguranja.

Makroekonomski pokazatelji za 2016. godinu u Bosni i Hercegovini su u poređenju sa 2015. godinom ostali skoro isti. Nominalni BDP je neznatno povećan, dok je primetno uvećanje pokazatelja BDP po stanovniku nastalokao rezultat objavljenih rezultata popisa stanovništva iz 2013. godine. Stopa rasta realnog BDP iznosila je 3,07%. Prosečne neto i bruto plate stagniraju već nekoliko godina.¹⁷⁰

Na kraju 2016. godine, u sektoru osiguranja Bosne i Hercegovineposlovalo je 27 društava za osiguranje i jedno društvo za reosiguranje. Od27 društava za osiguranje, 17 društava se bavilo isključivo neživotnim osiguranjem,dok su ostalih 10 kompozitna društva. Od ukupnog broja društava,17 je u većinskom domaćem, a 11 u većinskom stranom vlasništvu.

Ukupna bruto premija u sektoruosiguranja BiH u 2016. godini je iznosila 324.188.282 evra, što predstavlja povećanjeod 6,42% u odnosu na prethodnu godinu. Udeo premije neživotnog osiguranja ukupnoj premiji je bio 79,61%, dok se 20,39% ukupne premije odnosilo naživotno osiguranje. Ukupna premija neživotnog osiguranja je iznosila 258.095.924evra, aukupna premija životnog osiguranja 66.092.358 evra.

Ukupna premija u BiH u 2016. godini iznosila je 633.943.703 KM, što je rast za 6,40% u odnosu na 2015. godinu. Udeo društava sa sedištem u Federaciji BiHu ukupnoj premiji iznosi 70,44%, dok je udeo društava sa sedištem u RS-u 29,56%. Od ukupno ostvarene premije osiguranja u 2016. godini 504.678.286 KM (79,61%) se odnosi na poslove neživotnog osiguranja, a 129.265.417 KM (20,39%) na poslove životnog osiguranja.¹⁷¹

U neživotnom osiguranju je tokom 2016. godine ostvaren rast od 6,86% u odnosu na 2015. godinu, a u oblasti životnog osiguranja zabeležen je rast od 4,64% u odnosu na 2015. godinu. Prosečna godišnja stopa rasta neživotnog osiguranja u posljednje četiri godine iznosi 5,71%, dok prosečna godišnja stopa rasta životnog osiguranja u poslednje četiri godine iznosi 9,10%.

¹⁷⁰ Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini, 2016. – Godišnje izvješće, Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini, dostupno na: http://www.azobih.gov.ba/Default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=206&pageIndex=1, pristupljeno: 14.02.2019.

¹⁷¹ Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini, 2016. – Godišnje izvješće, Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini

Posmatrano po entitetima, u Federaciji BiH je u 2016. godini poslovalo 13 društava za osiguranje i jedno društvo za reosiguranje, dok je u Republici Srpskoj poslovalo 14 društava za osiguranje. U Federaciji BiH i Republici Srpskoj, ukupne bruto obračunate premije su iznosile 228.375.515 i 95.812.767 evra, dok su njihova učešća u ukupnoj premiji bila 70,45% i 29,55%, respektivno.

Posmatrano po entitetima, u Federaciji BiH je u 2016. godini poslovalo 13 društava za osiguranje i jedno društvo za reosiguranje, dok je u Republici Srpskoj poslovalo 14 društava za osiguranje. U Federaciji BiH i Republici Srpskoj, ukupne bruto zaračunate premije su iznosile 228.375.515 i 95.812.767 evra, dok su njihova učešća u ukupnoj premiji bila 70,45% i 29,55%, respektivno.

Tabelarni prikazi ukupnih premija životnog i neživotnog osiguranja u 2013., 2014., 2015. i 2016. godini u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, izraženih u KM, dati su na sledećoj strani.

U RS je ukupna premija u 2016. godini iznosila 187.393.485 KM i u odnosu na 2015. godinu ostvaren je rast od 9,38%. U neživotnom osiguranju je ostvaren rast od 8,82%, a u životnom osiguranju ostvaren je rast od 14,05%. Prosečna godišnja stopa rasta neživotnog osiguranja u posljednje četiri godine u RS-u iznosi 9,42%, dok prosečna godišnja stopa rasta životnog osiguranja u poslednje četiri godine iznosi 16,90%.¹⁷²

U ukupnom poretku društava za osiguranje koja su poslovala u Bosni i Hercegovini u 2016. godini, prema iznosu ukupne premije, Uniqa osiguranje zauzima prvo mesto s ukupnom premijom u iznosu od 29.875.797 evra.

¹⁷² Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini, 2016. – Godišnje izvješće, Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini

Tabela 13. Ukupna premija životnog i neživotnog osiguranja u FBiH periodu 2013-2016.god. (u KM)

	2013.	Udeo (%)	2014.	Udeo (%)	2015.	Udeo (%)	2016.	Udeo (%)	Indeks rasta premije		
									14/13	15/14	16/15
Neživotna	300.127.853	77,59	307.085.312	75,57	319.241.649	75,21	338.150.615	75,73	102,32	103,96	105,92
Životna	86.704.081	22,41	99.272.708	24,43	105.237.950	24,79	108.399.603	24,27	114,50	106,01	103,00
Ukupno	386.831.934	100	406.358.020	100	424.479.599	100	446.550.218	100	105,05	104,46	105,20

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja u FBiH

Tabela 14. Ukupna premija životnog i neživotnog osiguranja u RS periodu 2013-2016.god. (u KM)

	2013.	Udeo (%)	2014.	Udeo (%)	2015.	Udeo (%)	2016.	Udeo (%)	Indeks rasta premije		
									14/13	15/14	16/15
Neživotna	127.128.608	90,68	140.547.520	90,24	153.028.033	89,32	166.527.671	88,87	110,56	108,88	108,82
Životna	13.071.008	9,32	15.205.327	9,76	18.295.476	10,68	20.865.814	11,13	116,33	116,33	114,05
Ukupno	140.199.616	100	155.752.847	100	171.323.509	100	187.393.485	100	111,09	111,09	109,38

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja u FBiH

Tabela 15. Rangiranje društava za osiguranje prema iznosu ukupne premije u 2016. godini

Društvo za osiguranje	2015. Premija u EUR	2016. Premija u EUR
1 Uniqa osiguranje d.d.	27.198.507	29.875.797
2 Sarajevo-osiguranje d.d.	30.842.268	28.044.781
3 Euroherc osiguranje d.d.	27.290.569	27.614.715
4 Bosna-Sunce osiguranje d.d.	24.021.120	24.859.973
5 Croatia osiguranje d.d.	22.115.073	23.693.386
6 Triglav osiguranje d.d.	18.332.944	20.404.378
7 Grawe osiguranje d.d.	15.411.209	16.569.512
8 Wiener osiguranje a.d.	16.186.652	16.096.974
9 Merkur BH osiguranje d.d.	15.166.383	14.382.506
10 VGT osiguranje d.d.	11.894.779	13.060.339
11 Drina osiguranje d.d.	11.911.478	12.482.367
12 Dunav osiguranje d.d.	9.586.676	10.947.533
13 ASA osiguranje d.d.	8.547.224	10.004.466
14 Zovko osiguranje d.d.	9.838.163	9.948.034
15 Nešković osiguranje a.d.	7.896.963	8.314.799
16 Grawe osiguranje a.d.	7.803.555	8.174.051
17 Brčko-gas osiguranje d.d.	7.752.624	7.805.318
18 Atos osiguranje a.d.	4.858.151	6.849.345
19 Camelija osiguranje d.d.	6.374.734	6.798.996
20 Osiguranje Aura a.d.	4.581.003	6.204.019
21 Triglav osiguranje a.d.	5.025.829	5.027.712
22 Mikrofin osiguranje a.d.	3.950.836	4.430.397
23 Garant osiguranje d.d.	2.944.607	3.829.731
24 Central osiguranje d.d.	-	3.118.631
25 Euros osiguranje a.d.	-	2.968.236
26 Kraljina osiguranje a.d.	5.097.945	2.126.724
27 SAS-Super P osiguranje a.d.	-	555.543
UKUPNO:	304.629.292	324.188.282

Izvor: Šakotić, S. 2017. *Bosna i Hercegovina – Pregled tržišta osiguranja u 2016. godini*, Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine, SorS 2017.

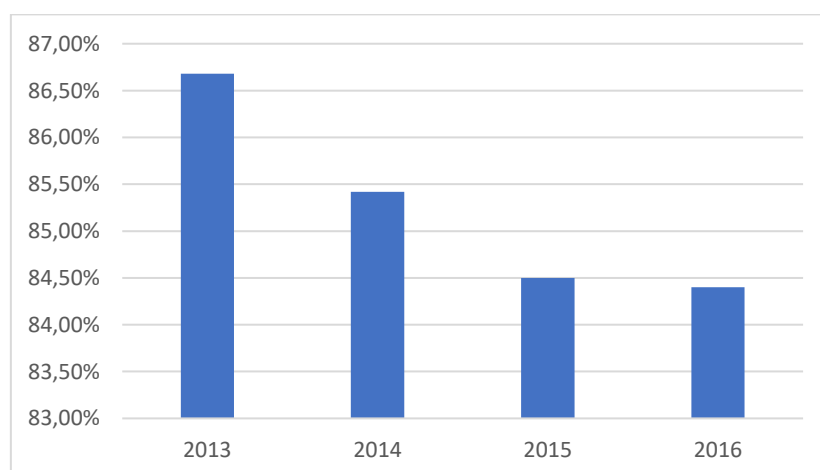
Drugo mesto zauzima Sarajevo osiguranje s ukupnom premijom od 28.044.781 evra, nakon koga slede Euroherc osiguranje s ukupnom premijom od 27.614.714 evra, Bosna Sunce osiguranje sa ukupnom premijom od 24.859.972 evra i Croatia osiguranje s ukupnom premijom u iznosu od 23.693.386 evra.

Tabela 16. Tržišno učešće pet najvećih društava na tržištu životnog osiguranja u BiH (u %) i Herfindal-Hiršmanov indeks (HHI)

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.
Tržišni udeo 5 najvećih društava	86,68%	85,42%	84,50%	84,40%
Herfindal-Hiršmanov indeks	1.834	1.796	1.723	1.679

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja FBiH, Agencija za osiguranje RS-a

Merenje indeksom koncentracije tržišta, nivo konkurencije kod životnog osiguranja u BiH je umeren. S druge strane, tržište neživotnog osiguranja kao i ukupno tržište životnog i neživotnog osiguranja je tržište visokog nivoa konkurencije. Drugim rečima, bosanskohercegovačko tržište je nekoncentrisano tržište na kojem je prisutan veliki broj društava približno iste veličine. Poređenja radi, u susjednoj Republici Hrvatskoj je u 2016. godini poslovalo 21 društvo za osiguranje i jedno za reosiguranje, a u Republici Srbiji 20 društava za osiguranje i četiri za reosiguranje, a svakako se radi o tržištima osiguranja koja su razvijenija od tržišta u BiH.

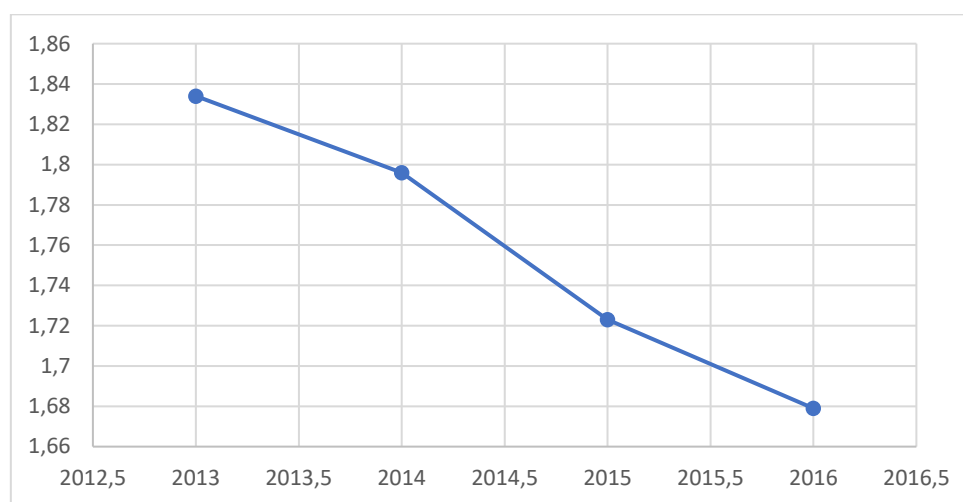

Grafikon 17. Tržišni udeo pet najvećih društava na tržištu životnog osiguranja u BiH (u %)

Izvor: Statistika tržišta osiguranja u BiH, Agencija za osiguranje u BiH

Na tržištu neživotnog osiguranja vrednosti HHI indeksa su ispod 1.000 tokom celog posmatranog perioda (2013. – 2016.), što znači da je tržište neživotnog osiguranja Bosne i Hercegovine tržište visokog nivoa konkurencije (nekoncentrisano tržište).

Tržišno učešće pet najvećih društava se u poslednje četiri godine umanjuje, a vrednost HHI indeksa je u padu, što je pokazatelj prisustva veće konkurencije na tržištu neživotnog osiguranja.

Grafikon 18. Tržišni udeo pet najvećih društava na tržištu životnog osiguranja u BiH u HHI

Izvor: Agencija za nadzor osiguranja FBiH, Agencija za osiguranje RS-a

Nova društva za osiguranje koja su osnovana u 2016. godini su Central osiguranjeu Federaciji BiH i Euros osiguranje i SAS - Super P osiguranjeu Republici Srpskoj. U toku 2016. godine Bobar osiguranje je promenilo naziv u Atososiguranje.

Politika neuređenog zakonodavnog okvira funkcionisanja tržišta osiguranjau Bosni i Hercegovini nastavljena je i u 2016. godini. Iako je Agencijaza osiguranje u Bosni i Hercegovini osnovana upravo s ciljem prevazilaženjanejednačenosti zakonske legislative koja se direktno odnosi na zaštitu korisnikaosiguranja u Bosni i Hercegovini, njena uloga još uvek nijeu celosti ispoštovana. Kao rezultat nepoštovanja uloge Agencije, danas su nasnazi različiti entitetski zakoni u oblasti osiguranja.¹⁷³

Novim Zakonom o osiguranjuFederacije BiH, usvojenim u februaru 2017. godine, uređuje se tržište osiguranja uFederaciji BiH, uz uključivanje određenih odredaba Direktiva Evropske unije.Pre svega, uređuje se osnivanje, poslovanje, nadzor i prestanak društava

¹⁷³Šakotić, S. 2017.Tržište osiguranja Bosne i Hercegovine u 2016. godini, Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine, SorS 2017, 2017.

zaosiguranje i reosiguranje osnovanih u Federaciji BiH, kao i onih koja nisu osnovana u FBiH, a usluge pružaju putem filijala. U potpunosti je usvojena odredbapravne regulative EU o obavezi odvojenog obavljanja delatnosti životnog i neživotnog osiguranja kako jedna delatnost ne bi snosila obaveze druge delatnosti. Prema novom Zakonu o osiguranju u Federaciji BiH neće biti dozvoljena žalba narešenja Agencije za nadzor osiguranja, koja je supervizor u sektoru osiguranja na tržištu Federacije BiH. Rešenja ove Agencije biti će konačna, a strane koje budu nezadovoljne rešenjima Agencije, pravdu će moći tražiti jedino pred sudovima u Federaciji BiH. Dok je Zakon o osiguranju Federacije BiH bio u fazi javne rasprave, Agencija za osiguranje BiH uputila je brojne preporuke i komentare koji u najvećem delu nisu uzeti u razmatranje. Jedan od uočenih nedostataka u novom zakonu jeste svakako nepostojanje mogućnosti osiguranja kod stranog osiguravača, pre svega za one vrste osiguranja odnosno rizika koje domaća osiguravajuća društva ne pokrivaju.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osiguranju od odgovornosti za motorna vozila i ostale odredbe o obaveznom osiguranju od odgovornosti Federacije BiH se nalazi u parlamentarnoj proceduri. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, utemeljen na Strategiji reforme penzijskog sistema usvojen je krajem 2016. godine. Prema izmenama i dopunama Zakona o posredovanju u privatnom osiguranju Federacije BiH iz 2016. godine, data je mogućnost i bankama da mogu obavljati poslove zastupanja u osiguranju, osim osiguranja od auto-odgovornosti, ukoliko za to imaju dozvolu Agencije za nadzor osiguranja. Ova mogućnost je bankama u Republici Srpskoj data puno godina ranije. Osim pozitivnih finansijskih efekata, i za banke, i zadruštva za osiguranje, na ovaj način se stvaraju bolji uslovi za nastavak trenda zaključivanja polisa životnog osiguranja kao instrumenta obezbeđenja kredita kod poslovnih banaka.

U 2017. godini u Republici Srpskoj je usvojen Zakon o izmenama i dopunama Zakona o društvima za osiguranje¹⁷⁴ i Zakon o zastupanju u osiguranju i posredovanju u osiguranju i reosiguranju.¹⁷⁵

Indikativno je da tržište osiguranja u BiH obiluje nedovoljno ili potpuno neiskorišćenim mogućnostima. Nova društva za osiguranje u principu ne pružaju nikakve nove usluge osiguranja u odnosu na već postojeće. Iako je poslednjih nekoliko godina zabeležen trend rasta premije osiguranja zasnovan na životnim osiguranjima,

¹⁷⁴Sl. glasnik Republike Srpske br. 74/10

¹⁷⁵Sl. glasnik Republike Srpske br. 47/17

dobrovoljna osiguranja u BiH ne zauzimaju značajnije mesto u ukupnoj premiji osiguranja i još uvek se težište društava za osiguranje nalazi na obaveznom osiguranju od auto-odgovornosti.

Ono što je s ekonomskog stanovišta očigledno je da je potrebno težište prebaciti sa obaveznih osiguranja, pre svega osiguranja od auto-odgovornosti, na dobrovoljna osiguranja. Kada su u pitanju neiskorišćene mogućnosti, prvenstveno se misli na uvođenje novih obaveznih osiguranja koja već postoje u razvijenim evropskim zemljama. U procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji, evidentna je potreba aktivnije uloge države. Različitim poreskim olakšicama i podsticajima za određene vrste osiguranja, kao što su osiguranja poljoprivrednika od raznovrsnih uticaja prirodnih i klimatskih nepogoda, država može značajno povećati dobrovoljna osiguranja, i ujednostvoriti preduslove za uvođenje novih obaveznih osiguranja. Činjenica je da će neminovno morati doći do smanjenja broja osiguravajućih društava i u BiH. Nakon usvajanja i stupanja na snagu propisa i u sektoru osiguranja kojim će se zahtevati veća adekvatnost kapitala društava, u skladu s principom Solventnost II, manja društva neće moći da ispune sve zahteve pa će neminovno doći do spajanja društava i smanjenja njihovog ukupnog broja na tržištu.

Dugo očekivani ekonomski rast i razvoj i rast investicija bi doprineli većoj zaposlenosti stanovništva i boljem standardu građana, što bi otvorilo mogućnost i sektoru osiguranja za razvoj novih proizvoda i rast premijene obaveznih vrsta osiguranja.

Faktori koji su imali veliki uticaj na nerazvijenost tržišta osiguranja su zakonska regulativa i stepen njene dosledne primene, državno-političko okruženje, stepen i trendovi privrednog rasta i razvoja kao i stepen razvoja i trendovi finansijskog tržišta. Na bosanskohercegovačkom tržištu osiguranja još uvek postoje osiguranja vezana za investicione fondove, odnosno *unit-linked* osiguranja, delom i zbog činjenice da investicioni karakter ovog proizvoda osiguranja sam sobom donosi neizvesnost u smislu povraćaja na uložena sredstva, a delom i zbog nerazvijenosti tržišta kapitala i odgovarajuće pravne regulative.¹⁷⁶

Problem koji je već odavno prisutan u sektoru osiguranja u vrsti osiguranja od auto-odgovornosti jeste nepoštovanje administrativno utvrđene premije. Nelegalna konkurencija, posredno i neposredno davanje nedozvoljenih popusta dovode do povećanja troškova pribavljanja osiguranja i slabljenja finansijskog položaja društava za osiguranje. Proces

¹⁷⁶Šakotić, S. 2017. Tržište osiguranja Bosne i Hercegovine u 2016. godini, Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine, SorS 2017.

liberalizacije ove vrste osiguranja predstoji. U Republici Srpskoj je kroz Zakon o obaveznim osiguranjima u saobraćaju iz 2015. godine, kojim je predviđena postepena liberalizacija, ovaj proces na neki način već otpočeo. U Federaciji BiH je u proceduri izmena regulative utom pogledu. Liberalizacija tržišta osiguranja od auto-odgovornosti takođe sa sobom donosi izvesne šanse u smislu većeg stepena konkurencije i povećanja efikasnosti na tržištu osiguranja. Međutim, slobodno određivanje cena premija osiguranja od auto-odgovornosti nosi dozu neizvesnosti u pogledu nastavka poslovanja društava za osiguranje koja ne bi mogla podneti teret konkurencije. Upravni odbor ove agencije je u oktobru 2016. godine usvojio Smernice i Analizu usaglašenosti entitetskih zakona o obaveznim osiguranjima u saobraćaju sa preporukama za dalja usaglašavanja. I ovim aktima se predviđa uvođenje postepene liberalizacije. U periodu koji predstoji videće se efekti liberalizacije na tržištu osiguranja BiH. Postoje primeri zemalja kod kojih je, usled nedovoljne pripreme za ovaj proces, došlo do pada premije osiguranja auto-odgovornosti.

Regulatorni okvir u BiH takođe treba približiti evropskim standardima. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju propisuje obavezu usklađivanja propisa propisima EU. Pred Bosnom i Hercegovinom je dug proces uređenja tržišta po evropskim principima i usvajanja niza propisa kojim je uređena ova oblast. U ovom trenutku se može govoriti samo o približavanju evropskim standardima, upravo zbog nedovoljne razvijenosti oblasti osiguranja. Sa stanovišta Agencije za osiguranje u BiH prvo što bi trebalo uraditi jeste međusobno usaglašavanje entitetskih propisa iz oblasti osiguranja. Ne može se govoriti o približavanju EU i usvajanju evropskih standarda a da prethodno nije stvoren jedinstven ekonomski prostor sa usaglašenim entitetskim propisima na kome će svi učesnici biti u ravnopravnom položaju. Upravo zbog toga je Zakonom o Agenciji za osiguranje u BiH predviđena njena zakonodavna uloga. Ovde ponovno treba pomenuti *twinning* projekt koji je finansirala Evropska komisija, i u okviru kojeg su izrađena i ponuđena rešenja za usklađivanje entitetskih zakona. Međutim, entitetske agencije za nadzor osiguranja, uz Agenciju za osiguranje BiH korisnice projekta, nisu prihvatile ponuđena rešenja.¹⁷⁷

Ograničenja za razvoj tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini su identična onima koja su karakteristična za većinu zemalja iz regiona, a što se pre svega odnosi na nerazvijenost nacionalne ekonomije, nekonkurentnost razvijenim zemljama zapadne Evrope, negativne posledice dešavanja u regiji poslednjih decenija, nerešena politička pitanja, kašnjenja u

¹⁷⁷Šakotić, S. 2017. Tržište osiguranja Bosne i Hercegovine u 2016. godini, Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2017.

pristupu EU integracijama, spor proces ekonomskih reformi (privatizacija, visoka stopa nezaposlenosti, nedovoljno razvijeno finansijsko tržište, ...).

Uloga osiguranja za celokupnu privredu u BiH još uvek nije prepoznata. Država je spora u kreiranju zakonskog i institucionalnog okvira za razvoj osiguranja, pa time i celokupne nacionalne ekonomije. Finansijsko tržište u Bosni i Hercegovini je i dalje bankocentrično, odnosno fokusirano na banke in njihovo poslovanje. Poslovni subjekti posmatraju osiguranje kao nepotrebni trošak. Evidentno je da pojedinci nisu upoznati s osiguranjem, njegovom ulogom i koristima koje pruža. Ali, sama edukacija stanovništva o prednostima i pogodnostima koje pruža osiguranje nije presudan ograničavajući faktor za delatnost osiguranja, jer uzimajući u obzir trenutno nisku platežnu moć stanovništva, edukaciju mora pratiti i aktivnija uloga države kroz pomenute podsticaje i olakšice. Uz to je potrebno spomenuti i nepoverenje koje generalno vlada prema osiguravačima. Za nedovoljno poznavanje osiguranja su jednim delom odgovorna i sama društva za osiguranje, jer nisu dovoljno aktivna u promociji osiguranja i njegovih proizvoda. Aktivnosti osiguravača su više usmerena na povećanje tržišnog udela što za rezultat ima nelojalnu konkurenciju i nepoštovanje zakonske regulative. Nizak stepen saradnje društava za osiguranje na tržištu dovodi do smanjene efikasnosti kako udruženja osiguravača tako i nadzornih tela. Rezultat toga je nesolventnost društava za osiguranje i kašnjenje u isplati šteta.

Struktura portfelja bosanskohercegovačkih društava za osiguranje pokazuje karakteristike nerazvijenog tržišta. I dalje je osiguranje od auto-odgovornosti dominantno kao obavezno osiguranje. Ostale vrste neživotnih osiguranja su takođe nedovoljno približene široj javnosti i neprilagođene domaćem tržištu. Nizak je stepen i razvoj novih usluga osiguranja, kao i korišćenje mobilnih aplikacija i Internet kao kanala prodaje proizvoda osiguranja. Može se konstatovati i neiskorišćenost potencijala za razvoj životnog osiguranja (npr. penzijsko).

Izglede i izazovi koji stoje pred Bosnom i Hercegovinom su:¹⁷⁸

- Pristupanjem EU integracijama i sprovođenjem novog zakonodavnog okvira, osiguravači će biti efikasniji
- Ekonomske reforme će rezultirati povećanjem potražnje za uslugama osiguranja
- Osiguravači mogu imati važnu ulogu u upravljanju rizicima i investicijama u malim i srednjim preduzećima

¹⁷⁸ Šakotić, S. 2017. Tržište osiguranja Bosne i Hercegovine u 2016. godini, Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine, SorS 2017, 2017.

- Reforma socijalnog osiguranja – postoji potreba za alternativama koje pruža privatno osiguranje
- Potrebna je veća saradnja s bankama – u prodaji i razvoju proizvoda osiguranja
- Konsolidovanje tržišta kroz spajanja i akvizicije
- Pojačati kapacitete nadzornih tela radi sprovođenja Solventnosti II
- Aktivna uloga udruženja osiguravača u promociji osiguranja i povećanju poverenja u sektor osiguranja
- Obrazovanje osiguravača o novim standardima osiguranja
- Liberalizacija tržišta osiguranja od auto-odgovornosti
- Pružanje raznovrsnijih statističkih podataka za celo tržište osiguranja.

IV ČETVRTI DEO - TRŽIŠTE OSIGURANJA ZEMALJA EU

1. Razvoj globalnog tržišta osiguranja

Kao sastavni deo međunarodnog finansijskog okruženja, globalnopostrano, sektor osiguranja sledi globalni makroekonomski trend i, prema tome, izložen je slabom ekonomskom rastu, niskim stopama inflacije, nestabilnim finansijskim tržištima i stalnom okruženju sa niskim kamatnim stopama. Od globalne finansijske krize, rast premije je uglavnom ostao ispod nivoa pre krize. U drugom kvartalu 2017. cene osiguranja su padale širom sveta¹⁷⁹.

Ukoliko se posmatra samo tržište Evrope, možemo zaključiti da je bankoosiguranje najznačajniji distributivni kanal za prodaju životnog i penzijskog osiguranja. U prodaji životnog osiguranja banke imaju dominantno učešće kao kanal prodaje, u Španiji, Francuskoj, Italiji i Belgiji. U zemljama kao što su Nemačka, Velika Britanija, Holandija i Švajcarska ovo učešće je mnogo manje.¹⁸⁰

Kada su u pitanju neživotna osiguranja, bankoosiguranje ima manji udeo na tržištima Evrope, obzirom da agencije i brokeri i dalje predstavljaju dominantni kanal prodaje za ove vrste osiguranja. Udeo bankoosiguranja se kreće od 1,7% u Italiji, do 7,1% u Španiji.¹⁸¹ Na pojedinim evropskim tržištima banke su relativno skoro počele da nude proizvode neživotnog osiguranja, kao što su imovinska i osiguranja naplate kredita, koje je lakše prodati kroz pakete proizvoda ili putem unakrsne prodaje sa osnovnim bankarskim proizvodima. Osiguranje domaćinstva predstavlja proizvod neživotnog osiguranja koji se uspešno prodaje putem bankoosiguranja u većini zemalja Evrope, kao na primer u Španiji (32%) i Velikoj Britaniji (26%). Udeo bankoosiguranja kod prodaje osiguranja motornih vozila je na niskom nivou, uglavnom ispod 5%, osim u Francuskoj gde je udeo 8,3% i Belgiji 5,9%.¹⁸²

Bankoosiguranje je počelo da se razvija i u zemljama u okruženju Republike Srbije, iako tržište osiguranja još uvek nije dovoljno razvijeno, posebno u delu životnih osiguranja.

¹⁷⁹ IAIS Global Insurance Market Report (GIMAR) 2017, dostupno na: <https://www.iaisweb.org>, pristupljeno: 7.7.2019.

¹⁸⁰ CEA Insurers of Europe, European Insurance in figures, CEA Statistics, no 44, available to <http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/european-insurance-in-figures-2017.pdf>

¹⁸¹ Swiss Re, (2002) Bancassurance: A Survey of competition between banking and insurance, Sigma No. 2, Switzerland, str. 4

¹⁸² CEA Insurers of Europe, European Insurance in figures, CEA Statistics, no 44, available to <http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/european-insurance-in-figures-2017.pdf>

Ipak, bankoosiguranje može ostvariti značajnu stopu rasta u budućnosti, obezbeđujući na taj način profit i bankama osiguravajućim kompanijama.

Dalja uspešna implementacija ovog kanala prodaje u velikoj meri zavisi od iskazane volje svih učesnika da zajedničkim snagama savladaju brojne prepreke izazove koje prate savremeno poslovanje. Jedna od velikih prepreka daljem uspešnom razvoju bankoosiguranja su promene u afinitetima klijenata banke. Te promene su odraz negativne slike o bankama koja je nastala kao rezultat finansijske krize, što je dovelo do delimičnog smanjenja lojalnosti klijenata. Klijenti banaka postaju zahtevniji uskladu sa boljom informisanošću.

Očekuje se da će bankoosiguranje, kao kanal distribucije osiguravajućih proizvoda, u budućnosti imati sve veći značaj, uz nepoznanicu koji će njegov pojavni oblik preovladati. Prema nalazima studije koja je obuhvatila preko petstotina banaka u Belgiji, Francuskoj, Nemačkoj, Italiji, Holandiji, Španiji i Velikoj Britaniji, na prvom mestu se nalazi saradnja samo sa jednim osiguravačem. Na drugom mestu su osiguravajuća preduzeća kćerke u vlasništvu banke.¹⁸³

1.1. Neživotno osiguranje

Anketa u prvom kvartalu 2017. godine, koju je sproveo Savet osiguravajućih agenata i posrednika (*Council of Insurance Agents & Brokers*), ukazala je na ukupno ublažavanje stopa u američkim komercijalnim linijama, mada u manjem obimu nego u poslednjem kvartalu 2016. godine. U izveštaju „*Global Insurance Market Index: Second Quarter 2017*“ stoji da se komercijalna stopa smanjuje u regionima i oblastima poslovanja. U drugom kvartalu (Q2) 2017. godine, globalne stope komercijalnog osiguranja pale su sedamnaesti uzastopni kvartal (-2,2%), mada sporijim tempom nego u prethodnim kvartalima (3,6% u Q2 2016 i -2,3% u Q1 2017). Ovaj kontinuirani pad globalnih stopa osiguranja uglavnom je podstaknut povećanom globalnom konkurencijom u sklapanju ugovora, zajedno sa značajnim viškom kapaciteta.

Na osnovu navedenog se može zaključiti da je za globalno tržište neživotnih osiguranja karakterističan period stagnacije. OECD je postulirao da rast ili pad osiguranja motornih vozila može predstavljati ključnu ulogu čitavog trenda neživotnih osiguranja. OECD tvrdi da je ova poslovna linija pokretač performansi i da je usko povezana sa ekonomskom uspešnošću neživotnih osiguravača. Kao rezultat toga, industrija očekuje velike isplate premija, uglavnom zbog povećanog broja prirodnih katastrofalnih događaja. U drugim

¹⁸³Partnership opportunities with European banks: mutual funds, life insurance and retirement savings, Finaccord, (2002) London, str. 11–18.

delovima sveta, u Latinskoj Americi i Aziji postoji slaba penetracija neživotnih osiguranja pa se može očekivati dugoročni potencijal rasta.

1.2. Životno osiguranje

Iako celokupno globalno finansijsko tržište pokazuje znakove oporavka, životni osiguravači i dalje su pod pretnjom niskih prinosa. To bi moglo uticati na profitabilnost osiguravača. Iako je za sada stabilno, tržište životnog osiguranja bi se moglo pretvoriti u nestabilnije u srednjoročnom i dugoročnom periodu.

Ovo specifično tržišno okruženje može se posmatrati kao ranjivo za mnoge životne osiguravače. Životni osiguravač ostvaruje dobit od raspodele između svojih investicija i (zagarantovanih) isplata (koristi za osiguranike). Neusklađenost početnih kamatnih stopa sa sadašnjim znatno nižim značajno povećava sadašnju vrednost budućih obaveza osiguravača u poređenju sa sadašnjom vrednošću njihove imovine.

Kao rezultat toga, poslovne knjige osiguravača su pod pritiskom, posebno na strani tradicionalnih životnih proizvoda. Kompanije su pod pritiskom da kupcima nude efikasne uštede proizvoda, uzimajući u obzir dugoročno okruženje s niskim stopama. Proces usklađivanja imovine i obaveza dolazi u centar pažnje kada životni osiguravač treba da odgovara garancijama visokog prinosa na takvom tržištu. Stoga se tržište životnog osiguranja može lako izložiti niskim nivoima likvidnosti, povećanim rezervama i potražiti rizičnija ulaganja u kratkom roku da bi nadoknadila efekte proizvoda sa niskim prinosom.

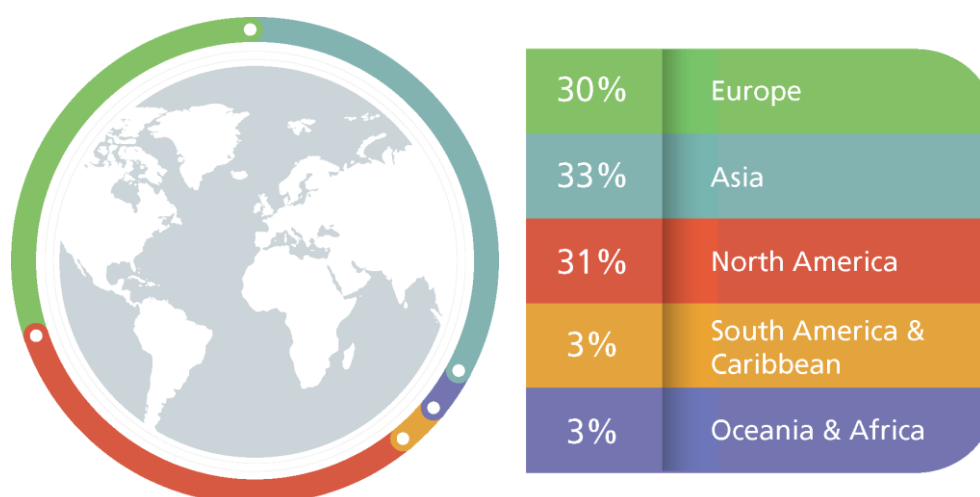
Osiguravači su takođe počeli da nude proizvode povezane sa jedinicama, povezujući isplatu polise osiguranja sa performansama na tržištu kapitala. To zauzvrat ograničava izloženost osiguravača kamatnom riziku. Međutim, potražnju za tim proizvodima pogodila su ista finansijska tržišta s niskim prinosom. U tom pogledu, poslovni modeli osiguravajućih života počinju da liče na modele menadžera imovine tako što smanjuju ili čak uklanjaju garancije o prinosu.

U SAD-u, NAIC nastavlja da prati razliku između neto investicionih prinosa i zagarantovanih stopa kreditiranja za američko tržište osiguranja. U 2016. marža se neznatno stabilizovala, povećavajući se sa 110 baznih poena u 2015. na 118 baznih poena u 2016. godini. Glavni razlog za to bio je pad kamatnih stopa, budući da je neto prinos od investiranja i dalje opadao. Stoga, iako su se očekuju dalji padovi, uticaj verovatno neće biti značajan. S druge strane, sve veći deo prihoda od ulaganja dolazi od nefiksni prihoda. To bi moglo za rezultat da ima veću varijabilnost.

2. Tržište osiguranja u Evropskoj uniji

Tržište osiguranja Evropske unije se nalazi u stalnom procesu povezivanja i usklađivanja u jedinstveno tržište. Osnovni razlog tome su proširenja Unije, kojih je do sada bilo šest.¹⁸⁴ Proširenje je proces kojim se države pridružuju Evropskoj uniji. Od osnivanja 1957. godine do danas, EU se proširila sa 6 na 28 država.¹⁸⁵ Usklađivanje se odnosi kako na propise tako i na praksu zemalja koje su se pre ulaska u EU razlikovale po istorijskom nasleđu, ekonomskom razvoju, poreskim sistemima, kulturološkom pristupu i drugim elementima. Iako EU obuhvata samo 7% svetskog stanovništva, raspolaže gotovo trećinom svetskog bogatstva.

Evropska industrija osiguranja čini 30% globalnog tržišta osiguranja, Azija 33%, a Severna Amerika 31%.

Grafikon 19. Raspodela premija osiguranja

Izvor: <https://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20insurance%20-%20Key%20facts%20-%20October%202018.pdf>

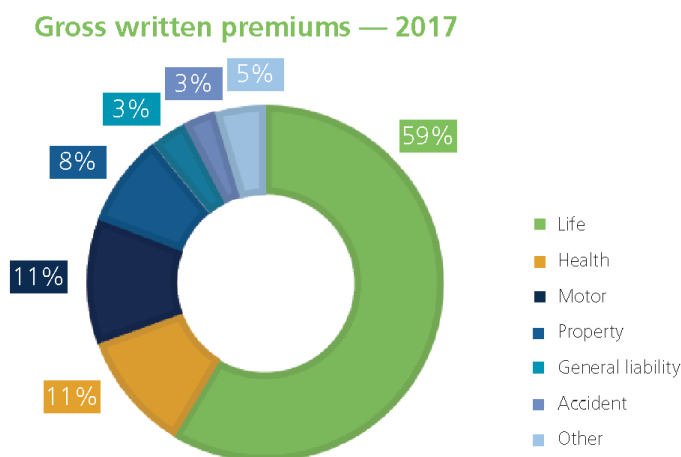
Ukupne evropske direktne bruto obračunate premije u 2017. godini iznosile su 1 213 milijardi evra, od čega 710 milijardi evra doživotne premije, 371 milijardi evra premije i imovinske štete (P&C), a 132 milijarde evra zdravstvene premije. Ukupne premije porasle su

¹⁸⁴1952: Belgija, Holandija, Luksemburg, Zapadna Nemačka, Francuska, Italija; 1973: Danska, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo; 1981: Grčka; 1986: Portugal, Španija; 1995: Austrija, Finska, Švedska; 2004: Kipar, Češka, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Malta, Poljska, Slovenija, Slovačka; 2007: Bugarska, Rumunija; 2013: Hrvatska.

¹⁸⁵https://europa.eu/european-union/topics/enlargement_hr

4,7% u 2016. godini, pri čemu su premije za život porasle za 5%, premije i imovinske štete 4,4% i zdravlje 3,9%.¹⁸⁶

U 2017. godini rast osiguranja (bruto premijske premije u procentu BDP-a) bio je za 0,14 procentnog poena na 7,53% i kretao se od 0,9% u Letoniji do 12,2% u Velikoj Britaniji¹⁸⁷.

Grafikon 20. Bruto premije u Evropi u 2017. godini

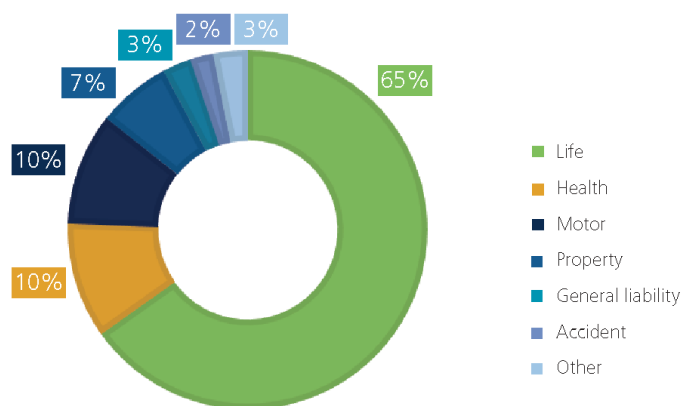
Izvor: <https://www.insuranceeurope.eu>

Prosečno 2 030 evra po glavi stanovnika potrošeno je za osiguranje u Evropi u 2017. godini, u poređenju sa 1 947 evra u 2016. godini. Od toga je, na životno osiguranje u 2017. godini otišlo je 189 evra po glavi stanovnika, 621 na premije i imovinske štete i 221 evra po glavi stanovnika na zdravstveno osiguranje.

Evropski osiguravači isplatili su 1 022 milijardi evra šteta i naknada osiguranicima u 2017. godini, što predstavlja povećanje za 8,6 odsto u odnosu na prethodnu. Životni osiguravači isplatili su 668 milijardi evra za beneficije osiguranicima (povećanje od 11,4 odsto), osiguravajući im kapital i/ili anuitet. Isplaćene naknade za premije i imovinske štete porasle su za 3,5% na 248 milijardievra, a plaćene zdravstvene naknade povećane su za 3,4%, na 106 milijardi.

¹⁸⁶European Insurance — Key Facts October 2018

¹⁸⁷ European Insurance — Key Facts October 2018

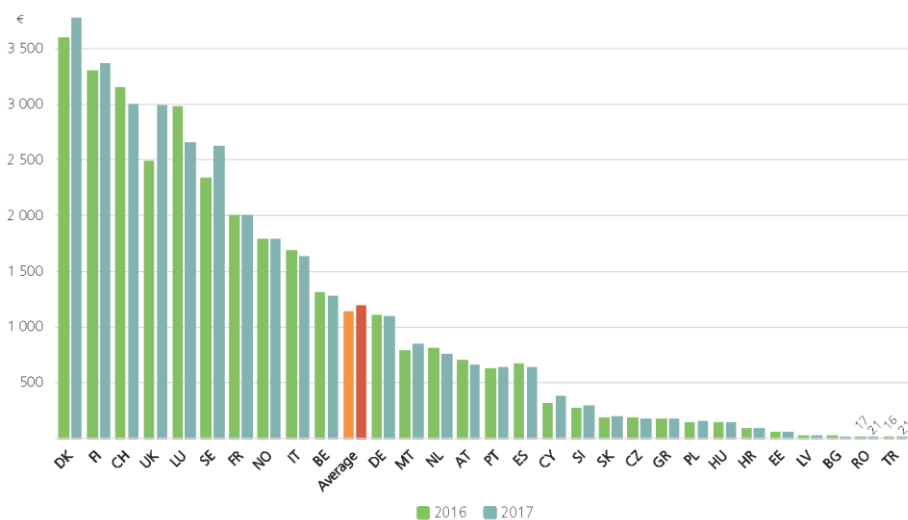
Grafikon 21. Isplaćena potraživanja i naknadeu 2017. godini

Izvor: <https://www.insuranceeurope.eu>

a) Životno osiguranje

Polise životnog osiguranja mogu biti u obliku pojedinačnih ili grupnih ugovora, a mogu biti proizvodi koji nude zaštitu, štedne proizvode ili kombinaciju ova dva.

Sveukupno, evropske premije životnog osiguranja porasle su za 5% na 710 milijardi EUR u 2017. godini, što u velikoj meri odražava rast u Velikoj Britaniji, najvećem tržištu životnog osiguranja u Evropi.

Grafikon 22. Premije životnog osiguranja po glavi stanovnika, po zemljama (u evrima)

Izvor: <https://www.insuranceeurope.eu>

Ukupne životne beneficije isplaćene u Evropi doživele su nagli porast od 11,4% na 668 milijardievro u 2017. godini, odnosno 1 156 evra po glavi stanovnika, delimično zbog povećanja životnih davanja isplaćenih u Velikoj Britaniji.

U 2017. godini prodor životnog osiguranja je neznatno porastao na 4,44% sa 4,34%. Stope penetracije kretale su se od 0,2% u Letoniji do 8,5% u Velikoj Britaniji.

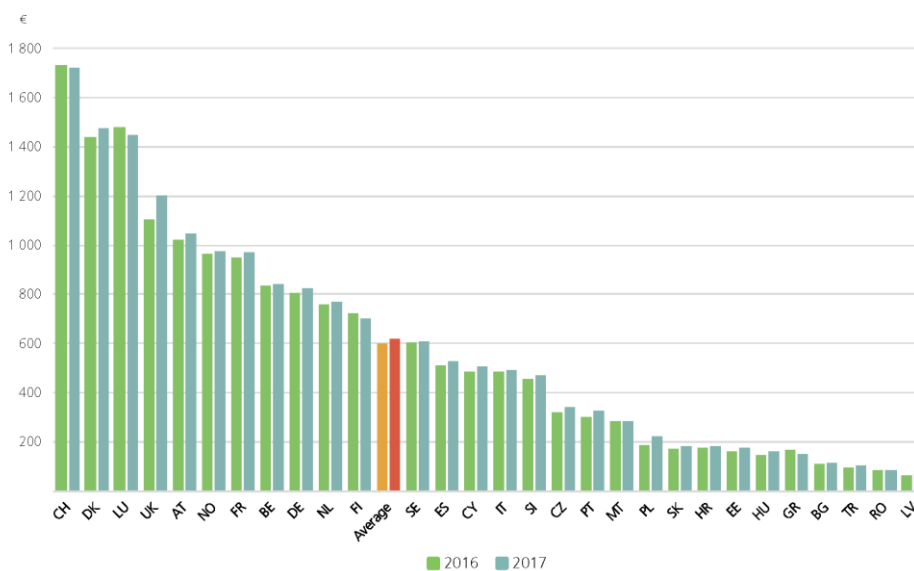
Prosečno 1189 evra po glavi stanovnika je potrošeno za životno osiguranje u Evropi tokom 2017. godine, u poređenju sa 1137 evra u 2016. godini.

Gustina životnog osiguranja varirala je u 2017. godini, od 21 evra po glavi stanovnika u Rumuniji do više od 3 000 evra u Finskoj i Danskoj.

U 2016. godini, poslednjoj godini za koju je dostupan rasplet, premije po pojedinim ugovorima pale su za 3,4% i činile su 79,5% svih premija života, u poređenju sa 79,2% u 2015. Premije prikupljene grupnim ugovorima smanjile su se više nego pojedinačni ugovori (-5,1%). U 2016. godini činili su 20,5% svih premija životnog osiguranja, u poređenju sa 20,8% u prethodnoj godini.

b) Osiguranje imovine i nezgoda

Osiguranje imovine i nezgoda (P&C), čije su dve glavne poslovne delatnosti motorno i imovinsko osiguranje, obuhvata širok spektar pokrivanja za pojedince, imovinu, vozila i preduzeća. P&C premije su u 2017. godini porasle za 4,4% i ukupno iznosi 371 milijardi.

Grafikon 23. Premije P&C po glavi stanovnika po zemljama izražene u evrima (2016-2017)

Izvor: <https://www.insuranceeurope.eu>

Osiguranje automobila bilo je najveća P&C poslovna linija u 2017. godini i činilo je 37% ukupne premije. Motorne premije porasle su za 4,2% u 2017. godini na 138 milijardi eura. Osiguranje imovine, koje čini 27% P&C, poraslo je 3,5% na 101 milijardu. Premije u

slučaju nezgoda povećane su za 4,3% na 36 milijardi EUR, a premije za opštu obavezu povećane su za 5,4% na 40 milijardi.

U 2017. godini prodor P&C osiguranja blago je porastao sa 2,23% na 2,27%, u rasponu od 0,6% u Letoniji do 3,4% u Velikoj Britaniji. Prosečno 621 evra po glavi stanovnika je potrošeno za P&C osiguranje u Evropi u 2017. godini, u poređenju sa 597 evra u 2016. P&C osiguravači su isplatili 248 milijardi evra za štete u 2017. godini, što predstavlja rast od 3,5%. Isplaćena potraživanja od motornih vozila porasla su samo 0,1%, na 102 milijardi evra, dok su potraživanja od imovine porasla za 16,2%, na 67 milijardi. Zahtevi od nezgode i opšte odgovornosti ostali su 22 milijarde i 27 milijardi evra respektivno.

U narednoj tabeli prikazan je redosled država Evropske unije prema stepenu razvijenosti osiguranja u 2014. godini. Od tada do danas nije bilo većih promena na tržištima osiguranja pojedinih zemalja koje bi značajno uticale na ovaj redosled.

Tabela 17. Redosled država EU 27 prema stepenu razvijenosti osiguranja

Pokazatelji razvijenosti osiguranja			Stepen razvijenosti osiguranja		
Koeficijent gustoće KG	Koeficijent penetracije KP	Koeficijent udela životnog osiguranja KŽO	Ukupni koeficijent KΣ	Rang	Država
23	24	24	71	1.	Finska
22	25	22	69	2.	Velika Britanija
24	22	21	67	3.	Danska
20	21	25	66	4.	Irska
21	20	23	64	5.	Švedska
25	11	26	62	6.	Luksemburg
19	23	18	60	7.	Francuska
26	26	5	57	8.	Holandija
18	19	17	54	9.	Belgija
15	18	20	53	10.	Italija
13	16	19	48	11.	Portugalija
17	17	11	45	12.	Nemačka
14	13	15	42	13.	Švedska
16	14	8	38	14.	Austrija
11	10	12	33	15.	Kipar
12	15	6	33	15.	Slovenija
10	12	7	29	17.	Malta
6	8	14	28	18.	Poljska
9	9	10	28	18.	Češka
5	6	164.	27	20.	Mađarska
7	7	13	27	20.	Slovačka
8	5	9	22	22.	Grčka
4	4	3	11	23.	Estonija
3	2	1	6	24.	Letonija
1	0	4	5	25.	Rumunija
2	3	0	5	25.	Bugarska
0	1	2	3	27.	Litvanija

Izvor: Stipić, M. Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, No.3-4/2014.

3. Tržište osiguranja u Sloveniji

S makroekonomskog stanovišta, 2017. je bila za Sloveniju najuspešnija u poslednojdeceniji, s ekonomskom aktivnošću koja je porasla za 5,0% što predstavlja najveći

porast od 2007. godine. Povećana spoljna potražnja je imala najveći uticaj na ekonomski rast (izvoz se povećao za 10,6%), dok je domaća potražnja porasla za 4,1%. Privatna potrošnja je porasla za 3,2%. Došlo je i do daljnjeg poboljšanja stanja na tržištu rada, jer je prosečna stopa registrovane nezaposlenosti pala treću godinu zaredom. Raspoloživi dohodak domaćinstava takođe je porastao. Ovo se poklapa sa činjenicom da su kompanije povećale primanja zaposlenih. Prosečna mesečna bruto zarada je u 2017. godini iznosila 1.627 evra što predstavlja porast od 2,7% u odnosu na prethodnu godinu, a do rasta je došlo i u privatnom i u javnom sektoru. Povoljna ekonomska situacija uticala je i na slovenačko tržište osiguranja, gde je u poslednje tri godine zabeležen rast premija koje su ubirali članovi Slovenačkog udruženja za osiguranje, a što je posebno bilo izraženo u 2017. Prikupljeno je 2.179,3 miliona evra, što je 5,5% više u odnosu na 2016 godinu.¹⁸⁸ S obzirom na veličinu BDP-a, poslovanje članova slovenačkog udruženja osiguranja daje veliki doprinos razvoju i rastu slovenačke privrede.

U 2017. godini na slovenačkom tržištu osiguranja poslovalo je 13 osiguravajućih društava, 2 društva za reosiguranje, 3 penzijska društva i 6 filijala stranih osiguravajućih društava. Od toga je 8 kompozitnih, 4 životna i 8 neživotnih osiguravajućih društava. Članstvo u Slovenačkom osiguravajućem udruženju povećalo se sa pet članova osnivača u 1992. do 20 u 2017.

Sa povećanjem od 7,7% u poslovima životnog osiguranja, u Sloveniji ova vrsta osiguranja učestvuje sa 30% u ukupnom osiguranju (653,5 miliona evra). Grupa neživotnog osiguranja učestvuje sa 70%. Gustina osiguranja iznosila je 1.054,9 evra (316 za životno osiguranje i 739 eura za neživotno osiguranje) i takođe je zabeležila rast u odnosu na prethodnu godinu. Poređenje obračunate premije osiguranja po vrstama neživotnih osiguranja pokazuje da naplaćena premija zdravstvenog osiguranja predstavlja dobru trećinu (33,8%) neživotnih i 23,7% ukupne premije. Nakon zdravstvenog osiguranja po premijskoj veličini na drugom mestu je osiguranje kopnenih motornih vozila (16,9%, odnosno 11,8%, respektivno), osiguranje od odgovornosti za motorna vozila (15,3%, odnosno 10,7%, respektivno) i druga osiguranja od štete (8,8%, odnosno 6% respektivno), osiguranje od požara i elementarnih nepogoda (7,7%, odnosno 5,4%, respektivno) i osiguranje od nezgode (6,2%, odnosno 4,4%, respektivno). Redosled prvih pet najvećih osiguravajućih kuća po ukupno naplaćenoj premiji ostaje nepromenjen u odnosu na 2016. godinu. Redosled je sledeći: (1) Zavarovalnica Triglav,

¹⁸⁸ Podaci koje je predstavio Slovenački savez za osiguranje zasnivaju se na podacima članova Slovenačkog udruženja za osiguranje, za koje se procenjuje da predstavljaju dobrih 98% tržišta osiguranja u Sloveniji.

dd, (2) Zavarovalnica Sava, osiguravajuće društvo, dd, (3) Adriatic Slovenica, Zavarovalna družba dd, (4) uzajamno zdravstveno osiguranje, d. v. z., i (5) Triglav, Društvo za zdravstveno osiguranje, d.d. Ove osiguravajuće kompanije imaju kontrolu nad 77,5% tržišta osiguranja članova Slovenačkog udruženja za osiguranje. Zavarovalnica Triglav dd ostaje vodeća kompanija koja dominira i u neživotnom i životnom osiguranju. Broj osiguravajućihkuća sa prebivalištem u inostranstvu, koje mogu obavljati poslove osiguranja direktno u Sloveniji, smanjen je u odnosu na 2016. godinu.

Većinanjih je iz Velike Britanije (168), a slede osiguravajuće kompanije sa sedištem u Nemačkoj (89) i Irskoj (69).

Sa makroekonomskog stanovišta, i 2016. godina je takođe bila izuzetno uspešna za Sloveniju jer su nakon nekoliko godina ekonomskih neravnoteža ponovo uspostavljeni pozitivni trendovi. Ekonomska aktivnost u Sloveniji je porasla uglavnom zbog povećanja izvoza i povećane potrošnje domaćinstva. Izvoz ostaje među ključnimfaktorima ekonomskog rasta Slovenije. Na pozitivne trendove utiče i sektor usluga, pre svega turizam. Poboljšani uslovi na tržištu rada iuopšteoptimističnokruženje uticali su i na povećanu potrošnju stanovništva. Ekonomskirast u Sloveniji je iznad proseka zemalja članica EU, i u 2016. godiniiznosio je 2,5%.I pored toga bruto domaći proizvod(BDP) i dalje zaostaje za nivoom na kome se nalazio pre kriznog perioda iz 2008 godine.

Povoljni ekonomski uslovi su se odrazili ina slovenačko osiguranje. Posle nekoliko godina stagnacije ili minimalnog rastapremija članova Slovenačke asocijacije za osiguranje je u 2016. godini ponovo prešla iznos od 2 milijarde evra. U 2015. godini društva za osiguranje su prikupila 1.975,3 miliona eura, a 2016. godine 2.033,3miliona evra.¹⁸⁹

Tabela 18. Broj društava za osiguranje na tržištu Slovenije

Životna	Neživotna	Mešovita društva	Reosiguranje	Ukupno
5	8	8	2	23

Izvor: Krumberger, M. 2017. Slovenija – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Slovensko zavarovalno združenje, GIZ, SorS 2017.

¹⁸⁹Krumberger, M. 2017. Tržište osiguranja Slovenije u 2016., Slovensko zavarovalno združenje, SorS 2017.

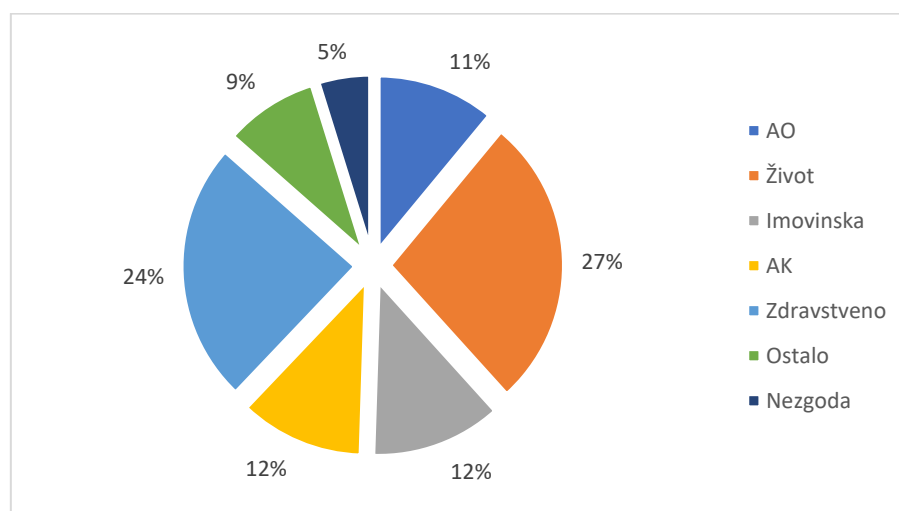
U 2016. godini na tržištu osiguranja u Sloveniji poslovalo je 14 osiguravajućih kompanija, 2 reosiguravajuća društva, 3 penzijska fonda i 6 filijala stranih osiguravajućih društava. Od toga, 8 je mešovitih, 5 životnih i 8 neživotnih osiguravajućih kompanija.

Tabela 19. Premija osiguranja celog tržišta u 000 EUR

Godina	Životna	Neživotna	Ukupno
2014.	535.361	1.402.195	1.937.556
2015.	565.923	1.409.435	1.975.358
2014/2015.	5,71%	0,52%	1,95%
2016.	566.785	1.457.377	2.004.162
2015/2016.	-3,07%	3,40%	1,48%

Izvor: Krumberger, M. 2017. Slovenija – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Slovensko zavarovalno združenje, GIZ, SorS 2017.

Kao što se iz grafikona 24 može videti, učešće pojedinih vrsta osiguranja u ukupnoj premiji u Sloveniji izgleda bitno drugačije u odnosu na sve do sada analizirane bivše jugoslovenske republike. Naime, uočava se bitno ujednačenije učešće pojedinih vrsta osiguranja, kao i znatno više učešće životnog i zdravstvenog osiguranja.

Grafikon 24. Učešće pojedinih vrsta osiguranja u ukupnoj premiji

Izvor: Krumberger, M. 2017. Slovenija – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Slovensko zavarovalno združenje, GIZ, SorS 2017.

Članstvo Slovenačkog udruženja osiguranja se polako širilo. Napočetak poslovanja, 1992. godine, bilo je pet osnivačkih članova dok se njihov broj povećao na 20 u 2016. godini.

Podaci koje objavljuje Slovenačka asocijacija za osiguranje, zasnovane su na podacima članova Slovenačkog udruženja osiguranja, koje obuhvata 98,3% tržišta osiguranja u Sloveniji.

Tabela 20. Prvih pet društava, rangiranih po premiji osiguranja u 2016. godini

UKUPNO			Broj	Društvo	Tržišni udeo, %
Broj	Društvo	Tržišni udeo, %			
1	Zavarovalnica Triglav d.d.	29,12	1	Zavarovalnica Triglav d.d.	29,56
2	Zavarovalnica Sava, Zavarovalna družba d.d.	16,97	2	Zavarovalna družba d.d.	14,32
3	Adriatic slovenica Zavarovalna družba d.d.	14,88	3	Adriatic slovenica Zavarovalna družba d.d.	11,14
4	Vzajevna zdravstvena zavarovalnica d.v.z.	13,56	4	NLB Vita življenjska zavarovalnica d.d.	10,56
5	Triglav zdravstvena zavarovalnica d.d.	5,64	5	Modra zavarovalnica d.d.	9,81
	UKUPNO	80,17		UKUPNO	75,39
ŽIVOTNA OSIGURANJA					
NEŽIVOTNA OSIGURANJA					
Broj	Društvo	Tržišni udeo, %			
1	Zavarovalnica Triglav d.d.	28,94			
2	Vzajevna zdravstvena zavarovalnica d.v.z.	18,92			
3	Zavarovalnica Sava, Zavarovalna družba d.d.	18,01			
4	Adriatic slovenica Zavarovalna družba d.d.	16,35			
5	Triglav zdravstvena zavarovalnica d.d.	7,87			
	UKUPNO	90,09			

Izvor: Krumberger, M. 2017. Slovenija – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Slovensko zavarovalno združenje, GIZ, SorS 2017.

Društva koja se bave osiguranjem života ostvarila su u 2016. godinu učešće od 28,3% sa smanjenjem premije od 3,7% u ukupnom poslovanju sa osiguranjem (576 miliona eura) u odnosu na prethodnu godinu. Osiguranje imovine je zabeležilo pozitivan rast od 3,4%

(1.457,4 miliona eura), što predstavlja 71,7% udela. Gustina osiguranja je porasla na 985,1 (za životno osiguranje, 279 evra za neživotno osiguranje 706 evra).¹⁹⁰

Poređenje obračunate premije pojedinih vrsta osiguranja imovine u 2016. godini pokazuje da prikupljena premija zdravstvenog osiguranja, koja je bila za 1,4% veća nego u prethodnoj godini, činila je više od trećine (33,6%) imovinskih premija i skoro četvrtinu (24,1%) od ukupnog iznosa premije. Slede je: osiguranje kopnenih motornih vozila (16,1% i 11,5%), osiguranje od odgovornosti za motorna vozila (15,5% i 11,1%), druga neživotna osiguranje (8,7% i 6,2%), požarno osiguranje i osiguranje od prirodnih nepogoda (8,1% i 5,8%) i osiguranje od nezgode (6,6% i 4,7%).¹⁹¹

Spajanjem Zavarovalnice Maribor, d. d., Osiguritela Tilia, d. d., Velebitosiguranje i Velebit Life osiguranje u jednu osiguravajuću kompaniju - Osiguravajuće društvo Sava, promenio se redosled prvih pet najvećih osiguravajućih društava u odnosu na 2015. godinu: (1) Zavarovalnica Triglav (2) Sava osiguranje, (3) Adriatic Slovenica, (4) Društvo za zajedničko zdravstveno osiguranje, d. v. z., i (5) Triglav, Zdravstvena osiguravajuća kuća. Navedene osiguravajuće kompanije čine 80,2% društava za osiguranje članova Slovenskog udruženja osiguranja. Vodeća osiguravajuća kompanija ostaje Triglav, jer ima najveće učešće u oblasti osiguranja života i imovine. U oblasti zdravstvenog osiguranja, najjača je Vzajemna zdravstvena zavarovalnica, d. v. z.

Slovenačke osiguravajuće kompanije direktno vrše osiguranje i u drugim zemljama članicama EU. Obim takvog poslovanja je mali. Prema Agenciji za nadzor osiguranja, u 2015. godini ostvareno je samo 1,6 miliona evra premije osiguranja, uglavnom u Hrvatskoj (40%), u Nemačkoj (19%), u Holandiji (13%) i Portugalu (8%). U 2016. godini su dva člana slovenačke kompanije za osiguranje obavljala poslove osiguranja preko sedišta u zemljama EU ili EEA, odnosno u Hrvatskoj: (1) Adriatic Slovenica, Filijala Zagreb osiguranje i (2) Sava osiguranje, Filijala Hrvatska za osiguranje. Na taj način je stvoreno 15 miliona evra premije osiguranja.

Uprkos pozitivnim trendovima ekonomskog okruženja, Slovenija se suočava sa brojnim izazovima. Zdravstveno osiguranje predstavlja izuzetno važan segment poslovanja slovenačkih osiguravajućih društava udruženja. Dobrovoljno dodatno osiguranje čini čak 23,4% od ukupno prikupljene premije. Od početka devedesetih godina, Slovenija je uvela

¹⁹⁰ Krumberger, M. 2017. Tržište osiguranja Slovenije u 2016., Slovensko zavarovalno združenje, SorS 2017.

¹⁹¹ Podaci za 2015. i 2016. godinu

sistem doprinosa za zdravstvenu zaštitu- dobrovoljno dopunsko zdravstveno osiguranje. Dobrovoljno zdravstveno osiguranje je oblik osiguranja, koji je u Sloveniji izuzetno dobro pokriven, jer 95% stanovništva ima ovakvu vrstu osiguranja.

Slovenija je, kao i ostale zemlje EU pred velikim izazovima uslovljenim starenjem stanovništva. Prema podacima Evropske komisije,¹⁹² u 2013. godini su u EU četiri osobe izdržavale jednog penzionera. Demografski trendovi pokazuju da će 2060. godine jednog penzionera financirati samo dve osobe. Ova činjenica postavlja velike izazove ispred EU, a istovremeno joj otvara i velike mogućnosti, posebno za sektor osiguranja. Prema prognozama OECD-a¹⁹³ deo troškova penzije u BDP-u Slovenije će do 2050. godine da poraste za 6%, što Sloveniju postavlja drugo mesto u EU. Demografski trendovi neće uticati samo na penzijske programe, već na sve aspekte države blagostanja, jer javno zdravlje finansira aktivno stanovništvo. Na kraju će doći i do značajnih promena na tržištu osiguranja.

Jedna od značajnijih promena na tržištu osiguranja u 2016. godini je uspostavljanje Centra za posredovanje u Slovenačkoj asocijaciji osiguranja. U 2016. godini Narodna skupština usvojila je Zakon o vanparničnom rešavanju potrošačkih sporova, koji ovo područje reguliše na detaljniji način. U 2016. godini je Ministarstvo ekonomije izdalo dozvolu za osnivanje centra za medijaciju, koji deluje na malo drugačiji način nego do sada. Pored organizacionih ili korporativnih promena (centar za medijaciju ima svoja korporativna tela i pravila finansijskog poslovanja), najvažnije je to da je medijacija za osiguravajuće društvo postala obavezna. Kao rezultat toga, broj postupaka medijacija koje je organizovala Slovenačka asocijacija za osiguranje značajno je porastao.¹⁹⁴

4. Tržište osiguranja u Hrvatskoj

Sa pristupanjem Hrvatske Evropskoj uniji 1. jula 2013. godine hrvatsko tržište osiguranja je postalo otvoreno za osiguravače iz Evropske unije, a u isto vreme je i hrvatskim osiguravačima omogućen pristup tržištu osiguranja EU.

U procesu pristupanja Evropskoj uniji sve buduće zemlje članice, pa tako i Republika Hrvatska, bila je dužna da uskladi svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom Unije. Ova regulacija se odnosi na osiguravače i na osiguranike. Pri tom, osiguranike možemo podeliti u tri segmenta: velika pravna lica s velikim rizicima, fizička lica i ostali osiguranici. Na

¹⁹² Izveštaj o starenju Evropske komisije za 2015. godinu

¹⁹³ The Coming Pension Crisis, Citi, March 2016 – OECD and Citi research

¹⁹⁴ Krumberger, M. 2017. Tržište osiguranja Slovenije u 2016., Slovensko zavarovalno združenje, SorS 2017.

krajugodine svaka država članica Unije biva rangirana prema tri najvažnijapokazatelja razvijenosti osiguranja: **premiji po stanovniku (gustini), udelu premije u BDP-u (penetraciji) i udelu premije životnog osiguranja u ukupnoj premiji.**

Kao što je već rečeno, u procesu pristupanja Evropskoj uniji, buduće zemlje članice usklađuju svoje zakonodavstvosa zakonodavstvom Evropske unije. U Hrvatskoj, kao i u većini ostalih zemalja koje su pristupile EU, u zakonodavnom okvirutržišta osiguranja najveće promene su izvršene u sledeća tri segmenta:

- 1) u regulaciji i liberalizaciji obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti -osiguravač koji ima nameru da ugovara tj. prodaje osiguranja od auto-odgovornosti u drugoj državi članici Unije, mora u njoj osnovati ispostavu ili drugi organizacioni oblik stalne prisutnosti. Ako nema stalnu prisutnost, mora imati svog predstavnika za rešavanje odštetnih zahteva i mora u toj državi da bude uključen u članstvo odštetnog (garantnog) fonda, kao i u sistem praćenja obaveznog osiguranja, sistem registracije vozila itd. Pri tom, svaka država članica ima svoje karakteristike, a zakonodavstvo Unije je jedinstveno samo u nekim osnovnim elementima, kao što su minimalne svote osiguranja vozila od odgovornosti i odštetni (garantni) fond. Sve druge odredbe su u ingerenciji svake pojedinačne države članice Unije.
- 2) u regulaciji adekvatnosti kapitala, s granicom solventnosti i garantovanog kapitala -u Hrvatskoj je Zakonom o osiguranju (NN 151/05) propisan minimalni osnovni kapital društava za osiguranje u iznosu 22,5 miliona kuna. Izmenom Zakona 2008. godine propisano je da se ulaskom Hrvatske u Evropsku unijuminimalni osnovni kapital povećava na 26,25 miliona kuna i da se svake godine prilagođava u skladu sa procentom promene indeksa potrošačkih cena ukoliko je promena veća od 5%.¹⁹⁵
- 3) u ograničenjima na imovinu za pokriće tehničkih rezervi -vrednost tehničkih rezervi jednaka je zbiru najbolje procene i granice rizika.¹⁹⁶

Mogućnosti poslovanja hrvatskih društava za osiguranje ulaskom Hrvatske u Evropsku uniju regulisane su direktivama i drugim pravnim aktima EU koji se odnose na svaku grupuili vrstu osiguranja.Sveobuhvatnu regulaciju delatnosti osiguranja daju tri direktive o neživotnom i jedna o životnom osiguranju.

¹⁹⁵HANFA, dostupno na: www.hanfa.hr, pristupljeno: 28.6.2018.

¹⁹⁶ Directive Solvency II 2009/138/EZ i EK (July 2010.): QIS5 Technical Specifications, Brussels

U 2017. godini hrvatsko tržište osiguranja ostvarilo je najvišu stopu rasta od krizne 2008. godine. Ostvareni rast od 3,4% ipak je upola manji od rasta iz 2008. kada je iznosio 6,9%. Ipak, ostvarena stopa rasta budi optimizam da će kroz ekonomski oporavak ponovno doći do oživljavanja tržišta osiguranja. U odnosu na stagnaciju u 2016. i tek blagi rast ukupne zaračunate premije u 2015. godini, rezultat ostvaren u 2017. predstavlja značajan pomak. U 2014. godini je tržište osiguranja bilo suočeno sa značajnim padom premije osiguranja od automobilske odgovornosti usled primene novih liberalizovanih cenovnika i pojačane cenovne konkurencije. Kao rezultat toga, ali i kao posledica opšte ekonomske krize u 2014. u Hrvatskoj, ukupna premija osiguranja ostvarila je pad od -5,7% u odnosu na 2013. godinu. Izuzev stagnacije u 2013., zapravo je nastavljen šestogodišnji pad premije hrvatskog tržišta osiguranja započet 2009., pod uticajem finansijske i privredne krize, a nakon razdoblja višegodišnjih, pa čak i dvocifrenih stopa rasta u određenim periodima.¹⁹⁷

U strukturi ukupne premije osiguranja u 2017. godini životna osiguranja, ukupno posmatrano s učešćem od 32,47%, predstavljaju najznačajniju grupu osiguranja. Drugo po važnosti je osiguranje od automobilske odgovornosti s koje učestvuje sa 22,63%, i koje beleži daljnji trend pada udela usled korekcije cena na tržištu. Slede ostala neživotna osiguranja s 16,77%. Osiguranje drumskih vozila čini 9,76% ukupne premije, osiguranje od požara i elementarnih šteta 6,81%, ostala osiguranja imovine 6,53% i osiguranje od nezgode 5,03%.¹⁹⁸

Premija osiguranja automobilske odgovornosti u 2017. godini iznosila je 2,05 milijarde HRK i u odnosu na 2016. je neznatno porasla (za 0,3%). U 2014. godini društva su liberalizovala svoje cenovnike osiguranja od automobilske odgovornosti, čime je značajno postrožena tržišna utakmica usled povećanja cenovne konkurencije. Kao što je već rečeno, navedeno je rezultiralo padom premije osiguranja u 2014., a daljnje urušavanje premije nastavilo se u 2015. i u 2016. U godinama do 2014., zbog lošeg ekonomskog okruženja za razvoj dobrovoljnih osiguranja i održanja nivoa cena u delu obaveznog osiguranja od automobilske odgovornosti učešće premije ove vrste osiguranja u strukturi ukupne premije imalo je kontinuirani rast. U navedenom razdoblju je zaustavljeno opadanje udela premije AO u ukupnoj premiji osiguranja, koje je trajalo do 2008. godine. U 2017. godini broj polisa osiguranja od automobilske odgovornosti neznatno je povećan u odnosu na 2016. godinu. Kraj 2017. godine beleži blagi pad broj osiguranja rente koje bi trebalo da pruži dodatne prihode penzionerima koji čekaju sve manje penzije. Tih osiguranja je u 2017. godini bilo svega 3.819

¹⁹⁷ Hrvatski ured za osiguranje – 2017. Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Kolovoz 2018.

¹⁹⁸ Isto

s premijom od tek 28,6 miliona kuna. Broj životnih osiguranja kod kojih osiguranik preuzima investicioni rizik je povećan za čak 20,1% u 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu, a premija je povećana za 13,7% u odnosu na 2016.¹⁹⁹

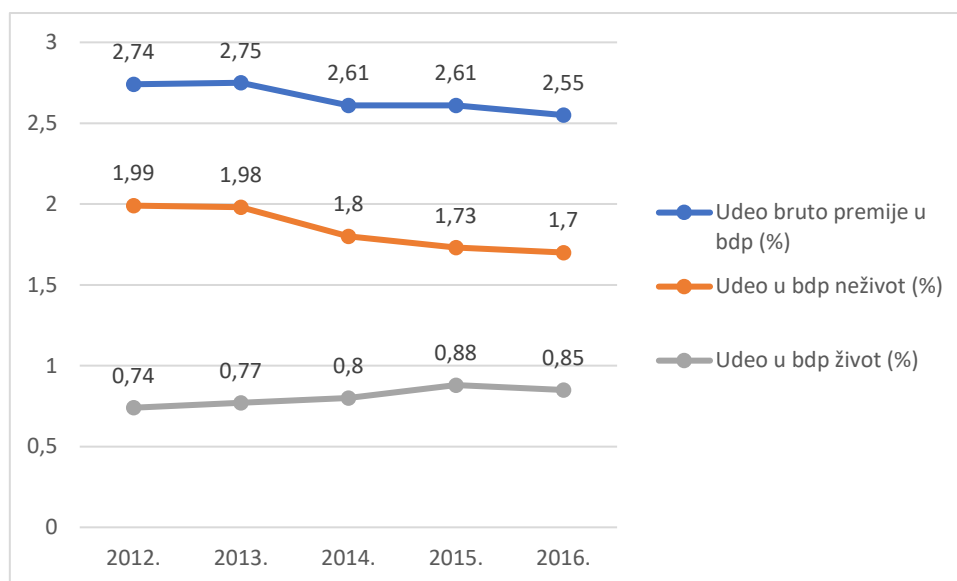
Rast premije osiguranja u 2017. godini od najviše stope prema najnižoj zabeležila su: osiguranje železničkih vozila - kasko 75,1%, osiguranje kredita 27,6%, osiguranje troškova pravne zaštite i osiguranje jamstava 24,3%, osiguranje pomoći (asistencija) 23,5%, zdravstveno osiguranje 19,2%, investiciona životna osiguranja 13,7%, osiguranje drumskih vozila – kasko 10%, ostala osiguranja od odgovornosti 7,5%, osiguranje od požara 7,1%, osiguranje plovila 5,1%, ostala osiguranja imovine 0,8%, osiguranje od automobilske odgovornosti 0,3%. Listu osiguranja koja su zabeležila pad premije u 2017. čine: penzijsko osiguranje -33,2%, osiguranje od odgovornosti za upotrebu letelica -26,2%, osiguranje od odgovornosti za upotrebu plovila -11,7%, osiguranje partnerstva ili rođenja -10,5%, osiguranje raznih finansijskih gubitaka -7%, osiguranje letelica – kasko -6,1%, dopunska osiguranja uz životno osiguranje - 4,4%, osiguranje robe u prevozu i osiguranje od nezgode - 4,1% i životna osiguranja -1,1%.²⁰⁰

Ukupna premija po stanovniku u 2016. iznosila je 2.100 hrvatskih kuna, 1.401 hrvatskih kuna za neživotno i tek 700 hrvatskih kuna za životno osiguranje. U odnosu na 2015. godinu premija osiguranja po stanovniku zabeležila je blagi rast i u delu premije neživotnih i životnih osiguranja. Po ovom pokazatelju Republika Hrvatska je daleko od proseka razvijenih zemalja, što može ukazivati na potencijal daljeg rasta tržišta osiguranja.²⁰¹

¹⁹⁹ Isto

²⁰⁰ Hrvatski ured za osiguranje – 2017. Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Kolovoz 2018.

²⁰¹ Hrvatski ured za osiguranje – 2016. Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Kolovoz 2017.

Grafikon 25. Udeo premije BDP u periodu 2012-2016. godine

Izvor: Hrvatski ured za osiguranje, Godišnje izvješće za 2016. godinu

U grupi životnih osiguranja na području Hrvatske tržišni lider je Allianz d.d. Premija životnih osiguranja po stanovniku kontinuirano raste. Najizraženiji rast zaračunate premije zabeležen je kod životnih ili penzijskih osiguranja, međutim mešovito osiguranje je najzastupljenije osiguranje u grupi životnih osiguranja. Ipak, tržište životnih osiguranja u Hrvatskoj je i dalje nedovoljno razvijeno. Kako bi se poboljšala finansijska pismenost građana i podstakao razvoj životnog osiguranja u Republici Hrvatskoj se sprovode procesi aktivnosti obrazovanja i podizanja svesti građana od strane nacionalnih udruženja osiguravača usmerenih posebno na mlađe generacije.

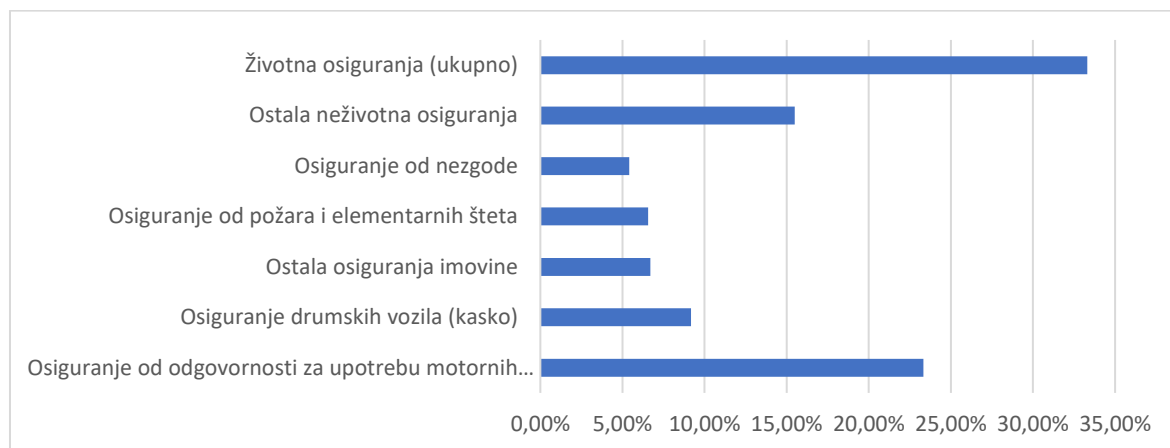
Tabela 21. Udeo premije BDP u periodu 2012-2016. godine

Godina	Obračunata bruto premija u (000 kn)	% promene	Udeo u bdp (%)	Obračunata bruto premija neživotnih osiguranja (000 kn)	% promene	Udeo u bdp (%)	Obračunata bruto premija životnih osiguranja (000 kn)	% promene	Udeo u bdp (%)
2012.	9.038.475	-1,2	2,74	6.577.321	-2,0	1,99	2.461.154	1,2	0,74
2013.	9.076.600	0,4	2,75	6.538.186	-0,6	1,98	2.538.414	3,1	0,77
2014.	8.561.358	-5,7	2,61	5.923.573	-9,4	1,80	2.637.784	3,9	0,80
2015.	8.724.673	1,9	2,61	5.790.252	-2,3	1,73	2.934.421	11,2	0,88
2016.	8.761.130	0,4	2,55	5.842.689	0,9	1,70	2.918.441	-0,5	0,85

Izvor: Hrvatski ured za osiguranje, Godišnje izvješće za 2016. godinu

U strukturi ukupne premije osiguranja u 2016. godini životna osiguranja, koja učestvuju u ukupnom osiguranju sa čak 33,31%, predstavljala su najznačajniju grupu osiguranja. Drugo po važnosti je osiguranje od auto-odgovornosti s udelom od 23,32%, koje beleži dalji trend pada udelanakon liberalizacije cena na tržištu. Slede ostala neživotna osiguranja s 15,50%. Osiguranje drumskih vozila čini 9,17% ukupne premije, ostala osiguranja imovine 6,70%, osiguranje od požara i elementarnih šteta 6,57% i osiguranje od nezgode 5,42%.²⁰²

Udeo ukupne premije u BDP-u u 2016. iznosio je 2,6%, što predstavlja gotovo nepromenjeni nivo u odnosu na 2015. godinu. Udeo premije neživotnih osiguranja u BDP-u u 2016. iznosio je 1,7%, a udeo premije životnog osiguranja 0,9%. Prikazani udeli su viši nego u državama koje okružuju Republiku Hrvatsku sa istoka, ali u poređenju s razvijenim zemljama Evropske unije, Republika Hrvatska znatno zaostaje.

Grafikon 26.Struktura ukupne premije osiguranja u 2016.

Izvor: Hrvatski ured za osiguranje, Godišnje izvješće za 2016. godinu

U Hrvatskoj su u 2018. godini delovala sledeća društva za osiguranje i reosiguranje:²⁰³

- 1) Adriatic osiguranje D.D.
- 2) Adriatic Slovenica D.D. Podružnica Zagreb
- 3) Agram life osiguranje d.d.
- 4) Allianz Hrvatska d.d.
- 5) Croatia osiguranje d.d.
- 6) Ergo životno osiguranje d.d.

²⁰² Hrvatski ured za osiguranje – 2016. Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Kolovoz 2017.

²⁰³ Hrvatski ured za osiguranje, dostupno na: <https://www.huo.hr>, pristupljeno: 3.7.2018.

- 7) Euroherz osiguranje d.d.
- 8) Generali osiguranje d.d.
- 9) Grawe Hrvatska d.d.
- 10) HOK osiguranje d.d.
- 11) Hrvatsko kreditno osiguranje d.d.
- 12) Izvor osiguranje d.d.
- 13) Merkur osiguranje d.d.
- 14) OTP Osiguranje d.d.
- 15) Sava osiguranje D.D. Podružnica Hrvatska
- 16) Triglav osiguranje d.d.
- 17) Uniqa osiguranje d.d.
- 18) Wiener osiguranje Vienna Insurance Group d.d.
- 19) Wüstenrot životno osiguranje d.d.

U skladu sa zakonom, poslove osiguranja u Republici Hrvatskoj može obavljati društvo za osiguranje sa sedištem u Republici Hrvatskoj koje je dobilo odobrenje nadzornog tela za obavljanje poslova osiguranja, društvo za osiguranje iz druge države članice koje, u skladu sa Zakonom o osiguranju, ima pravo da obavlja poslove osiguranja na području Republike Hrvatske putem slobode pružanja usluga ili poslovnog sedišta, i filijala društva za osiguranje iz treće države koje je dobilo odobrenje nadzornog tela za obavljanje poslova osiguranja putem poslovnog sedišta. Društvo za osiguranje može biti osnovano samo kao deoničko društvo, evropsko društvo (Societas Europea – SE) ili kao društvo za uzajamno osiguranje, dok društvo za reosiguranje može biti osnovano samo kao deoničko društvo ili evropsko društvo. Društva za osiguranje koja se bave obaveznim osiguranjima u saobraćaju moraju biti članovi Hrvatskog ureda za osiguranje.

Tabela 22. Broj društava za osiguranje prema vlasništvu i strukturi provođenja poslova osiguranja (na dan 31.12.)

2016.	Neživotno	Životno	Složeno	Reosiguranje	Ukupno
Domaće	6	1	1	1	9
Strano	2	4	7	0	13
Ukupno	8	5	8	1	22

Izvor: Hrvatski ured za osiguranje

Insurance Europe je krovna evropska federacija osiguravača i reosiguravača u čijem je članstvu 35 nacionalnih udruženja osiguravača koja predstavljaju više od 5.000 društava za osiguranje i reosiguranje. Glavni zadatak joj je predstavljanje i zastupanje interesa evropskih osiguravača i reosiguravača, a njene aktivnosti su prvenstveno usmerene na razmenu informacija i zajedničko delovanje evropskog tržišta osiguranja prema institucijama Evropske unije i međunarodnim organizacijama (WTO, OECD).

Hrvatski ured za osiguranje je primljen u pridruženo članstvo u junu 2002. godine, a od juna 2007. godine je punopravni član *Insurance Europe*. Hrvatski ured za osiguranje je, kao korak dalje u svojim aktivnostima usmerenim na suzbijanje prevara u osiguranju, polovinom maja 2012. pristupio međunarodnoj konvenciji o povraćaju ukradenih vozila ICRV (*International Convention for the Recovery of Stolen Vehicles*). Potpisan je i “Protokol o saradnji u sprečavanju prevara u osiguranju”.²⁰⁴

Insurance Europe redovno putem elektronske pošte obaveštava članstvo o svojim aktivnostima i o aktivnostima tela Evropske unije koja su relevantna za delatnost osiguranja. Primljena obaveštenja i dokumentacija *Insurance Europe* koriste se u radu stručnih službi i komisija Ureda. U svrhu lobiranja i ostvarivanja interesa sektora osiguranja u telima EU, *Insurance Europe* prikuplja podatke za međunarodna istraživanja i statističke podatke koje objavljuje u svojim godišnjim publikacijama o evropskom tržištu osiguranja. Iskustva evropskih zemalja prikupljena na razini *Insurance Europe* u 2016. korisna su i za daljnju integraciju hrvatskog tržišta u jedinstveno evropsko tržište osiguranja.

²⁰⁴<http://www.huo.hr/hrv/povijest-hrvatskog-ureda-za-osiguranje/88/>, pristupljeno: 7.7.2018.

V PETI DEO - REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Statistička analiza podataka obuhvata zemlje EU (Velika Britanija, Nemačka, Španija, Švedska, Austrija, Poljska, Češka Republika, Slovenija, Hrvatska i Bugarska) i zemlje van EU (Švajcarska, Rusija, Turska, Ukrajina, Bosna i Hercegovina i Srbija), dok se u narednim statističkim koracima analiza bavi zemljama zapadnog Balkana i EU, sa napomenom da su određene zemlje zapadnog Balkana ujedno članice EU. Primenjen je t test radi testiranja razlika u ukupnim premijama i premijama *per capita* kao i premije izražene u procentima u odnosu na BDP od 2012 – 2017. godine.

1. Razlika u performansama sektora osiguranja zemalja zapadnog Balkana u odnosu na zemlje EU: Klaster analiza

Imajući u vidu kontekst ovog istraživanja koje se u konkretnom poglavlju bazira na poređenju performansi osiguranja zemalja Balkana sa zemljama članicama Evropske unije, autor je na osnovu dostupnih podataka i analizirane literature sproveo svojevrsnu klaster analizu. Klaster analiza bazirana je na prosečnim iznosima premija per capita (Tabela br. 23) u USD u zemljama Balkana i Evropske unije za životno i neživotno osiguranje. Tabela 23 prikazana je na sledećoj strani.

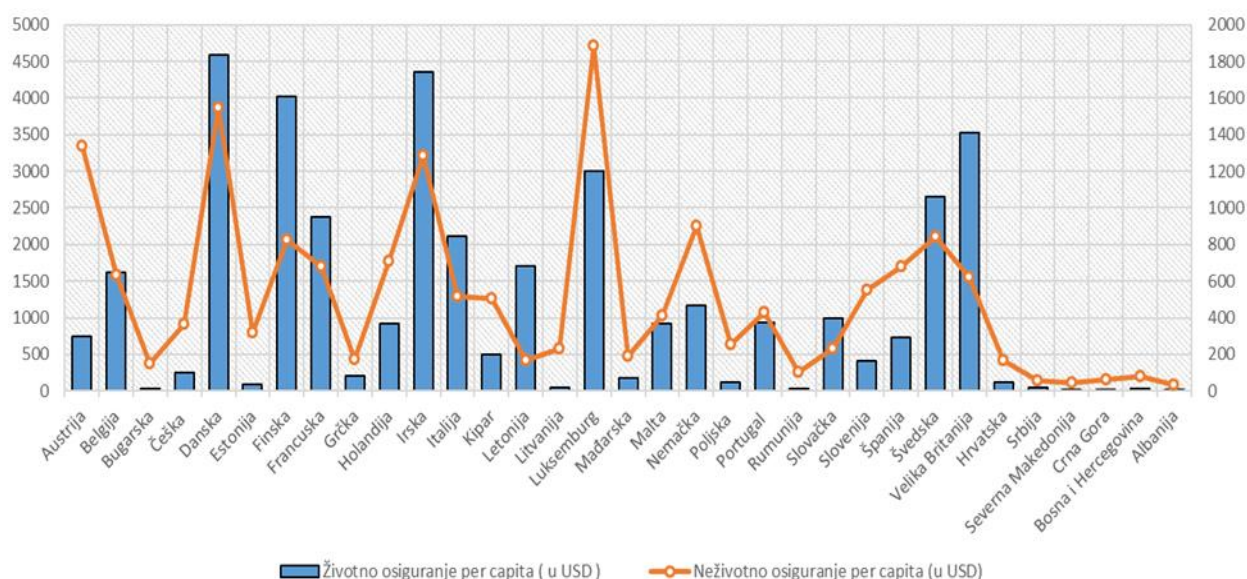
Tabela 23. Visina prosečnih premija per capita za 2018. po analiziranim zemljama

Redni broj	Zemlje	Prosečna premija životnog osiguranja per capita (u USD)	Prosečna premija neživotnog osiguranja per capita (u USD)
1.	Austrija	746	1339
2.	Belgija	1623	636
3.	Bugarska	29	152
4.	Češka	244	364
5.	Danska	4590	1547
6.	Estonija	86	320
7.	Finska	4019	825
8.	Francuska	2370	680
9.	Grčka	201	170
10.	Holandija	913	706
11.	Irska	4356	1287
12.	Italija	2110	519
13.	Kipar	500	502
14.	Letonija	1707	168
15.	Litvanija	49	233
16.	Luksemburg	2995	1884
17.	Mađarska	180	190
18.	Malta	916	411
19.	Nemačka	1161	899
20.	Poljska	115	256
21.	Portugal	934	430
22.	Rumunija	26	105
23.	Slovačka	1000	230
24.	Slovenija	409	554
25.	Španija	732	677
26.	Švedska	2653	840
27.	Velika Britanija	3532	623
28.	Hrvatska	122	170
29.	Srbija	44	54
30.	Severna Makedonija	18	46
31.	Crna Gora	13	64
32.	Bosna i Hercegovina	34	78
33.	Albanija	3	35

Izvor: <https://www.statista.com/statistics/870988/insurance-europe-premiums-per-capita-by-country/>

Shodno tome, cilj ove analize jeste zapravo utvrđivanje klastera odnosno grupa zemalja sa sličnim performansama u navedenim vrstama osiguranja. Naime, klasteraska analiza je sprovedena kako bi se utvrdilo kojoj grupi zemalja gravitiraju balkanske zemlje kada su u pitanju performanse životnog odnosno neživotnog osiguranja. Međusobni odnos

prosečnih vrednosti premija per capita za 2018. godinu može se videti na sledećem grafikonu gde vrednosti premija za životno osiguranje per capita pratimo na levoj y osi dok vrednosti premija neživotnog osiguranja per capita pratimo na desnoj y osi.

Grafikon 27. Odnos prosečnih vrednosti premija per capita za životno i neživotno osiguranje po analiziranim zemljama

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Zato su formirane polazne hipoteze pomenute klsterske analize:

H1: Analizirane zemlje se razlikuju po performansama životnog i neživotnog osiguranja i shodno tome pripadaju različitim klasterima.

H2: Klasteri životnog odnosno neživotnog osiguranja nemaju istu strukturu i Balkanske zemlje ne gravitiraju ka istim zemljama Evropske unije kada su ove dve vrste osiguranja u pitanju.

Klaster analiza predstavlja naziv za set multivarijantnih tehnika čija je primarna svrha grupisanje objekata baziranih na zajedničkim karakteristikama koje poseduju. Multivarijantnost je karakteristika klaster analize koja se koristi za analizu više varijabli istovremeno i zajedno koje su deo jedne zajedničke celine. Za razliku od ostalih multivarijantnih statističkih tehnika, klaster analiza ne ocenjuje varijable empirijski, već su ove varijable postavljene od strane samog istraživača. Izbor varijabli predstavlja najvažniji korak i zavisi od ciljeva koji se žele postići, zato izbor varijabli uključuje konceptualno i praktično razmatranje istraživača. Ovo zbog toga što je činjenica da varijable moraju biti

definisane kao objekti klusterske analize i moraju biti relevantne kada je u pitanju analiza postavljenog cilja istraživanja.²⁰⁵

Za klaster analizu je najvažnije odabrati one varijable koje mogu najbolje reprezentovati koncept međusobne podudarnosti odnosno grupisanja (klasterisanja) koji se istražuje. Osnovni zadatak klaster analize je identifikacija klastera u datoj populaciji objekata. Na početku analize, konačni broj klastera u populaciji je nepoznat, odnosno ne zna se koji objekti pripadaju kom klasteru. Klaster mora biti formiran tako da sadrži samo objekte sa sličnim karakteristikama. Metodologija klaster analize podrazumeva šest koraka:²⁰⁶

- Determinisanje objekata za klaster analizu,
- Determinisanje šeme istraživanja
- Determinisanje pretpostavki
- Formiranje i procena broja klastera
- Interpretacija klastera
- Ocena klastera i njihovo profilisanje

Klaster analiza determiniše podjednake mere za sve uparene objekte. Na ovaj način moguće je uporediti analizirane objekte zajedno. Nadalje, klaster analiza uređuje srodne objekte u klastere odnosno grupe. Nakon odabira uzorka i definisanja varijabli sa svim potrebnim pretpostavkama kao formiranja matrice podudarnosti, sledeći korak u klaster analizi jeste formiranje klastera.

Aglomerativna hijerarhijska metoda analize bazirana je na pretpostavci da svaki objekat može biti apsolutno homogeni klaster i da je na početku analize upravo onoliko klastera koliko ima objekata. (n). U sledećem koraku, najbližnji par objekata grupiše se u klaster pomoću matrice podudarnosti. Klaster je shodno tome kreiran na osnovu objekata koji su najbližnji, što znači da ukupan broj klastera u tom trenutku opada za jedan. Ovaj proces se ponavlja sve dok svi objekti ne budu pripadali određenom klasteru. U okviru aglomerativne metode, metod varijanse koji se primenjuje je Ward-ov metod koji je tipičan predstavnik ove grupe metoda varijanse.²⁰⁷

²⁰⁵ Hair, J.f., Anderson R.E., Tatham R.L., and Black, W.C, (1998) *Multivariate Analysis with Readings*, Fourth Edition, Prentice Hall International, New Jersey.

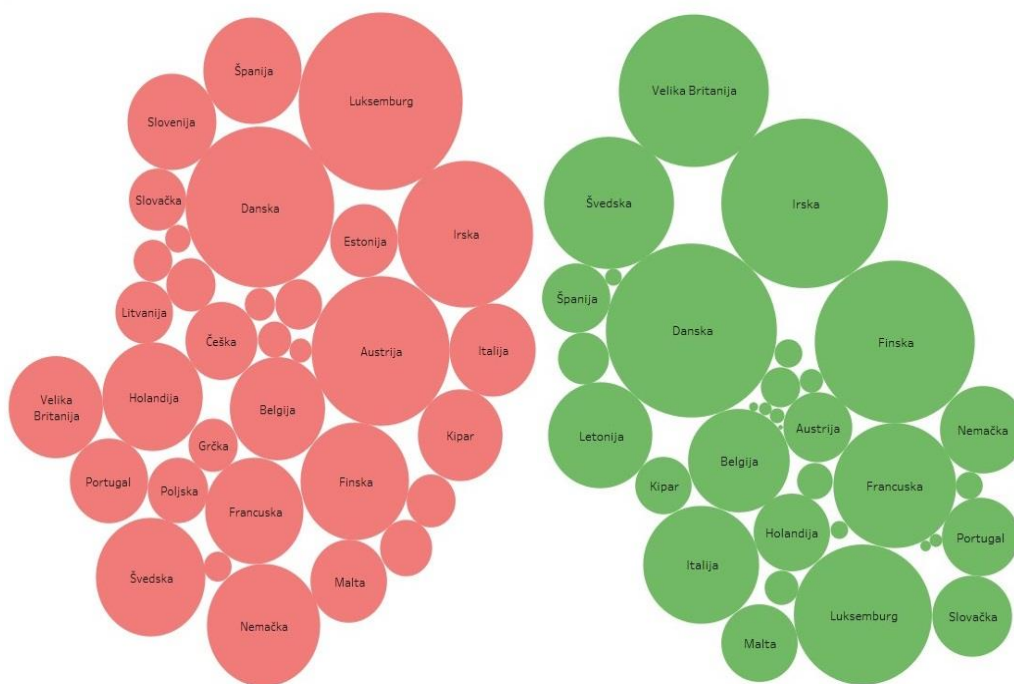
²⁰⁶Ketchen, David J., and Shook, Christopher L., (1998) "The Application of Cluster Analysis in Strategic Management Research: An Analysis and Critique" *Strategic Management Journal*, **17**, **6**, 441-458.

²⁰⁷Iyzadparast S. M., Farahi A., Fathnejad F. and Pourteimour B. (2011) Using data mining techniques to predict the damage level of car insurance customers. *Journal of Information Processing and Management (former Information Science and Technology)*, 27(3):699-722.

U Ward proceduri, za svaki klaster se proračunava prosečna vrednost za svaku varijabli (centar klastera), a onda se za svaki objekat računa kvadrat Euklidovog rastojanja od centra klastera, nakon čega se sumira rastojanje za objekte. U ovoj proceduri, u svakom koraku se udružuju po dva objekta, koji na kraju imaju najveće ukupno rastojanje od centra klastera. U globalu, može se reći, da je ovaj metod baziran na minimizaciji gubitka informacija koji nastaju usled grupisanja objekata u klastere, što se meri ukupnom sumom kvadrata standardnih devijacija svakog objekta od sredine klastera do mesta gde se taj objekat nalazi u klasteru. Pomenuta ukupna suma kvadrata poznata je pod nazivom suma kvadrata greške.

Bez obzira na to da li se koriste hijerarhijski ili nehijerarhijski metodi u analizi, pitanje konačnog broja klastera koji su odgovarajući za istraživanje i sprovođenje klaster analize nameće se sam po sebi. Tako u literaturi ne postoji jasno pravilo za rešavanje ovog problema, ali zato postoje tako zvana “*stopping rules*”. Prema ovim “stop- pravilima” autor je koristeći statistički softver za sprovođenje klaster analize, a na osnovu iskustvenih i teoretskih rešenja, primenio “stop-pravilo” u restriktivnoj formi na maksimum tri klastera. Takođe, u određivanju broja klastera poslužila je i vrednost rastojanja među objektima u klasteru. Ova informacija nalazi se u šemi aglomeracije ili se može videti iz dendograma koji će biti prikazani u nastavku kako za klastere zemalja za neživotno tako i za životno osiguranje respektivno.

Aglomerativni pristup koji se primenjuje u klaster analizi jeste zapravo akumulativni pristup koji započinje analizu odozdo na gore, i koji sistematski kombinuje objekte i grupe sve dok svaki od objekata ne bude u nekoj grupi odnosno klasteru. Pre same klasterske analize neophodno je sagledati i raspored prosečnih premija *per capita* po zemljama kada je u pitanju neživotno (crveni krugovi) i životno osiguranje (zeleni krugovi). Naime sa uporednih grafikona (Grafikon br.28) se vidi da najbolji raspored premije za neživotno osiguranje, s obzirom na broj stanovnika ima Luksemburg, dok najbolji raspored premije za životno osiguranje ima Danska. Najgori raspored premija po glavi stanovnika za obe vrste osiguranja imaju Balkanske zemlje.

Grafikon 28. Uporedni prikaz rasporeda premija per capita za neživotno (crveni krugovi) i životno osiguranje (zeleni krugovi) po zemljama

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Nakon sprovedene klaster analize koristeći hijerarhijsku procedure grupisanja baziranu na metodu povezanosti sakupljenih podataka, šema aglomeracije se prva pojavljuje, konkretno za visinu premije *per capita* za neživotno osiguranje u analiziranim zemljama (Tabela br.24). U pomenutoj šemi aglomeracije u Tabeli br.24 važna informacija o klasterisanju zemalja jeste ona koja se odnosi na prvu kolonu ove tabele, a to je kolona Stage, koja pokazuje broj preduzetih sukcesivnih iteracija (koraka) u procesu grupisanja.

U drugoj i trećoj koloni u okviru dela *Cluster Combined* prikazan je redni broj zemalja (objekata) koje su ušle u proces grupisanja u nov, jedinstven klaster. U ovom slučaju to su Grčka i Hrvatska. Što se tiče sledeće kolone *Coefficients* ona pokazuje vrednost izračunatog kvadrata euklidovog rastojanja između datih zemalja. Sledeća kolona *Stage Cluster First Appearsn* pokazuje iteraciju u kojoj je klaster prvi put formiran. Poslednja kolona *Next stage* pokazuje na prvom mestu u kojoj iteraciji je došlo do spajanja jedne zemlje sa drugom u pomenuti klaster. U konkretnom slučaju za neživotno osiguranje (Tabela br.24) imamo oznaku 2, što znači da se u drugom koraku, zemlja pod rednim brojem 9 (Grčka) udružila sa zemljom pod rednim brojem 28 (Hrvatska) i formirala klaster.

Tabela 24. Šema aglomeracije za klaster analizu zemalja za premiju per capita neživotnog osiguranja

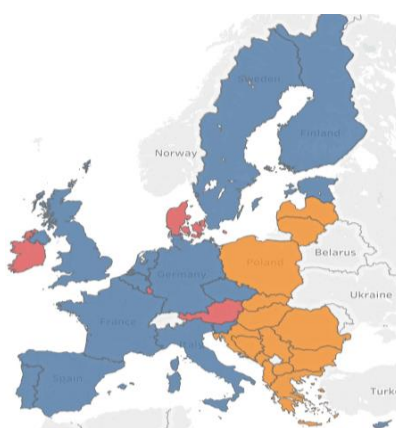
Agglomeration scheme						
Stage	Cluster Combined		Coefficients	Stage Cluster First Appears		Next Stage
	Cluster 1	Cluster 2		Cluster 1	Cluster 2	
1	9	28	.000	0	0	2
2	9	14	2.667	1	0	12
3	8	25	7.167	0	0	15
4	15	23	11.667	0	0	13
5	29	30	43.667	0	0	10
6	2	27	128.167	0	0	22
7	31	32	226.167	0	0	16
8	7	26	338.667	0	0	21
9	12	13	483.167	0	0	18
10	29	33	633.167	5	0	20
11	18	21	813.667	0	0	23
12	3	9	1039.000	0	2	14
13	15	20	1439.167	4	0	24
14	3	17	1939.167	12	0	24
15	8	10	2443.333	3	0	22
16	22	31	3214.000	0	7	20
17	4	6	4182.000	0	0	23
18	12	24	5443.500	9	0	25
19	1	11	6795.500	0	0	26
20	22	29	8886.167	16	10	27
21	7	19	11834.333	8	0	28
22	2	8	15894.367	6	15	28
23	4	18	22056.617	17	11	25
24	3	15	31156.825	14	13	27
25	4	12	66580.932	23	18	30
26	1	5	103084.932	19	0	29
27	3	22	163239.938	24	20	31
28	2	7	231117.571	22	21	30
29	1	16	413404.321	26	0	32
30	2	4	733672.898	28	25	31
31	2	3	2264014.198	30	27	32
32	1	2	6809188.970	29	31	0

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Najveća promena u šemi aglomeracije (Tabela br.24- crveni pravougaonik) javlja se u poslednja tri koraka kolone *Coefficients*, što implicira na konačni broj klastera u kojima će biti grupisane pomenute zemlje kada je u pitanju neživotno osiguranje. (Tabela br.25). Na mapi u

okviru Tabele br. 25 označene su zemlje po klasterima i to crvenom bojom zemlje u prvom klasteru, plavom bojom zemlje u drugom klasteru i žutom bojom zemlje u trećem klasteru, gde se nalaze i Balkanske zemlje. Odavde vidimo da kada je u pitanju neživotno osiguranje Balkanske zemlje se nalaze u klasteru sa zemljama koje su većinom bile u procesu tranzicije i imale socijalistički sistem uređenja privrede i upravljanja (klaster tri, žuta boja na mapi).

Tabela 25. Klasteri analiziranih zemalja na osnovu prosečne vrednosti premije per capita za neživotno osiguranje u 2018. godini

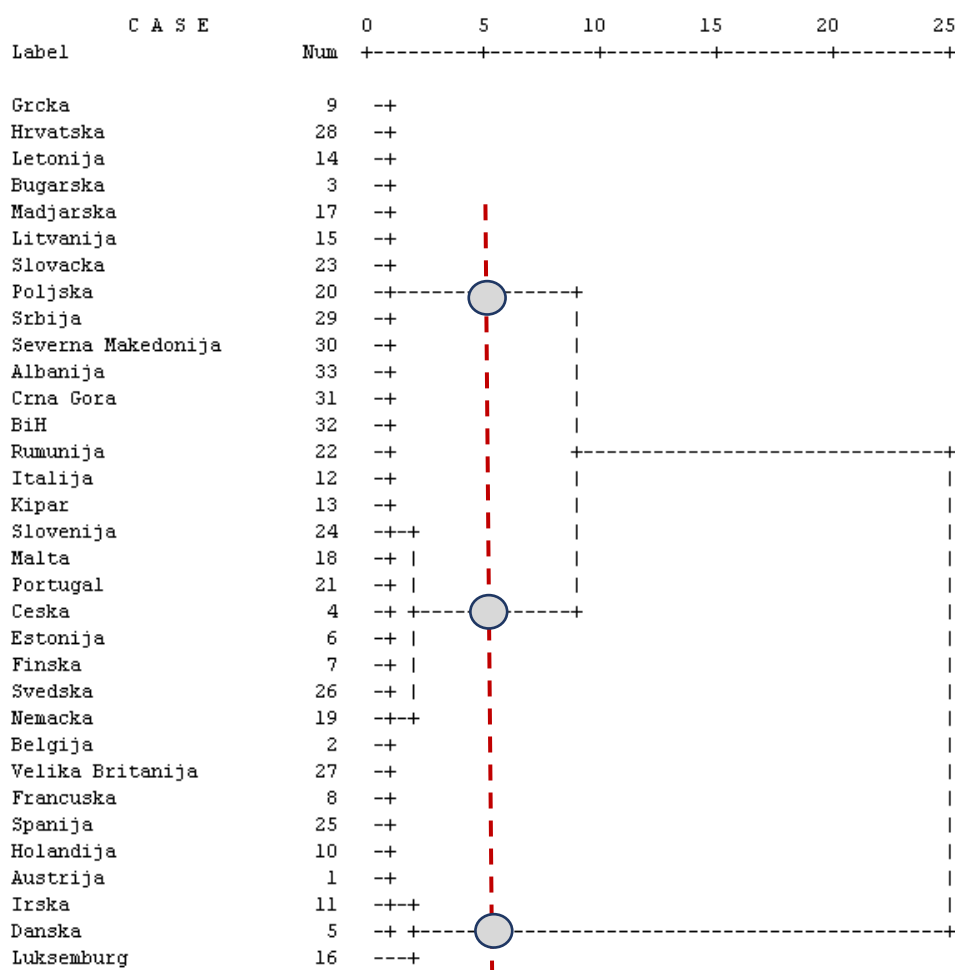
	Klaster 1 ■	Klaster 2 ■	Klaster 3 ■	
Zemlje	Austrija	Belgija	Bugarska	
	Danska	Češka	Grčka	
	Irska	Estonija	Letonija	
	Luksemburg	Finska	Litvanija	
		Francuska	Mađarska	
		Holandija	Poljska	
		Italija	Rumunija	
		Kipar	Slovačka	
		Malta	Hrvatska	
		Nemačka	Srbija	
		Portugal	Severna Makedonija	
		Slovenija	Crna Gora	
		Španija	Bosna i Hercegovina	
		Švedska	Albanija	
		Velika Britanija		
Ukupno	4	15	14	

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Dendrogram je rezultat klaster analize u formi drveta koji pokazuje objekte koji su zajedno grupisani. Na vertikalnoj osi dendograma dat je redni broj države. Horizontalna osa dendograma pokazuje rastojanje gde su države odnosno države grupisane zajedno. Iz praktičnih razloga rastojanje je izračunato. Vertikalna linija pokazuje države koje su grupisane. Objekti koji su više slični jedan drugom grupišu se na nižoj visini, dok objekti koji više odstupaju jedan od drugog su na višem nivou dendograma.

Zbog toga razlika u visini povezanosti na dendogramu ukazuje na blizinu objekata međusobno. Što je veća razlika u visinama kod klastera koji se kombinuju, lakši je uvid u strukturu podataka. Kod dendograma atipične vrednosti (*outliers*) ili podaci koji se dosta razlikuju od drugih vide se na izolovanim “granama”. Podela objekata u određeni broj grupa

kod dendograma se može izvršiti ukoliko se on preseče po vertikali na određenoj visini pri čemu se dobija jedno moguće rešenje za grupisanje. Broj horizontalnih linija na nižim visinama presečen vertikalnom linijom (crvena isprekidana linija) bliže početku dendogramu prikazuje stvaran broj klastera u ovom slučaju najpre za zemlje gde su analizirane premije per capita za neživotno osiguranje (Grafikon br. 29). Koliko puta vertikalna linija seče horizontalne linije toliko ima klastera- u našem slučaju kao što je i prethodna analiza pokazala tri.

Grafikon 29. Dendogram klastera zemalja za prosečnu premiju per capita neživotnog osiguranja

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Kada govorimo o šemi aglomeracije (Tabela br.26) za klaster analizu zemalja sa prosečnom premijom *per capita* za životno osiguranje vidimo na osnovu kolone *Coefficients*, koja preračunava kvadrat euklidovog rastojanja među zemljama, da se najveća promena takođe uočava u poslednja tri slučaja što ukazuje na pojavu tri klastera. Tako na primer u koloni *Cluster Combined* vidimo da su zemlje sa rednim brojem 3 (Bugarska) i sa rednim

brojem 22 (Rumunija) grupisane u jedan isti klaster pri čemu je do spajanja došlo u šestoj iteraciji što se vidi iz kolone *Next Stage*.

Tabela 26. Šema aglomeracije za klaster analizu zemalja za premiju per capita životnog osiguranja

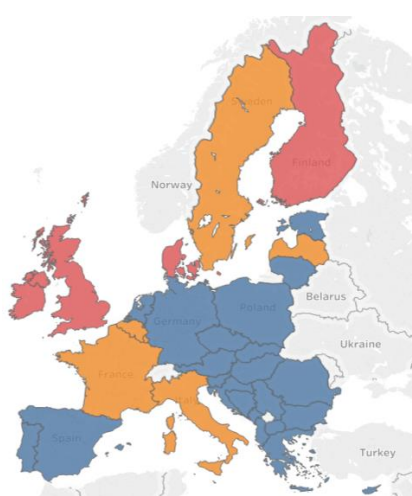
Agglomeration Schedule						
Stage	Cluster Combined		Coefficients	Stage Cluster First Appears		Next Stage
	Cluster 1	Cluster 2		Cluster 1	Cluster 2	
1	3	22	4.500	0	0	6
2	10	18	9.000	0	0	10
3	30	31	21.500	0	0	8
4	15	29	34.000	0	0	11
5	20	28	58.500	0	0	12
6	3	32	86.667	1	0	11
7	1	25	184.667	0	0	24
8	30	33	288.833	3	0	13
9	9	17	509.333	0	0	14
10	10	21	762.833	2	0	17
11	3	15	1102.867	6	4	13
12	6	20	1807.033	0	5	18
13	3	30	2985.167	11	8	18
14	4	9	4893.333	0	9	23
15	2	14	8421.333	0	0	26
16	13	24	12561.833	0	0	24
17	10	23	17242.583	10	0	21
18	3	6	31439.917	13	12	23
19	5	11	58817.917	0	0	28
20	8	12	92617.917	0	0	26
21	10	19	131425.967	17	0	27
22	16	26	189907.967	0	0	29
23	3	4	249749.014	18	14	30
24	1	13	330689.264	7	16	27
25	7	27	449273.764	0	0	28
26	2	8	779898.764	15	20	29
27	1	10	1114527.214	24	21	30
28	5	7	1601033.464	19	25	31
29	2	16	2613716.464	26	22	31
30	1	3	5526610.489	27	23	32
31	2	5	1.402E7	29	28	32
32	1	2	6.212E7	30	31	0

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Nakon sprovedene klasterske analize i dobijene šeme aglomeracije, kao i u slučaju neživotnog osiguranja, zemlje su grupisane u tri klastera ali sada na drugačiji način. Oдавde vidimo da se u slučaju grupisanja po prosečnoj premiji per capita za životno osiguranje Balkanske zemlje nalaze u prvom klasteru. Uočava se da po performansama životnog osiguranja pomenute Balkanske zemlje najviše gravitiraju kao članicama Evropske unije poput Austrije, Holandije, Nemačke, Poljske, Portugala i ostalih. Grupisanjem sa datim zemljama članicama EU ukazuju se na to da visina prosečne premije per capita u Balkanskim zemljama konvergira ka visini premije zemalja članica istog klastera.

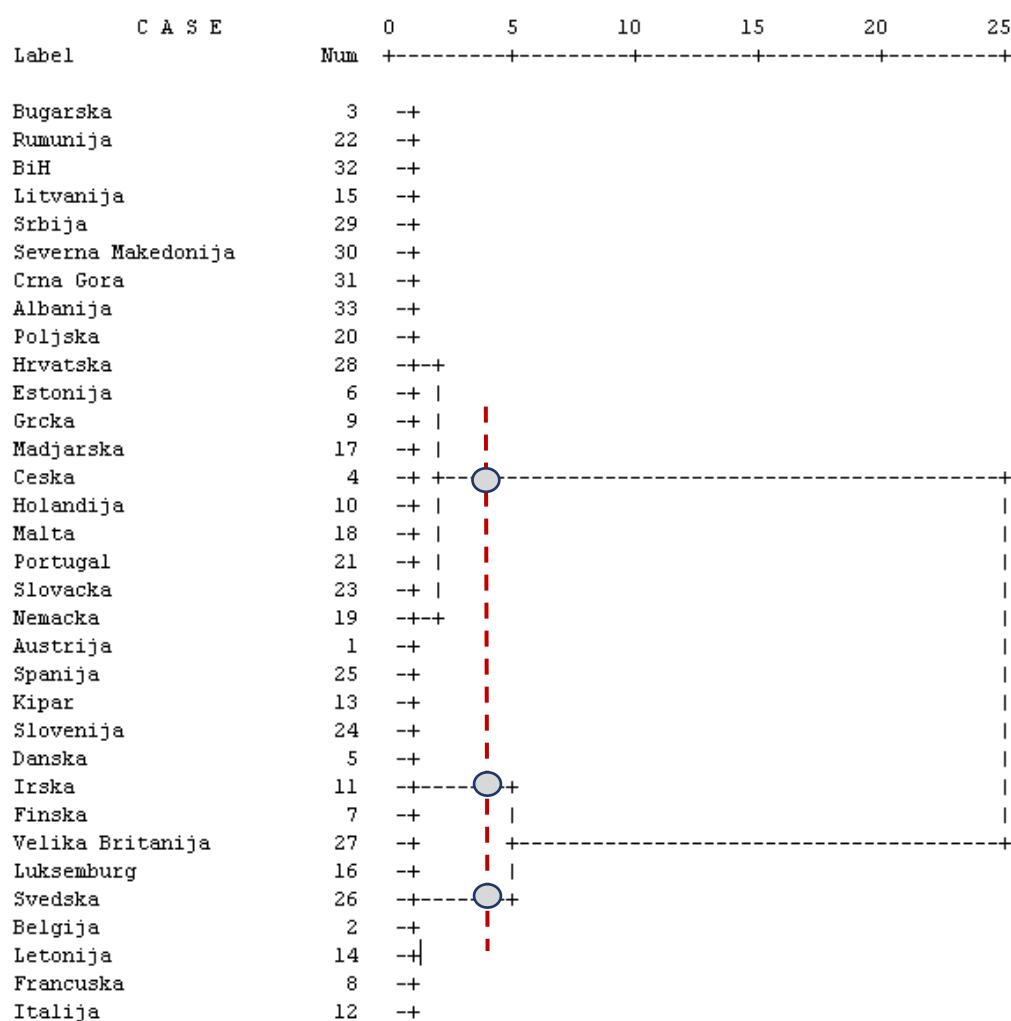
Na mapi u okviru Tabele br.27 plavom bojom označene su zemlje koje pripadaju prvom klasteru, žutom zemlje koje pripadaju drugom klasteru, a crvenom zemlje koje pripadaju trećem klasteru. Za razliku od neživotnog osiguranja može se reći da tendencije u životnom osiguranju više naginju ka tendencijama razvijenih zemalja s obzirom da su analizirane Balkanske zemlje u prvom klasteru (plava boja).

Tabela 27. Klasteri analiziranih zemalja na osnovu prosečne vrednosti premije per capita za životno osiguranje u 2018. godini

	Klaster 1 ■	Klaster 2 ■	Klaster 3 ■	
Zemlje	Austrija Bugarska Češka Estonija Grčka Holandija Kipar Litvanija Mađarska Malta Nemačka Poljska Portugal Rumunija Slovačka Slovenija Španija Hrvatska Srbija Crna Gora Severna Makedonija Bosna i Hercegovina Albanija	Belgija Francuska Italija Letonija Luksemburg Švedska	Danska Finska Irska Velika Britanija	
Ukupno	23	6	4	

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Kada je reč o dendogramu za klasterne premije *per capita* životnog osiguranja, može se zaključiti da i on sadrži u sebi tri klastera presecanjem horizontalnih grana vertikalnom linijom na nivoima najbližim početku (Grafikon br.30).

Grafikon 30. Dendrogram klastera zemalja za prosečnu premiju per capita životnog osiguranja

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

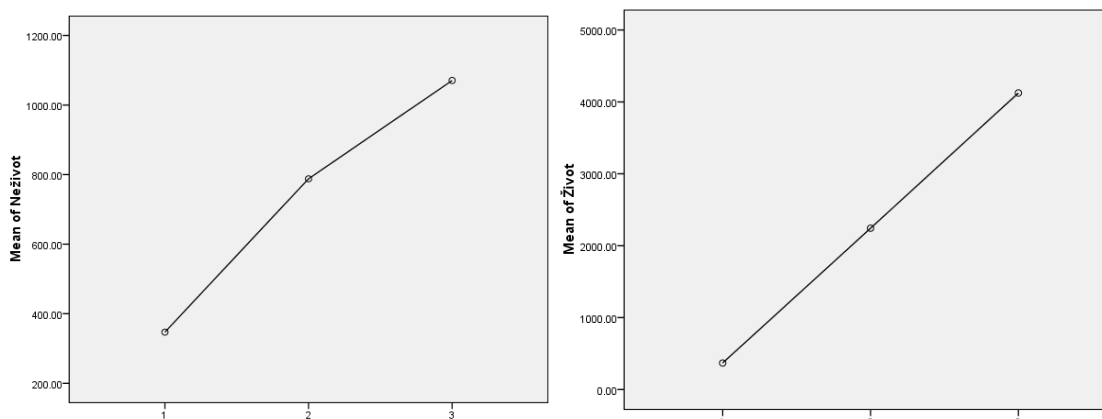
Za dalju interpretaciju klaster analize odnosno za potvrdu njene validnosti i ispravnosti, mogu se primeniti različite statističke tehnike. Ovde se posebno ističe ANOVA procedura za proveru statističke značajnosti razlika prosečnih vrednosti promenljivih između klastera, uz koju se primenjuje i test homogenosti varijanosti ili tako zvani Levene test. Ako se pre toga pažljivo pogleda deskriptivna statistika (Tabela br. 28 - označeno crvenom bojom) može se uočiti da su prosečne vrednosti promenljivih premija per capita za neživotno odnosno životno osiguranje za prvi klaster 341.17 i 368.47, za drugi klaster 787.83 i 2243, respektivno. Shodno tome, zaključuje se da su države u drugom klasteru u odnosu na prvi klaster, u boljem položaju po pitanju premija per capita kako za neživotno tako i za životno osiguranje.

Tabela 28. Deskriptivna statistika za prosečne vrednosti promenljivih premija per capita neživotno i životno osiguranje

Variables	Cluster	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
						Neživot	1		
	2	15	787.8333	582.31415	237.72876	176.7321	1398.9346	168.00	1884.00
	3	14	1070.5000	422.07859	211.03929	398.8788	1742.1212	623.00	1547.00
	Total	33	514.9697	461.28858	80.30003	351.4039	678.5355	35.00	1884.00
Život	1	23	368.4783	396.29097	82.63238	197.1092	539.8473	3.00	1161.00
	2	6	2243.0000	536.49194	219.02192	1679.9862	2806.0138	1623.00	2995.00
	3	4	4124.2500	459.15457	229.57728	3393.6326	4854.8674	3532.00	4590.00
	Total	33	1164.5455	1393.28780	242.54027	670.5071	1658.5838	3.00	4590.00

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Na sledećim slikama prikazan je odnos prosečnih vrednosti za dve promenljive za sva tri klastera (Grafikon br.31)

Grafikon 31. Prosečne vrednosti analiziranih promenljivih za tri klastera

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Test statističke značajnosti razlika između grupnih sredina za pojedine promenljive sprovodi se pomoću testa homogenosti varijansi odnosno tako zvane homoskedastičnosti. Najbolji test za ovo je takozvani Levene test koji polazi od nulte hipoteze da su varijanse jednake u svim osnovnim skupovima. Ukoliko je $p < 0.05$ odbacuje se nulta hipoteza i prihvata alternativna. Formalno posmatrano izraženo formulom to izgleda ovako:

$$H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 = \dots = \sigma_k^2, p > 0.05$$

$$H_1 : \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2 \neq \dots \neq \sigma_k^2, p < 0.05$$

Iz Tabele br.29 može se zaključiti, nakon sprovedenog testa, da ne postoje statistički značajne razlike između varijansi analiziranih populacija, odnosno da su one jednake, što se uočava u koloni Sig. odakle se vidi da je za oba uzorka po datim promenljivima $p > 0.05$. To nadalje znači da se nulta hipoteza zadržava, odnosno da postoji homogenost varijansi za obe promenljive po grupama.

Tabela 29. Test homogenosti varijanse
(Test of Homogeneity of Variances)

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Neživot	.986	2	30	.385
Život	.429	2	30	.655

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

Rezultati ANOVA procedure pokazuju da su statistički značajne razlike prosečnih vrednosti za obe promenljive po grupa što se vidi u koloni Sig. gde je $p < 0.05$ (Tabela br.30).

Tabela 30. ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
Neživot	Between Groups	2328757.832	2	1164378.916	7.796	.002
	Within Groups	4480431.138	30	149347.705		
	Total	6809188.970	32			
Život	Between Groups	5.659E7	2	2.830E7	153.603	.000
	Within Groups	5526610.489	30	184220.350		
	Total	6.212E7	32			

Izvor: Proračun autora na bazi dostupnih podataka

ZAKLJUČAK

Motiv za sprovedeno istraživanje je da se kroz praćenje finansijskih performansi sektora osiguranja u izabranim zemljama Evrope i zapadnog Balkana ukaže na sličnosti i razlike u stepenu razvoja navedenih sektora. Na osnovu sprovedenog istraživanja moguće je dati i neke prognoze budućih kretanja na navedenim tržištima. U suštinskom smislu, za sprovedeno istraživanje vezana su određena ograničenja, a najvažnije se odnosi na analizirani period. Rezultati ove analize mogu biti okarakterisani kao preliminarna istraživanja sa ciljem prikaza metodoloških aspekata budućeg rada sa većom bazom podataka i većim brojem varijabli pri čemu je moguće pratiti koliko jaka međuzavisnost tržišta osiguranja doprinosi integraciji među njima.

Za potrebe ovog rada i u cilju davanja odgovora na istraživačka pitanja sprovedena je klasterna analiza. Cilj ove analize je utvrđivanje klastera odnosno grupa zemalja sa sličnim performansama u navedenim vrstama osiguranja. Naime, klasterna analiza je sprovedena kako bi se utvrdilo kojoj grupi zemalja gravitiraju balkanske zemlje kada su u pitanju performanse životnog odnosno neživotnog osiguranja. U istraživanju se pošlo sledećih hipoteza:

H1: Analizirane zemlje se razlikuju po performansama životnog i neživotnog osiguranja i shodno tome pripadaju različitim klasterima;

H2: Klasteri životnog odnosno neživotnog osiguranja nemaju istu strukturu i Balkanske zemlje ne gravitiraju ka istim zemljama Evropske unije kada su ove dve vrste osiguranja u pitanju.

Na osnovu prosečne vrednosti premije *per capita* za neživotno osiguranje u 2018. godini sve analizirane zemlje su podeljene u tri klastera. U prvom klasteru se nalaze zemlje koje ostvaruju najbolje performanse u oblasti neživotnog osiguranja. Rezultati pokazuju se, da kada je u pitanju neživotno osiguranje, Balkanske zemlje nalaze u klasteru 3 sa zemljama koje su većinom bile u procesu tranzicije i imale socijalistički sistem uređenja privrede i upravljanja.

Kao i u slučaju neživotnog osiguranja, i u analizi životnog osiguranja zemlje su grupisane u tri klastera, ali na drugačiji način. U slučaju grupisanja po prosečnoj premiji *per capita* za životno osiguranje, Balkanske zemlje nalaze se sada u prvom klasteru, pa iz toga zaključujemo da po performansama životnog osiguranja analizirane Balkanske zemlje gravitiraju ka članicama Evropske unije poput Austrije, Holandije, Nemačke, Poljske,

Portugala i ostalih. Grupisanjem sa datim zemljama članicama EU ukazuju se na to da visina prosečne premije per capita u Balkanskim zemljama konvergira ka visini premije zemalja članica istog klastera.

Shodno tome, zaključuje se da su obe polazne hipoteze potvrđene, prva samim formiranjem klastera prema odgovarajućim kriterijumima. U oba slučaja, i kod analize životnih, kao i kod analize neživotnih osiguranja radi se o tri klastera. Druga hipoteza je takođe potvrđena jer je pokazala da se zemlje zapadnog Balkana u sektoru neživotnih osiguranja gravitiraju manje razvijenim evropskim zemljama, dok u sektoru životnih osiguranja gravitiraju ka razvijenijim.

Oštra konkurencija na tržištu osiguranja, posebno u zemljama bivše Jugoslavije, usporava razvoj osiguravajućih društava, posebno lokalnih. Dominacija stranog kapitala na tržištu osiguranja stvorila je jaku konkurenciju za osiguravače u domaćem vlasništvu. Međutim, i pored svih prepreka tržište osiguranja u ovim zemljama u poslednjih desetak godina zabeležilo je visoke stope prosečnog godišnjeg rasta prodaje osiguranja, u poređenju s prosekom zemalja Evropske unije, a posebno u poređenju sa zemljama srednje i istočne Evrope. Prosečno godišnje povećanje premija neživotnih osiguranja za razdoblje od 2009. do 2018. iznosilo je 39,9 posto, dok je životno osiguranje za isto razdoblje imalo rast za čak 500 posto.²⁰⁸ Procenjuje da će povećavanjem svesti građana o potrebi osiguranja, kao i procesom poboljšanja životnog standarda izgledi za razvoj osiguranja biti još veći.

²⁰⁸<https://www.bankar.me/2019/09/05/trziste-osiguranja-u-regionu-u-posljednjih-10-godina-zabiljezilo-visoke-stope-rasta/>

LITERATURA

- 1) Acin Đ. 1995. Međunarodni ekonomski odnosi, Novi Sad: Pigmalion.
- 2) AltićSlukan, M. Hrvatska kao Zapadni Balkan – geografska stvarnost ili nametnuti identitet? Društvo istraživača Zagreb, god. 20, 2011, 2 (112), 409-410.
- 3) Barjaktarević, L. 2009. Upravljanje rizikom, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 4) Beck, T., Webb, I. Determinants of Life Insurance Consumption across countries, The World Bank Economic Review, 2003, 17(1), 51-88.
- 5) Browne, M.J., Kim, K. An International Analysis of Life Insurance Demand. The Journal of Risk and Insurance, 1993, 60(4), 616-634.
- 6) Buk, K. 2012. Upravljanje imovinom društva za osiguranje u: Osnove osiguranja: Priručnik za polaznike Temeljnog seminara o osiguranju, Zagreb: HUO, CEDOH (323–327).
- 7) Ćurak M., Jakovčević D. 2007. Osiguranje i rizici, Zagreb:RRIF.
- 8) Čolović, V. 2010. Osiguravajuća društva (zakonodavstvo Srbije, pravo EU, uporedno pravo), Beograd: Institut za uporedno pravo.
- 9) Čolović, V. Kontrola rizika i osiguranje, Godišnjak fakulteta pravnih nauka, 2012, 2 (2), 124-141.
- 10) Diacon, S., Carter, R., 1996. Success in insurance (third edition), London: John Murray.
- 11) Drljača, D. 2008. Upravljačko računovodstvo u funkciji upravljanja rizikom aktive i pasive u društvu za osiguranje, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 12) Drljača, D., Politika upravljanja rizicima i modeli za upravljanje i izveštavanje o rizicima društva za osiguranje, Zrenjanin: Zbornik radova Savetovanja za izradu finansijskih izveštaja društva za osiguranje u organizaciji Udruženja osiguravača Srbije, 21-22.12.2009.
- 13) Dumm R. E., Hoyt R. E. Insurance Distribution Channels: Markets in Transition, Journal of Insurance Regulation, 2002, 22(1), 27-47.
- 14) Đorđević, S. 2010. Solventnost II – Nastupajući regulatorni okvir za industriju osiguranja, Beograd: Ekonomski fakultet.
- 15) Forni, M. Reichlin, L. 2001. "Federal policies and local economies: Europe and the US," European Economic Review, Elsevier, vol. 45(1), pp. 109-134,
- 16) Gudelj, A. 2016. Determinante potražnje za životnim osiguranjem u Republici Hrvatskoj, Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet

- 17) Hussels, S., Ward, D., Zurbruegg, R., Stimulating the demand for insurance, *Risk Management and Insurance Review*, 2005, 8 (2), 257-278.
- 18) Ilić, M. 2014. Uticaj primene direktive EU „Solventnost II“ na sektor osiguranja u Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet.
- 19) Ivanišević, K. 2008. Zaštita potrošača kroz zakonske odredbe koje se odnose na ugovor o osiguranju, Palić: „Evropski put“ prava osiguranja Srbije.
- 20) Jakšić, M., Todorović, V. Investiciona aktivnost i finansijska stabilnost sektora osiguranja u zemljama zapadnog Balkana, *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2018,1, 45-55.
- 21) Jeremić, Lj. 2010. Istraživanje tržišta i prodaja osiguranja, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 22) Jeremić, Lj. Analiza tržišta osiguranja u EU, *Singidunum revija*, Beograd, 2011, 8 (1), 78-97.
- 23) Jovanović, V. 1962. Osiguranje u privredi, Zagreb: Informator.
- 24) Jovanović, D. Pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje osiguravača Srbije, SorS 2017, 2017.
- 25) Jovović, M. 2015. Merenje rizika pri utvrđivanju solventnosti neživotnih osiguravača - doktorska disertacija, Beograd: Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- 26) Kern H., 1999. Bancassurance – Modell der Zukunft? Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft,
- 27) Kim, K. An International Analysis of Life Insurance Demand, *Journal Of Risk and Insurance*, 1993, 60 (4), 616-634.
- 28) Klobučar, D. 2007. Risk management i osiguranje, Zageb: Tectus.
- 29) Klasić, K., Andrijanić, I. 2007. Osnove osiguranja, Zagreb: TEB - Poslovno savjetovanje
- 30) Kočović, J., Šulejić, P. 2002. Osiguranje, Beograd: Ekonomski fakultet.
- 31) Kočović, J., Koprivica, M., Krstić, G. (2017). “Catastrophic risks and contemporary insurance market” in *Challenges and tendencies in contemporary insurance market*, in: Kočović, J., Boričić, B., Jovanović Gavrilović, B., Balleer, M. (eds.), Belgrade: Faculty of Economics, University of Belgrade, (3-31).
- 32) Kočović J., Koprivica M., Paunović B. Initial effects of Solvency II implementation in the European Union. *Ekonomika preduzeća*, 2017, (7-8), 436-451.
- 33) Kočović, J., Šulejić, P., Rakonjac-Antić, T. 2010. Osiguranje. Beograd: Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu.

- 34) Kočović, J., Trifunović, D., & Jovović, M. (2016). "Risk treatment in Solvency II and Basel III concepts" in Risk management in the financial services sector, Kočović, J., Jovanović Gavrilović, B., Trifunović, D. (eds.), Belgrade: Faculty of Economics, University of Belgrade, (3-20).
- 35) Komelj J., Dolničar J., Izazovi i mogućnosti u osiguranju i reosiguranju sa naglaskom na Solventnost II, 18. susret osiguravača i reosiguravača SORS 2007., Sarajevo 2007.
- 36) Krasulja, D., Ivanišević M. 1999. Poslovne finansije, Beograd: Ekonomski fakultet.
- 37) Krstić, B., Marinković, S. 2017. Bankarski menadžment, Niš: Ekonomski fakultet.
- 38) Krhan, S. 2015. Potražnja za životnim osiguranjem – usporedba razvijenih i nerazvijenih europskih zemalja, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- 39) Krumberger, M. Tržište osiguranja Slovenije u 2016, Slovensko zavarovalno združenje, SorS 2017, 2017.
- 40) Labudović Stanković, J. (2015). Rizik dužeg trajanja života od očekivanog, upravljanje ovim rizikom i tržište kapitala, u: Jovanović, S., Slavnić, J., Marano, P. (urednici): Pravo osiguranja, uprava i transparentnost – osnove pravne sigurnosti (453-462). Beograd: Udruženje za pravo osiguranja Srbije.
- 41) Latinovski, T. Tržište osiguranja u Makedoniji u 2015. godini, SorS 2016, 2016.
- 42) Latinovski, T. Razvoj i izazovi tržišta osiguranja u Republici Makedoniji u 2016. godini, SorS, 2017, 2017.
- 43) Lenten J.A., Rulli D.N. A Time-Series Analysis of the Demand for Life Insurance Companies in Australia: An Unobserved Components Approach. Australian Journal of Management, 2006, 31(2), 41-66.
- 44) Lewis, F.D. Dependents and the Demand for Life Insurance, The American Economic Review, 1989, 79(3), 452-467.
- 45) Li D., Moshirian F., Nguyen P., Wee T. The Demand for Life Insurance in OECD countries, 2007, 74(3), 637-652.
- 46) Lier, M. (2005b). "Dies und das aus der elektronischen Versicherungswelt; Die IT-Budgets regiert der Rotstift." Versicherungswirtschaft (7/05)
- 47) Lisov, M. 2006. Privatno penzijsko osiguranje, Novi Sad: FTN
- 48) Marković, M. 2006. Uvod u osiguranje, Beograd: Beogradska poslovna škola.
- 49) Marović, B., Avdalović, V. 2002. Leksikon osiguranja, Novi Sad: DDOR.
- 50) Marović, B., Petrović, Z. 2003. Osiguranje, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 51) Marović, B., Avdalović, V. 2004. Osiguranje i upravljanje rizikom, Subotica: Birografika a.d.

- 52) Marović, B. 1985. Međunarodni transport, špedicija i osiguranje, Novi Sad: Institut za međunarodne ekonomske odnose.
- 53) Marović, D. i dr. 2009. Osnovi osiguranja i reosiguranja, Beograd: Princip press.
- 54) Marović B, Purić, R. 2010. Osiguranje, Podgorica: Ekonomski fakultet.
- 55) Marović, B., Njegomir, V. (2015). Osiguravajuća društva u ulozi institucionalnih investitora, 26 susret osiguravača i reosiguravača Sarajevo (SorS), dostupno na: <http://www.sors.ba/UserFiles/file/SorS/SORS%202015/Zbornik%20radova%202015/02-Marovic-Njegomir.pdf>.
- 56) Ma, Y., Pope, N. (2008). Foreign share, insurance density and penetration: an analysis of the international life insurance market, Risk Management and Insurance Review, 11(2), p.p. 327-347.
- 57) Matthias R (1997), Annäherung an die Bedürfnisse des Kunden, Neue Zürcher Zeitung, Sonderbeilage Allfinanz
- 58) Maurer A. 1995. Schweizerisches Privatversicherungsrecht, Bern: Stämpfli.
- 59) Meng, X. 1994. Insurance Markets in Developing Countries: Determinants, Policy Implications, and the Case of China, Philadelphia: Temple University, Fox School of Business and Management.
- 60) Mrkšić, D. 1999. Osiguranje u teoriji i praksi, Novi Sad: Alef.
- 61) Mrkšić D., Petrović, Z. 2004. Pravo osiguranja, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union.
- 62) Njegomir, V. Ciklični karakter industrije osiguranja i reosiguranja, Industrija, 2006, 4, 47-61.
- 63) Ogrizović, D. 1985. Ekonomika osiguranja, Sarajevo: Zajednica osiguranja imovine i lica.
- 64) Ogrizović, D. 1986. Ekonomika osiguranja, Sarajevo: ZOIL.
- 65) Osiguritelen bilten za 2016. godina, Nacionalno biro za osigurivanje – Makedonija, dostupno na: <http://www.nibm.com.mk/>.
- 66) Outreville, J. 1997. Theory and Practice of Insurance, Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.
- 67) Outreville, J., 1998. Theory and Practice of Insurance, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- 68) Pak, J. 2011. Pravo osiguranja, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 69) Ping, C. 1999. Long Term Care Insurance, Zurich: Swiss Re.

- 70) Puschmann K.H. (2003), Praxis des Versicherungsmarketings (2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage), Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft.
- 71) Petrović, Z. 2006. Osiguranje života i srodna osiguranja, Beograd: VIZ.
- 72) Rorbah, V. 2013. Značaj interkulturalne kompetencije u osiguranju, u: Marano, P., Jovanović, S., Labudović Stanković, J. (urednici): Pravo osiguranja Srbije u tranziciji ka evropskom (EU) pravu osiguranja, Beograd: Udruženje za pravo osiguranja Srbije, (99–111).
- 73) Skipper, H.D., Kwon, W.J. 2007. Risk Management and Insurance – Perspectives in Global Economy, Malden, USA: Blackwell Publishing.
- 74) Statistika tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini, 2016. – Godišnje izvješće, Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <http://www.nados.ba/hr/>.
- 75) Stipić, M. Hrvatski osiguratelji i tržište osiguranja u EU, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, 2014, 3-4, 75-84.
- 76) Stipić M., Jurij M., 2015. Pravci razvoja alternativnih prodajnih kanala na hrvatskom tržištu osiguranja, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, No 3-4, str. 95-106.
- 77) Stipić M., Marulić M., 2014. Pravci razvoja prodajnih kanala osiguranja u Hrvatskoj i Evropskoj Uniji, Praktični menadžment Vol. V br. 1 str. 113-118.
- 78) Stojković, Lj. Pravni aspekti upravljanja rizikom i sistem internih kontrola kao integralni deo korporativnog upravljanja u društvu za osiguranje, Evropska revija za pravo osiguranja, 2013, 3, 46-53.
- 79) Šaban, B. 2016. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2015. godini, Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS 2016, 2016.
- 80) Šakotić, S. 2017. Tržište osiguranja Bosne i Hercegovine u 2016. godini, Agencija za osiguranje Bosne i Hercegovine, SorS 2017, 2017.
- 81) Ščekić, N. 2017. Crna Gora – pregled tržišta osiguranja u 2016. godini, Udruženje – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, SorS, 2017, 2017.
- 82) Tipurić D., Pejić Bach M., Pavić T. Concentration of the insurance industry in selected transition countries of Central and Eastern Europe, 1998-2006, Post-Communist Economies, 2008, vol. 20, Issue 1, 97-118.
- 83) Truett D. B., Truett L. J. The Demand for Life Insurance in Mexico and the United States: A Comparative Study, The Journal of Risk and Insurance, 1990, 57 (1), 321-328.
- 84) Vojinović, Ž., Dugić Mijatović M. Značaj institucije osiguranja na domaćem i međunarodnom tržištu, Kultura polisa, god. XIV, 2017, 34, 389-401.

- 85) Vojvodić, N., Vojvodić, B. 2016. Marketing u osiguranju, Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment.
- 86) Vojvodić-Miljković, N. 2017. Bankoosiguranje – nova mogućnost razvoja sektora finansijskih usluga u Republici Srbiji, Niš: Ekonomski fakultet.
- 87) Zakon o osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 139/14, dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osiguranju-2014.html.
- 88) Zakon o zaštiti konkurencije, „Službeni list Crne Gore“, br. 44/2012 od 9.8.2012. godine, dostupno na: www.mek.gov.me.
- 89) Zweifel, P., Eisen, R. 2003. Versicherungsökonomie, Berlin: Springer.
- 90) Žarković, N. 2008. Ekonomika osiguranja, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 91) Žarković, N. (2011). Životna osiguranja, Novi Sad: Skonto.
- 92) Ward, D., Zurbruegg R. Law, Politics and Life Insurance Consumption in Asia, Geneva Papers on Risk and Insurance, 2002, 27 (3), 395-412.

IZVEŠTAJI:

- 1) Agencija za osiguranje u BiH, Preliminarno godišnje izvešće za 2016, 2017, 2018. godinu – Statistika tržišta osiguranja: Sektor osiguranja u BiH
- 2) CARMEL pokazatelji poslovanja društava za osiguranje sa okvirnim uputstvima za njihovo tumačenje, dostupno na: http://www.nbs.rs/internet/latinica/20/osg/carmel_pokazatelji_poslovanja.pdf
- 3) Directive Solvency II 2009/138/EZ i EK (July 2010.): QIS5 Technical Specifications, Brussels
- 4) European Insurance — Key Facts October 2018
- 5) Hrvatski ured za osiguranje, Ključne informacije o tržištu osiguranja u Republici Hrvatskoj, dostupno na: https://www.google.rs/search?q=klju%C4%8Dne+informacije+o+tr%C5%BEi%C5%A1tu+osiguranja+Hrvatske&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gws_rd=cr&ei=tQd5WbfSCamX6ASHvKDADA
- 6) IAIS Global Insurance Market Report
- 7) Izveštaj o starenju Evropske komisije za 2015. godinu
- 8) Izveštaj o stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za 2016., 2017., 2018. godinu
- 9) Insurance Europe, European Insurance in figures 2016, 2017, 2018
- 10) Izveštaj za osiguritelniot pazar vo Republika Makedonija 2018.

- 11) Sl. glasnik Republike Srpske br. 74/10
- 12) Sl. glasnik Republike Srpske br. 47/17
- 13) Osiguritelen bilten za 2016. godina, Nacionalno biro za osiguruvanje – Makedonija
- 14) Sektor osiguranja u Srbiji – izveštaji za 2016., 2017., 2018. godinu
- 15) The Coming pension Crisis, Citi, March 2016 – OECD and Citi reserach
- 16) Tržište osiguranja u Republici Hrvatskoj– 2016, 2017, 2018, Hrvatski ured za osiguranje
- 17) Zakon o zaštiti konkurencije, „Službeni list CG“, br. 44/2012 od 9.8.2012. godine.
- 18) Zakon o osiguranju iz 2004. godine (ZOS) sa izmenama i dopunama, odnosno ispravkama (Službenom glasniku RS“, br. 70/2004, 61/2005, 61/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 101/2007, 63/2009 – odluka Ustavnog suda, 107/2009, 99/2011, 119/2012 i 116/2013) reguliše delatnost organizacija za osiguranje i posrednika osiguranja.
- 19) CEA Insurers of Europe, European Insurence in figures, CEA Statistics, no 44, available to <http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/european-insurance-in-figures-2017.pdf>
- 20) Swiss Re, (2002) Bancassurance: A Survey of competition between banking and insurance, Sigma No. 2, Switzerland, , str. 4
- 21) Položaj bankosiguranja kao kanala prodaje osiguranja u svijetu, http://www.swot.ba/dokumenti/pdf_20101108165156.pdf
- 22) Zakon o osiguranju (član 13), Službeni glasnik Republike Srbije 55 (2004), 70 (2004) i 61 (2005).
- 23) European Insurance in Figures Statistics No 50, December 2014 and European Insurance in Figures- 2014 data_0

INTERNET IZVORI

- 1) <http://www.bosnare.ba/stranica/179/pregled>
- 2) <http://centarzaosiguranje.com/trziste-osiguranja/osiguranje-u-regionu/>
- 3) <http://sors.ba/hr/zbornik-radova/>
- 4) <http://optimarisk.hr/europsko-i-svjetsko-trziste-osiguranja>
- 5) <https://www.insuranceeurope.eu/search/type/Publication/year/2016>
- 6) <http://ekonomski.net/srpsko-trziste-osiguranja-tri-puta-manje-nego-u-zemljama-eu.html>

- 7) <https://sites.google.com/site/finansijebankarstvo/testimonials-1/personsnamesavedmybacon>
- 8) <https://www.insuranceeurope.eu>
- 9) <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=85#.XfqjfEdKjIU>
- 10) <http://aso.mk/>
- 11) <http://www.nibm.com.mk>
- 12) https://europa.eu/european-union/topics/enlargement_hr
- 13) www.hanfa.hr
- 14) <https://www.huo.hr>
- 15) <http://www.huo.hr/hrv/povijest-hrvatskog-ureda-za-osiguranje/88/>
- 16) <https://www.healthaffairs.org/doi/full/10.1377>